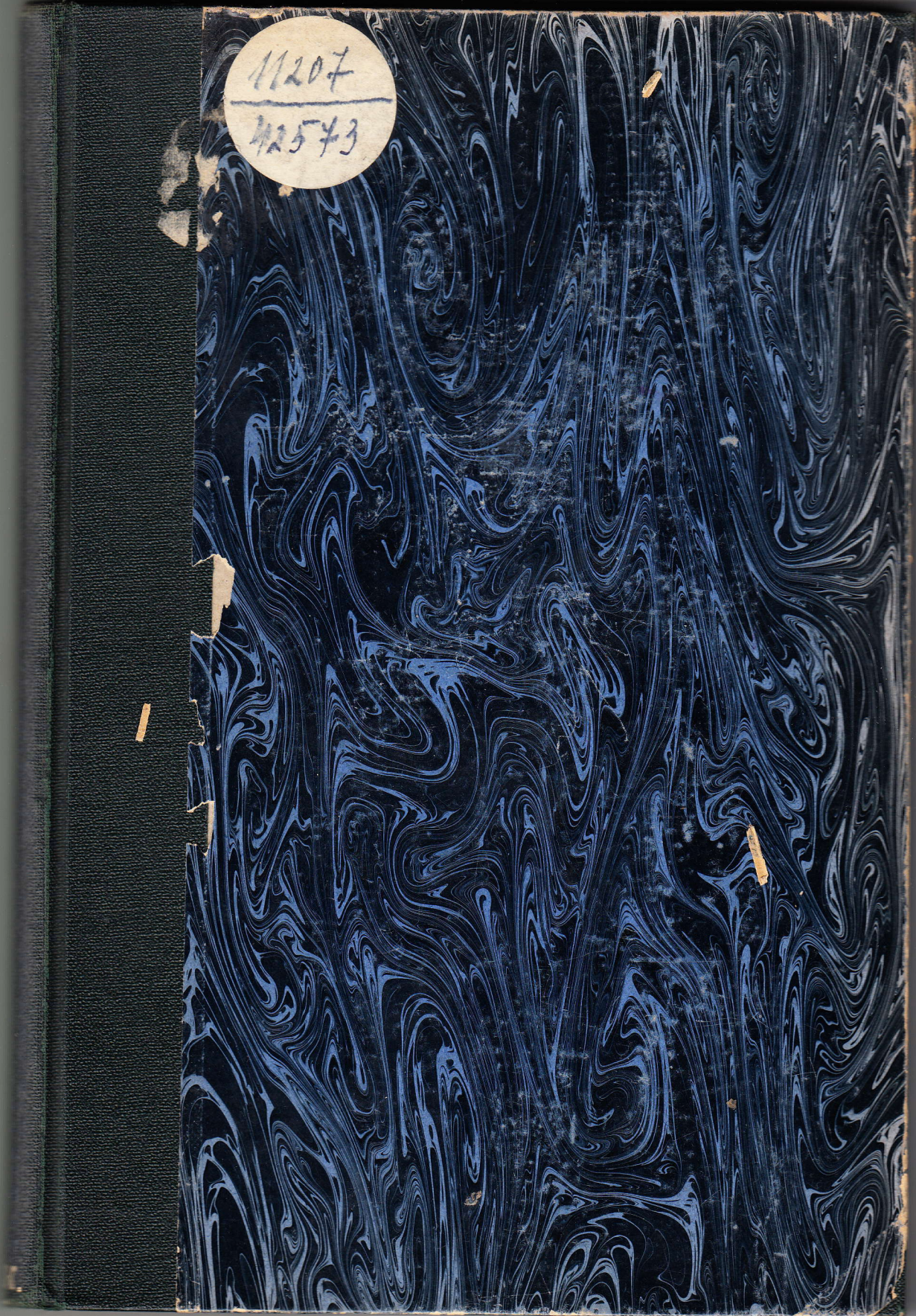

11207

42543

~~2419~~
~~1943~~

ВОЕННА БИБЛИОТЕКА

X 5/5

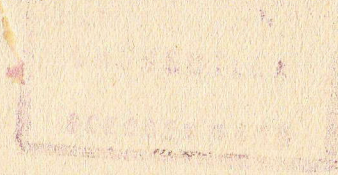
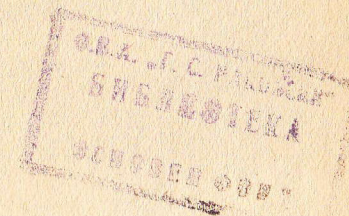
В. ЧОКОЙЕВ
КАПИТАН ОТ ИНЖ. ВОЙСКИ

522
324

№ 6

ПОЛСКА ФОРТИФИКАЦИЯ

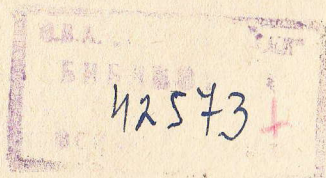
(ОПИТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪЗ ОСНОВА ДАДНИТЕ ОТ
ОБЩО-ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА И ПСИХОЛОГИЧНИТЕ
ЗАКОНИ НА ВОЙНАТА И БОЯ).

623.1

~~1275~~

11207

ПРЕДГОВОР

След дълги колебания, реших се да предложа на благосклонното внимание на читателя настоящия си труд. Той не претендира да бъде съвършен: неговите недостатъци и неплътности са ясно виждат. А заключенията, колкото категорични и да са, не трябва да се смятат, абсолютни истини. Студията не е нищо друго, освен един *опит за изследване* проблемите на полската фортификация. Опит, който има в основите си, между другите норми, психологичните закони на войната и боя.

Идеята да се разглежда полската фортификация от психична гледна точка е нова. А в българската военна литература тя е липсвала и до ден-днешен. Ясно е тогава, какви големи трудности трябваше да преодолее при своето изследване. Признавам, че не навред с успех съм превъзмогнал срещнатите мъжки. Толкова повече, че живеем и работим в един момент, когато „преоценката на ценностите“ не е приключена, а в някой области не е дори и почвана.

Бих бил горд затова, ако моята книга бъде в състояние да убеди читателя, че *между полската фортификация и моралните закони на войната има непоколебима зависимост, и че безполезна е оная фортификационна форма, която не е подчинена на тия закони*. Еднаж тая основна мисъл на книжката ми бъде възприета в своята плътност, аз считам, че съм достигнал целите си.

На край дължа да заява своята дълбока признателност на всички ония, които със своето съчувствие, одобрение и насърчаване ми дадоха смелостта да издам своя труд.

Особена благодарност поднасям Господину подполковник Драганову, чиито съвети и упътвания имаха твърде голяма стойност за мен.

София, 12 август 1912 год.

Капитан: Чокойев.

Встъпителна бележка

Мой дълг е спрямо истината и читателя да заявя тук — на първо и особено място — следното:

1. Основната идея на предлаганата студия: да се разглеждат фортификационните форми и условия от гледището на психологичните закони на боя — принадлежи на професорът от Николаевските Инженерни Академия и училище, и мой учител, военния инженер е полковник Полянски. В своето критическо изследване: „Психологически елементи въ области фортификации“, излязло в 1912 год. и получило Михаилевската премия от конференцията на Николаевската Инженерна Академия, за пръв път в руската военна литература се поставя въпроса: до колко установените в теорията форми удовлетворяват бойните психологични изследвания.

В предлаганата студия аз широко съм използвал трудът на уважамия професор, най-вече за глава III и отчасти за глави I и IV. Естествено, повечето мои крайни изводи съществено се разнят от ония, що полковник Полянски установява, било по форма, било по идея. По простата причина, че тактиката, средствата за поражение и движение, и методите на самата фортификация в 1921 г. се значително отличават от тия в 1912 г.

2. От началото до края моят труд е поставен на основите: моралните елементи в боя и реакциите им върху войските. За материалните фактори (в най-широка смисъл на думата) не се споменава почти нищо. Това премълчаване е едно съзнателно и преднамерено ограничение. Аз не пиша учебник по полската фортификация. Моята цел е друга: да дам на всички ония, които съзучили вече военно-инженерното изкуство по методите, приети в нашата войска, една нова гледна точка и съзнателно отношение към него. Затова, повърхностно ще бъде онова заключение от мислите, изложени в книгата, което ще поиска моралните фактори на боя да постави, като едничка основа за установяване на фортификационните форми. Най-малко аз мога да

отрека огромното значение на материалните елементи в боя и войната. Следователно, далеч съм от възможността да ги игнорирам. Просто — аз предполагам, че читателя с тях е достатъчно запознат, възприема ги в пълната им ширина и дълбочина и — като продължение — му откривам нови страници в книгата за военното дело.

София, 12 август 1921 год.

Капитан Чокојев

I

Схематично изследване историята на полската фортификация.

Изучването на историята осветява пътя на бъдещето, като предпазва от грешките на миналото.

Историята на фортификацията е особено поучителна. Едно нейно конспективно изложение ще бъде от голяма полза и значение за настоящия труд.

Във времената на най-старите народи (Асирия, Вавилон, Египет, Китай, Индия и др.) фортификацията се е използвала изключително в крепостната война. И „отбраната винаги е превъзходствувала атаката“.¹⁾

В епохата на класическата древност (Гърция, Македония, Картаген, Рим), фортификацията продължава да бъде от „дълговременен характер“ (по сегашната терминология). Укрепените полски лагери не са играли друга роля, освен да предпазят спрялите се войски от ненадейно нападение. Целта на тия лагери е била *пасивната* отбрана. За това именно те са строили по принципите на крепостните съоръжения: затвореност на полигона; непрекъснатата преграда на щурма и т. н. Решителните сражения са се давали винаги на открито и равно поле (особено характерни случаи за епохата: Анибал при Требия в 218 год. до Р. Хр. и Цезар при Фарсала в 48 год. сл. Р. Хр.).

В периода на упадък на Римската и Византийската империи, фортификацията получава мощно развитие. Тук вече тя се пренася от областта на крепостната война в полската такава. Причините за това напредък на военно-инженерното изкуство трябва да се търсят в тактиката и стратегията на епохата от една страна, и в низката морална стойност на тогавашните армии — от друга.

Пехотата — лишена от военни добродетели, превърнала се във вспомогателен към конницата, род войска, се крие зад непрекъснати землени насипи. От там тя хвърля

¹⁾ Михневич. История военного искусства, стр. 18.

своите стрели. Бойната ѝ роля се е ограничавала изключително със стрелковата подготовка на удара. По тоя начин, липсата на нравствени сили сж искали да заместят с мжртви отбранителни средства от „различен характер и с огромни размери; средства, доведени до крайна степен на остроумие, но показващи само необикновено малодушие“¹⁾.

Тая фортификация, колкото и мощна да бе за епохата си, не спаси нито Рим, нито Византия от варварското нашествие. Живата душевна сила не се замества с мжртви изкуствени постройкы.

В началото на средните векове, конницата (рицарството) продължава да бжде главен, дори единствен род войска. Естествено, в тоя период полската фортификация бива забравена. Швейцарските и хуситските войни, обаче, вжвржщат на пехотата мястото ѝ в боя (XIV в.). Кжм сжщата епоха бива измерено огнестрелното оржжие (в 1313 год. в Германия, от калугера Бертолд Шварц). Тия обстоятелства дават подтик на полско-инженерното искусство.

В хуситските войни за пржв път се прибягва кжм изкуствени опорни точки в бойния ред, с цел да се сжздаде преграда на щурма. Това сж били товарните коли на хуситите, строени в линии или в други фигури по фронта и на крилата. Проходите между тях сж позволявали преминаване в настжпление. При нужда тия проходи сж се запушвали с рогатки²⁾. В случай на спирания лагера на хуситите се е ограждал сж сжщите коли.

Паралелно с усжвршенствуването на огнестрелното оржжие, преимущественно артилерията, вжрви и развитието на фортификацията. Огннят като нов фактор в боя, увлече умовете сжс своята сила. (Сраженията при Равена в 1512 г. и Черизола в 1544 г.). Като противовес, изискваха силни позиции, здрави землени закрития. Ражда се едно пристствие кжм мощна полска фортификация. Копират се методите и формите на крепостните веркове. Полските укрепени позиции се сжстоят преимущественно от джлги и непрекжжнати землени насипи сжс сложно начертание в план. За преминаване в настжпление, което впрочем се е случвало рядко, сж служили кжси излази, разхвжрляни тук-там по джлжината на насипа.

¹⁾ Михневич. Цит. сжч. стр. 130.

Император Анастасий I построил известната „Джлга стена“ от Деркоса на Черно море до Силиврия на Мраморно море, наречена от историците „признак на безсилие, паметник на страхливост“ — Златарски: „История на Бжлгарската джржава през средните векове“, ч. I стр. 48.

²⁾ В 52 год. до Р. Хр. Юлий Цезар в бая при Краон (7-ия поход в Галия) е построил на фланговете на бойния си ред две земленни укрепления. Тия ижравобразни на опорни пунктове сж останали без подражание повече от 15 века.

Полската фортификация, повикана в тоя период за пржв път да се бори сжс силата на артилерийския огжн, се оказва безсилна да разреши рационално своята задача. Тя копира джлговременните постройкы. Чрез това тя убива маневренната стойност на войските, като ги закрепостява кжм себе си. В тая епоха вече се заражда вредното действие на една фортификация, която не джржи сметка, освен за своята материална стойност.

Густав Адолф (XVII в.), сжс своя прозорлив военен инстинкт, дава вярна насока на полската фортификация (укрепените лагери Вербен в 1631 г. и Нюрнберг в 1632 год.). Мушкетарите, които нямат оржжие за ржкопашен бой*), се разполагат в землени редути с квадратно начертание в план, на интервали от двоен мушкетен изстрел. Бруствера е давал добра стрелкова позиция и — пред вид дебелината му и височината му — сигурно закритие от неприятелския огжн. В интервалите между укрепленията, и на тяхната линия, е заставала масата пикинери (в центра) и конница (по фланговете), сжответно линейната тактика на епохата. Стрелците сжс своя далечен и най-близжк огжн сж разстройвали атакующия. Пикинерите сж решавали боя с хладното си оржжие. Изкуствените препятствия (по рядко — ровове; по-често — засеки) сж получили пред фронта на редутите огромно приложение. Често, при липса на време, стрелците сж използвали за целта триножните подпори от мушкетите, като сж ги забучвали пред фронта си с наведени кжм противника острия.

В тоя период особено релефно изпжква връзката между фортификацията и тактиката от една страна и целесжобразността на полско инженерните постройкы — от друга (а именно, простота вжв формата, сжответствие с елемента „време“; използване налични средства и пр.). С право можем да считаме Густав Адолфа боеен творец на сжвремените принципи на полската фортификация.

Кжм края на XVII и началото на XVIII векове настжпва упаджка вжв военното искусство. Повтаря се с малки изключения онова, що е било по време падането на Византийската империя. Армиите стават наемни. Военните добродетели получават един своеобразен характер. Изчезва желанието кжм открита борба. Войните се водят с години, мжрзеливо, без решително действие и резултати. Марш — манийовра на комуникациите или базите — това е било идеала на стратегическото искусство, гдето е господствувало правилото: „боя — това е последното средство за генерала, който не умее да маневрира“, (характерен пример: войната в 1675 година между Тюрен и Монтекуола). Вярата в мощността на полско-инженерните постройкы е била до толкова силна, щото рядко сж се решавали да ги атакуват.

*) Ножа се появява в 1670 г. в Франция.

Естествено, че в тоя период — период на бавни крепостни или позиционни действия — инженерното изкуство получава особен тласък. В него, а не във военните добродетели, сж тжрсили и защита и победа.

Появяват се цял ред изследователи — французина Вобан, тоя неизтощим деятел (построил е 33 нови крепости и е поправил 300 стари) — пржв отделя в книгите си полската фортификация от длгвременната. Неговия противник, холандеца Кегорн доплжня идеите му по крепостната война.

Тяхните наследници, представители на тжй наречената „френска школа“, увлечени в мощността на новите идеи, загубват, обаче, мерило за действителността. Изследвайки изключително материалната и вжншна страна на вжпроса, те забравят *основното оржжие на войната: човека*. И с това умжртвяват полската фортификация, като я лишават от почва и смислж. Кармонтен, Клерак, Фуркруа, Шатилйон, Дивинйю, Лесаж и др. сжз заслепена жар насаждат в полско-инженерното изкуство принципи, годни за крепостна война. Сложни форми, неповратливи детайли, заменяват верните идеи, завещани от Густав Адолфа. Натрупаността изтиква простотата. Дребнави изчисления затжмняват здравия смисъл¹⁾.

По тоя начин, фортификацията, втисната в рамките на осблона, изолирана от тактиката, дори стремяща се да я жпчини, не джржща сметка за психологията на боя — неверява на своята цел и назначение. Вместо помощ — тя принася вреда. И печалните плодове на тая систематизация, достигнала в тоя период своят вжрх, се отразяват дори и в наше време.

Пжтищата на тактиката и фортификацията се разделят. *И близо цял век (XVIII) се крепи тая изкуственост в полско-инженерното дело*. От една страна: бойния опит с кржв твори своята вечна истина, от друга — теорията, безсилна да подчини действителността, сжздава мжртви системи, достойни както за нашето удивление, така и за нашето негодувание.

От една страна Фридрих Велики се връща кжм укрепяването от епохата на 30 годишната война (квадратни редути, свжрзани с взаимна огнева отбрана, като опорни точки на бойния ред и като прегради на шурма (Райхенберг, Бреслав в 1757 год.). От друга страна пжк — знаменития на времето си инженер Монталамбер, който предлага: непре-

¹⁾ Пруския инженер Рейхе дава формула за изчисление гарнизона на един петожгжлен „Штерншанц“:

$$X = \frac{5}{18} m^2 (\sqrt{3} - 1.3764), \text{ гдето „m“ е едната страна на штерн-}$$

шанца в крачки. В. Щеглов: История развития полевой фортификаций Инж. Журнал 1920 г. юн. II, III и IV.

кжсната линия от землени валове, сжс зжбчато, пилообразно, или бастионно начертание в план; вжнкашен ров, като препятствие; проходите за преминаване в настжпление кжси и редки, прикрити с флеш и кувр-фаси; по цялата линия — опорни точки във вид на четирежгжлни редути.

От една страна, цял преврат в тактическото изкуство (внесени от революционните войни в северна Америка и Франция), гдето линейната тактика, чиято кулминация бе при Фридрих Велики, се сжбаря за да се замести от длбоката тактика на Наполеона. От друга страна: — заслепено поджржжжне методите и формите, измислени в тишината на кабинетта още преди Фридриховата епоха. Редани, редани с фланкови, люнети, „ластовични опашки“, „двойни ластовични опашки“, *têtes de tenailles, têtes de bastion* и други такива сложни и тежки постройки, с цяла серия дребнави изчисления, с подробности, смисжла на които мжчно се разбира¹⁾.

Наполеоновият бой трае няколко часа — полската фортификация предлага профили с височина до 3¹/₂ метра; или пжк полски фортове с полигон от тенално, полубастионно или бастионно начертание. Сраженията се печелят с удара на живата сила — резерва, който маневрира — фортификацията проджлжава упорито да описва и препоржчва непрекжснатите линии землени насипи; сжщо такива, дори по-сложни, каквито сж предложени от Вобан и неговите ученици от „френската школа“.

Естествено, бойната практика нямаше нищо общо с теоритическите мждрувания. Методите на Густав Адолф, предадени чрез Фридрих Велики, оправдаха своята непогрешност: те именно се прилагаха в полския бой. Все сжщата простота във формите: четирежгжлни редути или люнети. Все сжщата свобода за решителния удар. Сега, обаче, опорните точки добиха и един особен смислж: те увеличиха *маневрената стойност* на позицията. Длбоката тактика на Наполеона използва укрепленията не само като стрелкова позиция (тяхното добро командование), не само като преграда на шурма (тяхната голяма сжпротивателна сила), но и като *опорни пунктове* за маневриране на бойното поле. Наполеон е именно, който положи основа на сжвременния вжзглед вжрху значението на опорните пунктове.

Така полската фортификация следваше своя естествен път на развитие. Обаче, злото що инженерите от тая епоха извжршиха, бе твжрде голямо, дори непоправимо: сжс своите настойчиви проповеди, те отчуждиха войските от полско-инженерното изкуство. Липсваше време и умение, дори и шансов инструмент, за да се построят исканите от фортификацията сжоржжения — и армиите престанаха да се инте-

¹⁾ Гл. сжчинението на Наузе-Сан-Пол, Наполеонов сжвременник „Traité complet de fortification“ изд. 1818 год.

ресуват от мечтите на теоретичите. По тоя начин, кжм средата на XVIII век, полско-инженерното изкуство, сковано от схоластиката на миналото столетие, сжществуваше в действителност само на книга.

В 1860 год. се появява нарезното оржжие. В следующата година избухва междуособната война в северна Америка. Тия два факта коренно изменят полската фортификация. Преди всичко, американците, свободни от рутината, разяждаща европейските армии, навикнали кжм тежка борба за сжществование, прибягват кжм своеобразни военни действия, Последните пжк, от своя страна, сжздават нови форми за полските инженерни постройкы. Появява се за пръв път *стрелковия окоп*. Бжрзината на неговото изкопаване, сжответствуваща на бжрзината на боя, му определя вжв фортификацията мястото, неоспорвано до сега от никого. Закритието от неприятелския огжн се достига вече не с дебелината и височината на вала, а с *вътрешния ров*. Низжк и лек бруствер се използва само, като стрелкова позиция. Вжншните редове — преграда на шурма — се заместват с препятствия, преимуществено засеки. Укрепленията запазват своето значение, като опорни пунктове за маневриране. Обаче, тяхния профил се доближава кжм тоя на окопа.

И тук — в епохата на възвръщането на полската фортификация — все сжщата характерна особеност: бойната практика няма нищо общо с теорията и пак я изпреварва.

Френско-Пруската война в 70-71 г. безвъзвратно туря кржст на кабинетните увлечения в Европа. Полската фортификация се възвраща напжлно кжм своя източник: тактиката. Обаче, в Германия и Франция — у победителя и победения — полското инженерно изкуство взема различно направление. На едни и сжщи бойни фактори, двата противника различно реагират. *Психологическите явления, като реакции на нееднакво военно щастие, изиграват своята роля*, и то така, че се сжздават две самостоятелни и право противоположни школи, влиянието на които и до тоя момент не е заглжхнало.

Французите, разочаровани от силата на огжня немощен да спре устрема на атаката, прибягват кжм една дълбока отбранителна тактика. За това позициите се строят в няколко линии: предна, главна и тилна. Всяка една от тях се сжстои от редица опорни пунктове — укрепления или укрепени местни предмети. При това, главната линия има два реда такива по на 500-800 крачки дистанция; пжрвия ред на широки интервали, а втория — в междините (в шахматен ред). По тоя начин, всяка добре укрепена позиция има вид на разхвжрляни по фронта и в дълбочина опорни точки (било изкуствени укрепления, било местни предмети, нагледени за отбрана), свжрзани помежду си с взаимен огжн.

Интервалите между тях сж свободни за маневриране: почти липсват, както окопи, така и препятствия.

А в сжщото това време германците, хипнотизирани от победата и от ефекта на полигонните изследвания на тогавашното оржжие, преувеличават мощността на изстребителния огжн. Тактиката им жертвува всичко пред желанието да се достигне още от пжрвия момент на боя една силна и непреодолима огнена завеса. За това, идеала на тяхната укрепена позиция е бил: „дълги линии окопи в I линия, развиващи мощен фронтален огжн; леки закрития против артилерията; слабо приспособени за отбрана местни предмети, и то, ако сж в I линия; почти пжлно отсжствие на препятствия пред фронта и на опорни пунктове в самата позиция“¹⁾

Тия характерни особености на двете школи, плод на различни психологични реакции вжрху едни и сжщи бойни фактори; запазват своята специфичност и в нашите дни. Все още германците сж „огнепоклонници“ (по израза на Драгомирова), и все още французите сж вжрли партизани на опорните пунктове вжв вид на укрепени предмети. И трябва да бждем справедливи: в отбраната на последните французите не сж надминати до сега от никого.

Руско-турската война в 77-78 г. оказа твжрде незначително влияние вжрху развитието принципите на полската фортификация в западна Европа. И двете школи, и французска и германска, намериха ред доказателства за справедливостта на своите вжзгледи. Едничка Русия извлече ценни поуки. Без да отрича силата на огжня, тя схвана и значението на опорните пунктове. Като резултат, сжздаде една теория средна между двете крайности. Тая именно теория, с много малки изключения, бе вжзприета и от нашата армия в пжрвите години от нейния живот.

Войната в южна Африка се отрази почти изключително вжрху Англия. Боксерското възстание и цял ред други колониални войни не дават нищо ново. По тоя начин полската фортификация, непосредствено пред руско-японската война, имаше следните характерни черти:

1. *Германия*. Основата на всяка укрепена позиция — това сж окопите. Опорните пунктове, не сж нищо друго освен група стрелкови окопи, свжрзани с взаимно огнева отбрана. Укрепленията (редути, люнети и пр.) в полския бой сж изключени²⁾. Пехотното оржжие е, което играе решителната и крайна роля (окопите на бойния гребен; широко разчистване обстрела). Позицията дава широк размах за маневриране (малко препятствия, заместени с изстребителен огжн). Закритието от пораженията се достига не чрез

¹⁾ В. Щеглов. цит. статия.

²⁾ *Feldbefestigungsvorschrift*. изд. 1902 г.).

високи бруствери, а чрез дълбоки ровове и сигурни блиндажи. Маскировката — наложителна. Общо взето, позицията няма голяма дълбочина (предни пунктове и позиции не се признават), войските се разполагат кордонно.

2. *Франция.* — почти пълно пренебрежение към окопите. Пристрастие към опорните пунктове във вид на укрепления или местни предмети, особено към последните. Отсъствие на блиндажи. Вместо тях — солидни бруствери, достигащи дори до 2 м. височина. Голяма дълбочина на позициите, състояща се от предни пунктове, главна позиция в две линии и тилна позиция. Изкуствените препятствия се използват широко.

3. *Русия*¹⁾ — използва както стрелковите окопи в I линия, така и укрепленията в II (съответно тактическото разположение на войските: вериги и подръжки). По този начин се достига един вид тактическа маскировка на високите профили на укрепленията. При това, центри на тежестта на отбраната се пада върху линията на опорните точки. Изкуствените препятствия играят грамадна роля. Предните пунктове, дори позиции, се считат почти неизбежни.

Позицията, общо взето, има дълбочина: строят се тилни линии за в случай на отстъпление; отстъпни — за парирание обходите; запасни и др. Във всичко останало Русия разделя възгледите на Германия (относно маскировката, блиндажите, различаване обстрела и пр.).

Кървавата драма на Далечния изток почти обедини методите на укрепяването полските позиции. Разногласията не сж вече в принципите, а в някои детайли, или пжк във формите на полско-инженерните постройки.

В груби черти, укрепената позиция в 1914 год. изразяваше следните идеи:

1. Групово разположение на войските. Развитие на маневрени ходове и пжтища.
2. Широко разитие на стрелковите окопи, с цел да се достигне силен фронтален пехотен огън.
3. Маневрирането на бойното поле не трябва да се стеснява от препятствия пред окопите и в интервала между опорните пунктове.
4. Опорните пунктове сж скелета на укрепената позиция. Те трябва да бждат на линията стрелкови окопи.
5. Опорните пунктове трябва да имат кръгова и самостоятелна отбрана и кръгово осигуряване от шурма (затвореност на огнената линия и на препятствията).

Тия общи идеи, разделяни от всички армии, не еднакво, обаче, се прилагат. Не еднакви сж и характерните основи на позициите за всяка армия. Германия се увелича от мощ-

¹⁾ Останалите държави, почти нищо свое не сж внесли в принципите на полската фортификация.

ността на огъня, Франция — от силата на укрепления местни предмети; Русия — от изкуствените опорни пунктове; Англия — от специалните мерки за предпазване от пехотния огън¹⁾ и т. н.

Съществуват, впрочем, и някои различия в основните положения:

1. Французите укрепяват няколко линии: предна, главна първа, главна втора и тилна. Германците, напротив, строят и отбраняват една единствена позиция. Русите се приближават към французите. И те признават: предна, главна и тилна позиции.

2. Опорни пунктове във вид на редути или други землени укрепления останаха да съществуват само в Италия и Русия. Всички останали армии използват за такива или групи от стрелкови окопи (Германия, Япония), или укрепени местни предмети (Франция, Англия).

Всички тия различия могат да се обяснат изключително с психологическите особености на отделните армии.

Що се касае до България, то у нас, полската фортификация по своите методи и форми, е била винаги отражение преимуществено на руските схващания. Ние нищо свое не сме създали. Обаче, чуждите идеи, разбирания и форми, сж бивали сполучливо пригодени към Българската действителност. Може да се съжбяла само за едно: войсковите части не бяха подготвени за практическа работа. Разчиташе се твърде много на техническите войски. Подобни надежди сж винаги неоснователни, едно — поради недостатъчността на пионерните роти и второ — поради характера на съвременния бой.

¹⁾ Стоманени щитове, бронирани щитове и пр.

II

Общо-европейската война и нейното влияние върху полската фортификация.

Всички укрепени позиции от първия период (чисто подвижния) на войната носят ясен отпечатък на изложените в края на глава I идеи, и действително, бойните действия имат рязко изразен маневрен характер и второ: в сравнително кратковременния полски бой не се чувства още влиянието на новите средства за поражение и движение (изнамерени и използвани във втората половина на войната).

Обаче, навсякъде прониква убеждението, че укрепените позиции не дават гаранция за една упорита отбрана; че артилерията и настъпателния устрем, комбинирани със сполучливи маневрирования винаги помитат дори най-здравите организирани линии. Импровизират се нови методи за укрепяване. И подпомогнати от *психологичните реакции*, които винаги против мощната атака се мъчат да противопоставят мощни (макар и жертви сами по себе си) закрития — подпомогнати от тия инстинкти, отбраняващите се армии (най-напред Франция, после Германия) прибегват вече към редица позиции, линии, окопи, препятствия, опорни пунктове и пр.

По тоя начин, полската фортификация, завещана от близкото минало, се оказва безпомощна в първия, чисто подвижния период от войната. И тук се повтори старата истина: бойния опит изпреварва теорията.

В България, в тоя период (бойовете в Добруджа и Румъния в 1916 год.) ясно личи вече влиянието на съюзниците ни.¹⁾ Начева се слепото подражание и подчинение на германските доктрини, които не ни оставят до края на войната.

Към началото на позиционната война полските укрепени позиции имаха следните характерни черти: силно раз-

¹⁾ Гл. позиция на 6-а дивизия при Кара-бак, в кн. 4 от В. Журнал за 1921 год.

вити *опорни групи* (а не пунктове), съставени от най-малко три реда окопи по на 100—150 крачки дистанция. Ред ходове за съобщения перпендикулярни на фронта, минимум по един на $\frac{1}{2}$ рота, дори и на взвод. Силни изкуствени препятствия пред фронта на групите и пред всяка линия окопи в тях. Сигурни закрития за гарнизона на опорната група. По тоя начин, създават се *линия опорни точки* в позицията годни за самостоятелна отбрана, свързани с взаимен огън (картечен и артилерийски) и служещи за бази при маневрирането. В интервалите между опорните групи — тънка линия стрелкови окопи, усилен със широки изкуствени препятствия. В последните, обаче, има достатъчно маскирани проходи за преминаване в настъпление. Зад първата или главната позиция се строи втора или пълна такава, на дистанция на оръжен изстрел (3—8 километра) и със същата отбранителна сила.¹⁾ В зоната между двете позиции се организират опорни пунктове (групи окопи или пригодени за отбрана местни предмети) за по-голяма еластичност или упоритост в борбата.

Тая схема бе официално приета и от нашата армия. Обаче, по местни условия, ние се ограничаваме обикновено с организиране само главната позиция която много пъти дори не бе и реконструирана. Удовлетворявахме се с едно проучване на картата.

В началото на позиционната война (на различни фронтове и участъци тя начева в различни времена) полската укрепена позиция се видоизмени. И то в положителна страна от материалната гледна точка. Достигна се до онова съвършенство, което се препоръчва от официалното „Учужване за организиране полските позиции за упорита отбрана“ изд. 1917 год., и което съвършено неправомерно се класифицира като „линейно укрепяване“.

Психологическата неизбежност за подобно усъвършенствование на полски позиции се крие във факта, какво армиите в тоя период не бяха готови за настъпление: настъпателния устрем на германците се изтощи и те прибегнаха към отбраната; французите пък не бяха готови още за една мощна офанзива. Това положение на очакване благоприятни стратегически и психологически моменти принуди армиите да се зароят в земята. Липсата на настъпателен дух се замести с илюзорната сигурност на солидни фортификационни постройки.²⁾ Появиха се непрекъснати редове окопи: първа

¹⁾ Французите считаха втората си позиция за главна отбранителна линия, где то именно се решава участта на боя.

²⁾ И в тоя частен случай се потвърждава историческата истина: винаги когато настъпателния устрем — по какви и да е причини — се спира или липсва, фортификацията получава мощно развитие (пада ето на Византийската империя, епохата на Людовиг XIV, предреволюционната епоха — края на XVII в.).

втора, трета линии; цел лабиринт от ходове за съобщения и от препятствия; фронтални, напречни, кръгови, коси; построиха се изобилно подземни закрития и блиндажи. Организираха се *преградни, междинни, тилни позиции*. Бетона, желязото, земята, камъка и пр. бидоха повикани и безогледно използвани за да умъртвят остатъка от маневрената стойност на полската позиция. С една дума, стана това, че цялата позиция се превърна в една обща опорна група с голяма вътрешна съпротивителна сила и с нищожна способност за активна отбрана. При това, войските неизбежно трябаше да се разпределят равномерно по целия фронт¹⁾. Само такава разположение можеше да даде на отбраната една относителна сигурност.

Без да съзнава сама, фортификацията в тоя период извършва нещо чудовищно: тя подчини на себе си тактиката. Борбата се водеше вече не за победа, а за терец. Спечелен окоп, завладян местен предмет, отбита атака, запазена фортификационна постройка — всичко това се класифицираше като първостепенен успех, въпреки всички и вечни закони на войната. Безогледното използване на фортификацията доведе до това, че войските се закрепостиха към нея; нещо почече: подчиниха се ней. Така армиите в желанието да преградят пътя на противника, *преградиха в същност своя път*. В това именно обстоятелство се заключава *основния недостатък на линейното укрепяване: нему липсваше маневрена стойност*. (Преди всичко, макар и за това, че отсъствуваха достатъчно резерви).

Тоя недостатък, въпреки, скоро се съзна²⁾. И вече в 1917 год. се явява идеята за *укрепените зони*. Това е последната дума, заведена от общоевропейската война.

Укрепените зони съществено промениха на продължителната позиционна полска война, на голямата наситеност с жива сила отбранителните фронтове и на новите средства за поражение и движения (огнени валяци, газове, танкове, аероплани, минен огън и пр.). Укрепените зони изразяват следните тактико-фортификационни принципи:

1. Атаката на една укрепена позиция винаги сполучва: в своя първи фазис: заемането първия ред отбранителни постройки. Затова, главната линия на съпротивление трябва да бъде ешалонирана в дълбочина (създаване предпозиционно поле).

¹⁾ Един вид линейно тактическо разположение, от ддето и термина линейно укрепяване.

²⁾ Фигуративно, ролята на тактиката в тоя период може да обясним така: ефекта от колосалното развитие на артилерията (техниката завари тактическата неподготвеност в нейните методи. И за известно време тя изтърва нишките на управлението на боя, като предостави на своите помощни средства (огънят и техниката) самостоятелно развитие. Обаче, след достатъчна ориентировка, тактиката пое своите функции и създаде идеята за укрепителни зони.

2. Атаката се неутрализира чрез контратака (с маневриране). Затова позицията трябва да представлява лабиринт от фортификационни постройки, в който лабиринт нападающия да бъде обхванат, като от клещи (с огън и удар), разстроен и унищожен.

3. Удобството за маневриране (за контратаката) се достига чрез групово разположение на войските на тактически необходимите места (опорни групи). А също и с изобилие от прикрити ходове, пътища, тунели и пр.

4. Позицията трябва да има дълбочина съответна на бойното разположение на войските (линии на охранението, на първите поддръжки, на съпротивлението, на частните резерви, на прикритието за артилерията, на самата артилерия, на участките поддръжки и пр.). Само по тоя начин се дава еластичност и упоритост на отбраната.

5. Отбраната винаги трябва да бъде свързана. За това, за изолиране локалните пробиви (на евентуалните тяхни посоки) да се строят предварително преградни и междинни позиции. Последните могат да се състоят било от отделни опорни пунктове или групи, свързани помежду си с огън, било от непрекъснати отбранителни линии по типа на главната позиция.

6. Дълбоките пробиви се неутрализират чрез втора или тилна позиция, приготвена предварително и със същата сила, както и първата укрепена зона.

7. Обезпечеността на повратните нападения (в по-голям мащаб) се достига посредством цяла мрежа от разнообразни пътища, както между главната и тилна укрепени зони, така и в по-дълбокия тил, включително до предните бази. Същите тия пътища хранят във всяко отношение отбранителната сила на позицията (подвоз и евакуация).

8. В отбранителния бой се използва преимуществено изстребителния огън на артилерията, минохвъргачите и картечните. Пехотата не действа освен с оръжието за ближък бой (бомба, нож). Затова от окопите и ходовете за съобщение (които по принцип трябва да бъдат пригодени за стрелба) не се иска добър обстрел. Те служат най-вече като закритие (разположение зад топографическия гребен, удобни излази, голяма пречупеност на „огнената линия“ и пр.).

9. Центровете на отбраната са опорните групи и съпротивителните гнезда (картечни, оръжейни, минохвъргачни) разхвърлени по фронта и дълбочината на укрепените зони и в полето между тях. Затова именно силата им се увеличава с изобилни и мощни препятствия.

10. Също такива препятствия трябва щедро да се разхвърлят по цялата позиция с цел да се раздели и ослаби подготвителния огън на атаката. Тия препятствия, обаче, не

тряба да преграждат пътя за едно настъпление в по-малък или по-голям мащаб.

11. Гарнизона на укрепените зони трябва да бъде запазен от бомбардировка — материално и морално. За това, строят се цяла серия сигурни подземни и надземни закрития, приспособени за лична самостоятелна отбрана (получават вид на опорни пунктове).

12. Службата по наблюдението и връзките трябва да бъде безспирна и осигурена (солидни наблюдателници, убежище за машините за връзка и т. н.).

13. Укрепените зони трябва да бъдат, в хигиенично и домакинско отношение добре и пълно нагледни (водоснабдяване, кухни, складове, вентилации, лазарети, превързочни пунктове, отводняване и пр.).

Изложените принципи, напълно вярни сами по себе си, реализирани чрез укрепените зони дават, преди всичко, една извънредно мощна позиция с голяма дълбочина, достигаща до 10—15 километра; със самостоятелна отбрана на отделните участъци по фронта; с удобства за отлично маневриране вътре в нея и зад нея; със залози за максимално развитие на съпротивителния огън и жив удар.

Подобна позиция, обаче, има и един основен недостатък. Тя не почива върху психологическите закони на войната.

Преди всичко, една позиция, колкото и да е силна сама по себе си, никога не дава гаранция за победа. „Непревземаеми крепости няма“. Една неудачна атака, втора такава, трета, четвърта... рано или късно, съпротивата ще бъде разгромена. И ако целта на укрепените зони е да разбият и унищожат противника — тая цел те никога не ще достигнат. Те могат да спечелят само „време“ за сметка на „духът“. Резултата на борбите, все едно ще бъде отстъплението с всички негови последици¹⁾. Налага се, следователно, необходимостта добре да се изследва, заслужават ли укрепените зони всички ония жертви в материали, време, сили, машини, гарнизон и пр., които те изискват, когато неминуемо отбраната ще бъде принудена да отстъпи, ако се базира изключително върху тяхната мощ.

Второ: Укрепените зони налагат борбата за терен. От точка гледище на чистото военно изкуство тая борба е безсмислена, най-малко безпредметна. Не загубата или завладяването на квадратни метри и километри решават боя и войната!.. Борбата за терен, за окоп, гранатна или минна яма,

¹⁾ Тия твърдения се доказват исторически с всички бойове, които са се разигравали на укрепени позиции през Руско-Японската война и през 1918 година на Западния фронт.

за съпротивително гняздо или местен предмет — всички тия брѝнки в общото сражение в укрепените зони — изискват колосално напрежение на душевни сили, грамадни загуби в хора, материали, бойни и др. припаси. В резултат, войските влязли в бой за укрепени зони (атака или отбрана — все едно), дълго време след това сѝ негодни за действия¹⁾. Следователно, по отношение на отбраната, укрепените зони, без да подозират, заставляват тактиката (па и стратегията) да жертвува живата сила (войските) за цел (терен), която няма нито смисъл, нито значение за военното изкуство. С други думи, тактиката, която иска да печели време, прибѝгвайки към отбрана, еднаж вѝзприела укрепените зони, сама се ангажира в повече или по-малко решително сражение при условия сѝвѝршено неизгодни за нея.

Укрепените зони заставляват всяко сражение в тях да има относително решителен характер. Това обстоятелство пѝк е почти винаги неизносно за отбраната.

Трето: укрепените зони, колкото сѝ по-добре организирани за вѝтрешна съпротива, толкова сѝ по-непригодни за преминаване в общо настѝпление. Те изискват едно кордонно разположение на войските²⁾. Това е вече един сѝществен признак за липса на маневренност в голям мащаб. Формите, изобилието, мощността на фортификационните построѝйки — всичко онова, което дава особена отбрани-телна стабилност на укрепените зони — всичко това прегражда пѝтя на общото настѝпление. Необходими сѝ специални нагодявания, дори преработвания в отбранителните системи. Следователно, укрепените зони в основата си преследват преимуществено *пасивната отбрана*. А подобни цели отдавна сѝ осѝдени от военното изкуство само на поражения³⁾.

Общо взето, укрепените зони, като метод за укрепяване, сѝ в достатъчно противоречие с основните закони на войната, дори и с принципите, що искат да реализират. Исторически погледнато, те сѝ данѝк, който и ние в 1918 год.

¹⁾ Горните мисли доказват онова решително значение на резервите, що и французи и германци признаваха през 1918 г.

²⁾ В това отношение укрепените зони наследиха недостатѝците на „линейното укрепяване“.

³⁾ Обвиняват нашата 11 армия при Битоля, или 9 дивизия, че през септемврий 1918 г., след удачно отбити атаки не преминали в настѝпление и с това не спасили честта на родната ни армия. Ние тѝвѝрим, че казаните войскови части не можаха да направят и крачка напред по простата причина, че им липсваше що годе маневренна стойност. Позиционната война, в частност — методите за укрепяване, бяха не малки причини за това.

платихме на увлечението от силата на материалната страна. Психологически появяването на укрепените зони се обеснява с животния инстинкт: срещу устрема на една бясна атака да противопоставим не нашите морални ценности, а мѝртвата сила на мощни фортификационни построѝйки¹⁾.

На кѝсо, изложеното в пѝрвата и настоящата глава историческо развитие на полската фортификация иде за лишен пѝт да подчертае ред истини, сѝщо толкова стари, колкото и военното изкуство, но — за жалост — тѝвѝрде често забравяни.

I. Преди всичко: *полската фортификация е мощно средство само до тогава, до като е в тясно подчинение на тактиката*.

Всякога, когато формата, шаблона, увлечението от материалната сила, сѝ вземали вѝрх — фортификацията е изигравала една пакостна роля. — Роля на хипнотизатор, който носи поражения. Така е било в епохата на падането на Византийската Империя, така бе и в 1918 г.

II. *Колкото една укрепена позиция, е по-силна, толкова обаянието от сигурността, която тя дава, е по-голямо*. (Най-ярко това е изпѝкнало в края на XVII в.). В резултат: една част, веднаж заровила се здраво в земята, разчита да удѝржи победа не с блясъка на своите военни добродетели, а с дебелината на сигурни закрития и препятствия. Затова: *психологическото влияние на укрепените позиции общо взето, е винаги отрицателно*²⁾. Това влияние се изразява в намаляване настѝпателния дух на войските. Особено релефно то изпѝква, когато гарнизона на укрепената позиция, по каква и да е причина (най-вече след бой) бѝде принуден да отстѝпи

III. В свѝзка с горното тѝвѝрдение се намира и следното: *използуването средствата на фортификацията е в обратна зависимост с моралните качества на армиите*. Тия последни качества и фортификацията се взаимно допѝлнят до една определена величина, която — предполагаме — е постоянна за всички времена и народи³⁾. С достатъчна убедителност историята на войните доказва, че победения (т. е.

¹⁾ Виж главата „Тактически норми“.

²⁾ Тука ние не говорим за психологическите реакции, частен случай, вѝзбудени вѝв войски, които отбраняват укрепена позиция, построена от самите тях. В случая (но само за него) реакциите сѝ положителни.

³⁾ Тая хипотеза, предлагана от нас, не претендира да има силата на закон. Важното е да се изтѝкне, че армиите толкова повече злоупотребяват с използване на фортификацията, колкото тяхните морални ценности сѝ по-незначителни. И обратно — колкото повече се използва фортификацията, толкова по-силно падат нравствените бойни качества.

тоя, който морално е бил по-слаб) винаги е злоупотребявал с военно-инженерното изкуство (французите в 71 г. австрийците в 66 г.; турците в 78 г., русите в 905 г., турците в 912 г., германците и ние в 1918 г.). Ако проследим, макар и Балканската война в 1912—1913 год., ще намерим ред потвърждения на горните редове. По тоя начин: видят, характера, избобелието и пр. на фортификационните постройки е един съществен и релефен признак за бойната стойност на армиите.

IV. *Теорията на фортификацията никога не е изпреварвала бойната практика.* Еднаж „при сериозните изпитания на войната почти всякога е ставало нужда да се видоизменя мирновременната луганица и под огня да се прибегва към нови тактически похвати“ — еднаж това е справедливо за тактиката — колко повече пък фортификацията трябва да бъде гъвкава, чувствителна и лесно приспособима. Обаче, твърде често, случвало се е именно обратното: някои ложни възгледи на теорията, въпреки кървавите опити, се защитават с една упоритост, достойна за справедливо негодувание (най-ярка проява в края на XVII и началото на XVIII в. — Наполеоновата епоха).

V. Предлагайки тая или оная форма, метод, вид и пр. фортификаторите почти никога не вземат пред вид *психологическите фактори* на войната. Правото на съществуване на своите постройки те не търсят другаде, освен в тясната материална стойност. Тая едностранчивост е вече залог за негодността на подобна фортификация. И бойния опит никога не пропуска случая да накаже такова теоритическо увлечение.

Историческото изложение, независимо от поуките и указанията, що изложихме по-горе, осветява също така и пътя, който трябва да следва всяко теоритическо изследване на полската фортификация. А именно, в основата на подобно изследване трябва да легнат:

1. *Психологическите закони на войната и боя.*
2. *Тактическите норми.*
3. *Свойствата на мишините за поражение и движение.*

Фортификацията е бойно средство. Следователно, никакви полигонни или кабинетни опити не могат да я оправдаят. И да се търси санкцията на подобни опити в боя — това е начин, колкото жесток, толкова и скъп. Начин, който почти винаги се изкупва с цената на поражението. Ето защо, *координирането на фортификацията с психологичните закони на войната — и боя, дава една по-реална увереност, какво теоритическото изследване няма да се откъсне от бойната практика.*

✓ Тактическите норми дават жизненост на фортификацията, предпазват я от рутината. В същност: *фортифика-*

цията е едно от средствата на тактиката, която има за цел унищожението на врага. Естествено, всяко разногласие между целта и средствата, влече анархия, която не дава освен поражения.

✓ Фортификацията като тактическо средство, има, между другите, и тая своя лична цел¹⁾: *борба с неприятелското маневриране и неприятелския огън.* Налага се, щото фортификацията да изучи своя вечен враг. Само така тя ще облада залога на победата.

Към кратко изследване тия основни положения пристъпваме в следующите глави.

¹⁾ Гл. глава V, где се установяват целите на фортификацията.

III

Психологични закони на войната и боя.

Без особена мъка би могло да се докаже моралната сжщност на войната и боя¹⁾. Обаче, твърде е остро още впечатлението от туку що изживяната драма за да има нужда от подобни доказателства. Известната формула: „Ще победи този който издържи до край!“ — в сжщност бе едно излишно предупреждение за вечния закон, чието изпълнение в европейската война трябаше да почне първа бжлгарската армия²⁾.

„Военната наука не е нито наука положителна, нито наука опитна; тя е наука от морално естество; и тя трябва да вземе от морала неговите методи, неговите правила и неговите санкции“³⁾ — еднжж това е така, налага се длжг да се установят тия методи, правила и санкции.

Сжвременната психология ни учи, че всеки душевен процес е функция от сжответна дейност на нервната система — респективно мозжка; че всички тия процеси неизменно предизвикват строго определени психо-физиологически реакции, изразени чрез механични движения.

В боя цял ред външкaшни причини влияят върху нервната система на човека. Пораждат се душевни процеси, имащи за резултат своите психо-физиологични последици. В зависимост от проявите си, тия последици могат да бждат полезни или вредни, положителни или отрицателни. Първите увеличават бойната дейност на човека — воин; вторите

¹⁾ В студията на пол. Монтен: „Военната наука е наука от морално естество“ въпроса за моралната сжщност на войната и боя е разработен пжлно и категорично. („Студии по войната“ — стр. 309).

²⁾ Ако би могло да се проследят внимателно войните, водени от нашите прадеди, биха се извлекли ценни поуки относително моралната издържливост на бжлгарското войнство. Това, което се случи в 1913 и 1918 години, не е ли сжщото, което се е случило в Крумово, Омортагово, Симеоново и други времена? . . .

³⁾ Монтен. Цит. Сжч. стр. 364.

я намаляват. При това, ефектите от човешката дейност сж напълно реални във всяка една нейна област: и във физическата, и в умствената, и в емотивната.

Последната област, а именно: емоциите (чувствата, инстинктите, афектите), играят решающа рол в боя. Едно, защото сжвременната психология им придава преобладаващо значение¹⁾ и второ, защото в боя на лице е тжй наречената „психологическа тжлпа“, гдето сферата на чувствата е основата на колективната психология.

И тжй, без всяко преувеличение, може да се тврди, че емоциите сж, които дерижират боя. И това, което порано се е отдавало на случая („Негово Величество — Случаят“, както остроумно се е изразявал Фридрих Велики), сега при едно пжлно изследване психологическите закони, винаги може да получи достатжчна закономерност.

Кои емоции сж неизбежни в боя? — На тоя вжпрос без колебание трябва да се отговори: преди всичко *страха*.

„Войната е царство на опасността“²⁾, ние ще добавим: на смжртна опасност. И тази именно смжртна опасност е, която поражда страха.

Сам по себе си страхт е едно сложно чувство. За предмета на настоящата студия е важно да се изтжкнат само проявите на страховата емоция. Полската фортификация, като тактическо средство, трябва да джржи сметка за тия прояви, колкото естествени, толкова и неизбежни. Заемаме от книгата: „Студии по войната“ от полковник Монтен описанията на психо-физиологичните прояви на страха³⁾.

Според Дарвина:

Уплашения човек тжрси да се скрие от погледа и слуха; той се вслушва и остава неподвижен, като вкаменен. Той силно наостря вниманието си, а физиологичните признаци на страха се показват веднага и то с толкова по-голяма сила, колкото самия страх е по-силен. Сжрдцето бие с бжрзи удари и повдига гжрдите. Бледост покрива цялото лице. Студена пот избива тялото. Дишането става сжс заджхване. Устата пресжхва. Устните треперят и това треперение се разпространява по цялото тяло. Гласжт угасва, косите настржхват“.

Според Шарло Рише:

„Цялата централна нервна система бива потресена и това сжтресение се предава на всички двигателни и жлезни органи: на сжрдцето, което спира или ускорява своите удари; на мускулите, които треперят; на плюнчените жлези които престават да произвеждат слюнка; на червата, които

сжс сила се свиват; на кржвоносните сждове на лицето, които отразяват безпокойствието на разума“.

Според Д-р Мосо:

„Страхт, който разклаща до основа и джлбоко нарушава дейността на всички органи на човешкия организъм, засяга дори ума и волята, сжзнанието и душевните сили на човека.

Обвзет от страх, човек става неспособен да вижда, да мисли, да избира; той е хвжрлен в едно сжстояние, прилично на сжн, сжстояние на сомнамбулизъм, гдето впечатления — прости, силни, крайно силни — действуват буйно и повелително, като го лишават от негоия собствен арбитр.

Страхт прави човека жертва на несжзнателността“.

И тжй, *страховата емоция поражда целия организъм*. Физическите (мускулни) сили, разумжт, волята, усещанията, всичко е победено от нея. Едно едничко чувство цари: „да се избегне опасността“¹⁾. Това именно чувство е, което прави понякога чудеса. Чудеса, които по лесно разбираеми причини, се приписват на други пжрвоначални фактори от по-висше естество. По тоя начин, страховата емоция, намалявайки до минимум (дори и до отрицателни величини) нормалните функции на човешкия организъм, в сжщото време увеличава до невероятни размери силата, износливостта, тжрпението, волята и пр. в посока на отклонение от смжртната опасност²⁾.

Знаейки всичко гореизложено, вжможно е, а ржгог, да се установи вжнкашния видимия ефект от действието на страховата емоция вжрху бойната работоспособност на войските. Боя и паузите между него изискват: 1) работа с огнестрелно оржжие (пушки, картечници, бомби, гранатохвжргачки, минохвжргачки, орждия, огнепржскачки и др.); 2) работа с хладно оржжие (нож, сабля, ножици и пр.); 3) работа с технически прибори (мерници, перископи, телефони, хелиографи, телеграфи, подслушвателни и измервателни апарати, минни експлозйори и пр.); 5) маневриране — единично (вржзки, ординарци и др.) и масово (шурмови групи, подржвки, резерви); 6) работа с инженерни инструменти (шанцов, минно-подривен, за препятствия и т. н.)

Предмета на настоящата студия интересува само последната тжчка. Подробно вжпроса ще бжде изследан в

¹⁾ Страхт като емоция, може да бжде превжзмогат само от емоция по-силна, по-ярка. Това тврди психологията. Разумжт и волята сж безсилни в тая борба. Затова: патриотическата, религиозна и пр. идеи имат значение в случая само до толкова, до колкото те сж се превжрнали в чувства чрез мирновременното вжзпитание. Като идеи, те сж немощни в боя. „Вжв всичката борба срещу разума — чувството никога не е било побеждавано“. (Г. Лйобон, цит. сжч., стр. 69).

²⁾ Наприм., изджржливостта на нашите бегжлци от неприятелски плен, които по цели недели сж оставали без храна, или по цели дни сж газили до гуша в вода, може да се обясни — от гледна тжчка на психологията — почти изключително с проявите на страховата емоция.

¹⁾ Г. Лйобон: „Психология на тжлпите“, стр. 56, 60 и 69 изд. 1905 г. Пейо: „Воспитание воли“, стр. 27.

²⁾ Клаузевиц. Кн. I, стр. 50.

³⁾ Стр. 34 и послед.

главата, гдето се говори за успеха на работата. За сега се ограничаваме със следните общи за бойната работоспособност бележки:

Всякжде, гдето е необходимо точност, спокойствие, методичност — успеха в работата пада (стрелба¹⁾, наблюдения, работа със сравнително деликатните технически прибори и др. подобни). Там гдето се иска размах, чувство, движение — успеха на работата, обратно, се повишава (действие с хладно оръжие — приклада и ножа; бързина на стрелбата; тичане вжн или в зоната на опасността и пр.). Работа, която помага да се избегне опасността, има грамаден успех (окопаване под огън; преминаване препятствия; отстъпления и т. н.) Обратно, работа която приближава опасността, винаги дава незначителен успех (бързината на приближаване поддръжките към мястото на боя; движението на патрулите напред; излизане от галериите за контра-тика и т. н.). Там гдето войските работят за себе си — работоспособността се увеличава (самоокопаването, например), и обратно: тя пада ако се знае, че от извършеното ще се ползват други (работа на близките поддръжки на позицията).

След горните общи бележки, нам ни предстои сега да разгледаме в груби черти картината на съвременния бой за да проследим непосредствено в различните периоди на борбата, до колко и как се проявяват някои от по съществени психологични закони на войната. Едновременно ние ще установим значението на някой от фортификационните орждия за борба, а именно: значението на заскритията и преградите. Тъй като последните, имайки огромен материален ефект, оказват същевременно и не по малко психично влияние. Изследвайки психологията на боя, ние ще можем да разберем истинския смисъл на двата огнени елемента, с които, между другите такива борави фортификацията: заскритията и преградите, а следователно, ще можем да определим и правилата за тяхното устройство.

Съвременния бой (а също и оная на бъдещето), колкото и да се отличава по своите форми и вжнкашни тактически прояви, от боевете на миналото, все пак в своята същност си остава израз на една вечна идея, идеята да се унищожи противника. При това — да се унищожи с най-малко жертви, с най-малко разход на материална и морална енергия.

Боеца-воин гърси победата и бяга от борбата. Цялото развитие на военното изкуство и военната техника има в основата си тоя импулс: да се постигне победата без да има нужда от непосредствена борба, борба гърди с гърди, борба на живот или смърт.

¹⁾ Тук се крие между другото тайната на оная попадания в своите окопи от страна на артилерията, що тъй справедливо възбужда негодуванието на пехотата.

Запазвайки горната вечна идея, като своя основа, съвременния бой вжв вжнкашната си страна се коренно различава от сраженията в миналото. Особено характерни отличия, интересуващи при това и предмета на трудът ни, съж: продължителността и раздробеността на съвременния бой.

Продължителността на сраженията, която може да трае дори по цели месеци, е право следствие от мощно развитата техника. Отделните боеве, като елементи в общото сражение, разделени с по-спокойни или по-бурни, почжи или по-дълги паузи, също така се характеризират с дълготрайност. Тая бавност на бойните действия се отразява вжрху психиката на войските, като похважда чувството на тревога¹⁾.

Чувството на тревога, или тревожно очакване, както още го наричат, е неминуемо за всеки индивид, намиращ се в периода на очакване боя. Проявите на тая емоция съж почти идентични с оная, предизвикани от страхът. Характерна разлика се наблюдава, обаче, в областта на физичната дейност. До като страховата емоция парализира мускулите на произволните движения, тревожното чувство, напротив, се съпровожда винаги с едно по-силно тяхно инервиране. Това обстоятелство се проявява — най-вече — чрез една увеличена склонност към механични движения²⁾.

Тревожното очакване е една подготвителна реакция от страна на психофизическата природа на човека — боец, към възприемане на онова събитие, което има да стане и което предизвиква вжлнението. Като такова, то е естествено и дори спасително; то приспособява, мобилизира, тъй да се каже, организма, към очакваемите явления. Това би било така, впрочем, ако да бе възможно правилното и точното оценяване на последиците. Обикновено, обаче, мислите, знанията на боеца, единички мерители на бъдните събития, или надценяват или недооценяват онова, що се чака.

В първия случай, чувството на тревога се изразява излишно силно³⁾, организма се вжлнува в една степен безполезно по-голяма в сравнение с оная, която би се оправдала

¹⁾ Съвременната психология рязко разграничава емоциите: страх и тревога. В общи черти казано, първата е очакване на едно събитие (или съжвокупност от такива), което сигурно е известно, че ще е неприятно за нас, че ни носи страдание. Второто чувство е също очакване, но очакване на събития, изхода на които не ни е известен, които — следователно — ни интересуват, вжлнуват тревожат.

²⁾ Д-р Г. Шумков: „Чувство тревоги въ ожиданиі боя“. Военний Сборник, 1913 г., № 11, стр. 96.

³⁾ Ясно е за читателя, че ние тука не говорим в тесния смисъл за видимите прояви. Впрочем дали рязко и открито или сдържано и незабелязано ще се прояви чувството на тревога — това нас не ни интересува. Важното е, че всички бойци изживяват тая емоция; всички — без изключение.

от обстоятелствата¹⁾. Затова, тревожното очакване от природно-полезно чувство, се обръща вече в вредно такова. Предизвиквайки излишен разход на душевна енергия, възбуждайки организма в безполезна и силна мяра, то чрез това разрушава здравето вобщо, и устойчивостта на психиката особено²⁾.

Във втория случай — на недооценяване очакваемите събития — чувството на тревога не подготвява организма на боеца в необходимата степен. Вследствие на това, всяко едно явление, непредвидено заблаговременно, действува като внезапен изненадващ фактор, който угнетява в извънредна степен психиката на боеца и който дори предизвиква чувството на страх³⁾.

В заключение установяваме: тревожното очакване, имащо възможност пълно и рязко да се прояви в съвременния бой, благодарение неговата продължителност, е едно вредно чувство по отношение бойната работоспособност на войските. Понякога до толкова, щото защитниците на позиция стават напълно негодни за ръкопашен бой, който обикновено разрешава периода на тревожното очакване. В такъв случай, бойците или се предават безславно или панически напускат мястото на борбата.

Раздробеността на съвременния бой (в случая, ние разбираме, както факта, че общото сражение се състои от частни, локални срещи, така и факта, че самите тия срещи не сж, освен комбинации от отделни сблъсквания на единични патрули, групи, взводове...) иде да усили вредната психична проява на състояние тревожно очакване. Защото бойците сж вжн от ръцете на своите началници: в патрула, в групата, дори в разсипания строй. Те сж предоставени повече или по-малко на себе си. А тая относителна свобода, която по някога наричаме личен почин, не всякога дава положителни резултати. За това се изискват съответни мирно-временно обучение, възпитание и привички. В повечето

¹⁾ Да си спомним, че почти всякога, очаквайки боя, войника увеличава евентуалните възможности; че почти всякога, той се самоубеждава в неизбежността на близката смърт, най-малко — тежко раняване.

²⁾ Влудяванията, които имаха място през време на войната, настъпваха именно в тия моменти на тревожно очакване: слабия организъм не бе в сила да издържи прекомерните психични напрежения. В един случай — наблюдаван от нас — боеца бе в сигурен блиндаж, и, освен силна минна и артилерийска стрелба, други действия липсваха.

³⁾ Бойци, недоценили бждните събития и наказвани за това чрез изпитване на страховата емоция, при повторно влизане в бой, винаги надценяват явленията, които има да станат. По тая причина, те изживяват излишни тревожни чувства, а следователно, както се изтъкна, безполезна изтощават и разнебитват своето здраве и психика.

случаи частната инициатива, свободата на действие позволяват на инстинкта на самосъхранението да се прояви по пълно и по неизбежно. По тая именно начин, раздробеността на съвременния бой влияе губелно върху нравствената издържливост, психическата устойчивост на бойците и без това вече разнебитена от тревожното очакване, в което те се намират.

И тжй, чувството на страх и чувството на тревога сж доминиращи вредни емоции през време на сраженията. И ако полската фортификация е безсилна напълно да ги унищожи, тя най-малко е длжна чрез своите методи и своите форми да води с тях безпощадна борба с цел да парализира в възможна по-голяма степен отрицателното им въздействие върху войските. В тая борба, пол. фор. използва преди всичко закритията. Психологическият смисъл на последните е именно в възможността да запазят нравствените сили на бойците през периода на подготвителните действия до ржкопашната среща.

Още от първия момент на боя инстинкта на самосъхранението или чувството на тревога произвеждат своето действие. И войските, както им се подчиняват, стремят се стихийно към закритията. При това, историческите наблюдения доказват, че бойците се привличат с еднаква сила, както от действителните закрития, така и от фиктивните такива. Понякога дори въпреки здравия разум и при очевидна опасност¹⁾. Психологически погледнато това именно тжй и трябва да бжде. Стреховата и тревожната емоции поражават съзнанието; мозжка начева да губи своите критични способности. Следователно, илюзията на закритие трябва да предизвика същите душевни реакции, както и истинското закритие²⁾.

„Да виждам и да поражавам — това все едно“, така фигуративно изразяват точността на съвременното огнестрелно оръжие. Ние твърдим сега, въз основа психологични данни, че „да бждеш поражаван и да си невидим“ играе също грамадна роля в боя. И то в положителна посока по отношение икономията на душевните сили. Илюзията на закритие, за което имено се отнася горната формула, има това значение, че запазва нравствените сили на бойците, като се

¹⁾ Артилерийския майор Л. разказва: „обстрелвах неприятелски бивак. Наблюдавам: гранатите падат точно между палатките. В страха и, един войник се затичва към палатката си и се мушва вътре. Началника — той мисли, че палатката ще го спаси“.

²⁾ Длжна сме да признаем, че горните мисли не сж абсолютно меродавни за войски, които имат „боен опит“, т. е. за войски, които сж вече узнали реално явленията на боя (материални и морални), могат точно да ги предвидят и оценят. В тая случай, мислите и знанията на бойците възбуждат чувството на тревога в необходимата степен, като предпазват тяхната психика било от чрезмерни изтощения, било от ужасающите въздействия на неочакваните събития.

противопоставя на страховата или тревожната емоции. „Вярата в закритието“, като чувство, неутрализира инстинкта на самосъхранението, а като знание регулира тревожното очакване.

И тъй, едно сигурно убежище и една негова илюзия имат еднакво значение по отношение икономията на психическите сили на бойците¹⁾. Те в една степен повишават тяхната бойна работоспособност.

Веднага, обаче, трябва да се направят следните оговорки: в боя (в известни негови моменти) на лице сж проявите на „психологичната тжлпа“. Колективната психология ни учи, че индивида на тжлпата се поражавя не толкова от дребни, но многочислени случаи, колкото от някое голямо произшествие, макар неговите резултати да сж по-незначителни, отколкото резултатите на дребните, по-многочислени случаи²⁾. Затова отделните жертви, макар и огромни, но дадени по единично зад фиктивните закрития почти не действуват върху морала на бойците. Напротив видят на 2—3 разкжсани трупа от затрупан слаб блиндаж произвежда дълбоко впечатление върху колективния боец.

Тая оговорка има грамадно значение за фортификацията. До колкото безогледно тя трябва да използва маските, като фиктивни закрития, до толкова предпазливо трябва да се отнася кжм възможността да настъпят указаните отрицателни душевни реакции. От тая гледна точка, всички илюзии на закрития (маски), които не усилват видят на разрушението от евентуални поражения, са полезни. И напро- тив, всички ония, които уголемяват тоя вид, сж вредни.

На ред с указаните положителни реакции, що закритията, като общо фортификационно средство възбуждат в бойците (в смисл на спестяване на душевните сили) — длжжни сме да укажем и някой вредни психични въздействия, които имат рязка проява в сжвременната отбрана.

Ние изтъкнахме, че чувството на тревога, неизбежно в периода на очакване боя, тжрси да се прояви чрез меха-

¹⁾ Религиозното чувство, фатализма, вярата в началника и други подобни субективни изживявания, сж в сжщност, от точка гледище на психологията, фиктивни закрития.

²⁾ Густав Лебон. Цит. сжчин., стр. 64: „тряба да преставим нещата в куп и никога да не определяме произхождението им. Сто малки престжпления, или сто малки нещастия никак не бика действували върху възбуждението на тжлпата. Само едно голямо престжпление, едно голямо нещастие дълбоко ще я поразят, ако даже резултатите от това престжпление сж много по-малко убийствени, от колкото стотях малки нещастия, сжбрани заедно“.

Сж по там, на стр. 65: „Тряба (вжнжашните възбудители) чрез своята сжстителност, ако мога така да се изразя, да произвеждат един ясен образ, ясно представление, което да изплжни и обхване ума“.

нични движения. Обаче, закритията, които сжвременната фортификация познава: окопа, убежищата от бетон, галериите и др. не дават тая възможност. От тука — неизбежните последици от физичното бездействие: мисжлта се сжсредоточава в посока на приближаващите се опасни сжбития, като изплжнява ролята на хипнотизатор, разполагащ при това с особено добри условия за внушение. Сжзнанието за опасност се преувеличава неволно. То угнетява психиката на бойците много повече, отколкото истинската — винаги по-малка — опасност. Чувството на тревога логично и сжответно расте. И в резултат: *излизането от закритието изисква колосално напяржение на волята и благородните чувства* (да не забравяме *раздробеността на войските в закритията* и всички ония вредни психични последици, които тя има¹⁾).

Угнетяващото сжстояние се удвоява, ако вземем пред вид и факта, какво сжвременните закрития на фортификацията сж построени така, че наблюдението от тях е невжзможно или твжрде ограничено (само в наблюдателните убежища). Ясно е, че чувството на тревога, лишено от очи, подхранвано от внушенията на една възпалена мисжл, възприемащо болезнено всички вжншни слухови въздействия, достига понякога фантастични размери. Ето защо, закритията на отбраната (такива, каквито ни ги остави общо-европейската война), покрай положителните си страни: запазване материално бойците и икономисване душевните сили в периода на тревожното очакване — изиграват и една пакостна психична роля: дават свобода и простор за действие на вредни емоции. Последното обстоятелство не може да не интересува полската фортификация: тя е длжжна да намери и приложи своите противомерки.

За да изтъкнем сега *психологичното значение на преградите* ще напомним онова сжществено и отрицателно влияние, което сжстоянието на тревожно очакване произвежда върху боеца. За да парализира това влияние в средата на своите войски, атаката прибягва кжм бжрзина на действие, особено в последните моменти на боя, предшествующи шурма. Отбраната пжк, от своя страна, има всичкия интерес да пречи на тая бжрзина. И тя използва в максимални размери на възможното преградите. Последните биват: ог-

¹⁾ През войната армиите даваха най-вече пленници, заловени от шурмуящите групи върже в закритията. Голя обясняваха с липса на добра и сжвременна връзка. Обаче сега можем да признаем: по край тая причина, на лице бяха и ред психични такива, последици от фортификационни недомислия (лоша конструкция на закритията от точка гледище психологичните закони на боя) и тактическа недогледа- ност (искат се малки закрития, гдето раздроблеността е най-малка и гдето началнически пример или заплашване не можаха да се проявят).

неви, от контр атаки и изкуствени, във вид на препятствия. Изпълнението на последния вид прегради е предоставено на фортификацията.

И тъй истинската цел на препятствията е да намалят устрема на атаката.

За да схванем напълно огромното психологично значение на горната цел, ще изследваме на какво психологията на боя, и то в неговите последни периоди.

Ние изтъкнахме, че още от първия момент на боя, цела редица вредни фактори предизвикват чувството на тревога или инстинкта на самосъхранението, които се проявяват чрез понижаване психическата издръжливост на бойците. С течение на времето, колкото повече боят се приближава към своя край, толкова по-силно се изразява нравствената неустойчивост. И, в края на краищата, настъпва момент, когато бойците се превръщат в психологична тълпа и действуват, като такава. Ред условия благоприятствуват на това: мощна борба на разнообразни чувства (положителни: самолюбие, чувство да дъжл и др. и отрицателни: тревога, страх), която отслабва душевните устои; моноидеизм¹⁾; понижено състояние на волята и съзнанието и като резултат — повишена внушаемост.

Психологията казва, че психологичната тълпа е играчка на всички външни подбуждения и отразява всички тяхни промени; тя рабски се подчинява на импулсите, що получава. Затова в зависимост от тия импулси — тълпата може да прояви, както необикновена страхливост, така и необикновено геройство. Чувствата на стадность в индивида на тълпата са толкова силни, щото никакви, иначе повелителни, лични интереси, даже и инстинкта на самосъхранението, не са в състояние да ги унищожат²⁾.

По този начин бойците се превръщат към последните периоди на борбата в автомати, които действуват не под влиянието на своя разум, а под натиска на външни импулси³⁾. Като такива можем да считаме: мирновременната подготовка, превърнала се в механични привички, и началническия пример. Добре водени, бойците са способни да проявят такава стихийна сила, щото никакви прегради не ще могат да ги задържат. Но тъй като, чувствата на психологичната тълпа са крайно непостоянни и неустойчиви⁴⁾, затова тоя стихийен устрем напред може да получи и обратно направление (при съответни външни условия) и да се пре-

¹⁾ Съсредоточаване мисълта в едно направление: „да се избегне опасността“, „да се достигне обща цел“ и т. н.

²⁾ Густав Лебон. Цит. съч. Страница 30.

³⁾ Ibid. Стр. 26.

⁴⁾ Ibid. Стр. 30.

върне в паническо бягство. Особено значение в случая имат неочакваните, внезапните фактори.

След като се изложи конспективно психологията на боя в неговите последни периоди става ясна целта, която си поставят препятствията: да намалят устрема на атаката. Това значи, от психологична гледна точка, че препятствията се стремят да бждат фактор в боя, който да неутрализира стихийния устрем на атаката напред, и ако може дори да му даде обратна посока. По тоя начин препятствията са не само физически прегради, но и психически такива.

При това, ролята им на физически прегради в днешните времена на мощна артилерия е паднала почти до нула. Остава — и то изцяло — само втората им същност, същност на психически прегради. Като такива именно изкуствените препятствия са давали огромни резултати през последната война, до колкото се простират нашите наблюдения.

Що се касае до отбраната, то психичното значение на препятствията тук е следното. Преди всичко, те осигуряват от изненада. Това се знае и добре помни от защитниците в периода на очакване боя. Следователно, чувството на тревога нито надценява, нито подценява бждните събития. Установява се едно равновесие между психиката на бойците и предстоящите външни възбудители, което е гаранция за една значителна икономия на душевни сили.

От друга страна, в войски, привикнали еднаж да бждат осигурени от изненада чрез препятствия, душевните реакции са явно отрицателни, стига подобна осигуровка — по каква и да е причина — да липсва. Такива войски винаги надценяват бждещите събития; тревожното чувство в тях е излишно голямо; психиката им се разтройва. И всичко това се проявява в видими безпокойства и в една безсъзнателна неувереност в своите сили за очаквания бой.

По тоя начин, препятствията са едно оръжие с двойно острие: от една страна те гарантират душевната устойчивост, а от друга те хипнотизират войските, като им внушават инстинктивно недоверие в своите морални ценности, в бждния успех.

Изследвайки психичните закони на войната и тяхните прояви в боя, гдето областта на чувствата властвуват почти неограничено, ние неминуемо се сблъскахме с онова въздействие (положително или отрицателно), което тревожната и страховата емоции оказват върху работоспособността на човека — воин. След това, ние установихме психичното значение на някои основни елемента, с които оперира фортификацията, значението на закритията и препятствията. В бждещето изследване сме длъжни да сверяваме всички наши идеи относно формите, методите, дори детайлите на фортификационните построения с установените в настоящата глава данни. Защото, само по тоя начин, една фортификация може да има право на живот и успех.

IV

Машини за поражение и движение.

Боят има за цел унищожението на врага. Това унищожение може да се достигне по два различни пътя: пътя на физическото изстребление и пътя на психичното ужасяване.

Двата вида унищожение — материалното и моралното — сж свързани неразривно помежду си. Те вжрват ржка за ржка от пжрвия момент на боя, от пжрвия ден на войната, та до последните тяхни часове. Тая свързаност е отбелезана от всички военни деятели. И тактиката се опитва дори да установи нейната закономерност, като твжрди, че и най-добрите войски не могат да изджржат повече от един строго определен процент загуби. (конкретен израз на физическото изстребление). Следователно, останалото количество бойци, винаги по-многобройно, е унищожено за даден период време психически. По тоя начин, победата, която не може да бжде, освен над живите борци, е винаги победа морална, а не физична.

Ако проследим историята, то можем да установим за всяка отделна епоха, какжв % се пада на изстреблението и какжв на ужасяването. За мерило, в случая, можем да вземем дадените жертви. Така,

за епохата на Фридрих Велики се	падат	30%	загуби;
за епохата на Наполеона	—	25%	"
през руско-полската война	—	23%	"
" Кримската "	—	18%	"
" итало-австр. "	—	17%	"
" франко-пруската "	—	17%	"
" руско-японската "	1904—1905 г.	12-14%	"
" общо-европейската ¹⁾ война, по-малко от		10%	"

Горната таблица, макар и не пжлна, иде да подчертае знаменателния факт, че с развитието на военното изкуство и

¹⁾ Гл. Военен журнал, за 1921 год. кн. 5 стр. 496 и данни от вестниците.

военната техника, физичното изстребление намалява, а моралното унищожение (ужасяването), напротив се увеличава¹⁾. Така че, ако, за епохата на Напалеона, успеха е зависел $\frac{3}{4}$ от морала, за нашата епоха това взаимоотношение е друго, а именно: 85%, ако не и повече, от победата зависи от нравствената издржливост на войските.

Този закон, макар твърде често повтарян, не веднаж е бил изпускан из пред вид, при решаване на тая или оная бойна задача. Особено това се касае до функциите на фортификаторите. Ясно е какъв грамаден пропуск вършат те в своите дела. Затова дълг се налага щото всеки инженерен офицер дълбоко да се проникне от идеята, какво целта на фортификацията е не само материалното усилване позицията и бойците, но и моралното укрепяване последните с всички възможни и допустими средства.

По кои пътища и как се достига ужасяването?

Преди всичко ще укажем, че нравственото унищожение в съвремения бой се дължи най-вече на страховата емоция. Тая последна пжк се постига (вжн от истжкнатото до сега) чрез някой тактически похвати. На първо место чрез изстреблението с машините за поражение, и след това — чрез изненадите от сполучливи маневрирования. В първия случай, страховата емоция и ужасяването сж функции от материалното унищожение, за това ще ги наречем: косвени; в втория случай — маневрирования сж непосредствени възбудители на страховата емоция, за това ще ги назовем: непосредствени.

Излишен труд е да се доказва наличието на ужасяването, наречено от нас косвенно. Всяки военен, бил на война, е изпитал моралното влияние на разнообразните средства за поражение (огн, газ, пламъци и пр.).

За предмета на настоящата студия е необходимо, обаче, да се установи различните видове машини за поражение, какъв нравствен ефект имат. За това пжк ще ни е нужно, да изследваме на кжсо начините, по които се възбужда страховата емоция.

В глава III доказахме, че смъртната опасност, абсолютно неизбежна на война, и неочакваните фактори раждат страха. Сега ще допълним, вжз основа психологични данни това наше твърдение.

Страхът е чувство. И само като такова, той може да прояви своите пагубни последствия. Сжзнанието за опасност само по себе си не е в сжстояние да породи страх. Необходимо е това сжзнание да се превърне в емоция²⁾. Само

¹⁾ Причината за горното явление от чисто социален характер се крие, естествено, не само в развитието на военното изкуство, а и в ред други фактори от економичен, социален, психологичен и пр. характер.

²⁾ Отивайки на война, повечето хора не изпитват страх, макар че сжзнават опасността. В боя всяки човек изпитва това чувство: на лице сж редица реални възбудители.

тогава могат да настъпят всички ония признаци (психологични), за които е реч в началото на гл. III. Психологията твърди, че подобно превъплотение може да настъпи само тогава, когато чрез въздействието на ред вжн-кашни непосредствени фактори, се предизвикат необходимите за случая нервни реакции. Тия вжн-кашни възбудители действуват върху човека чрез органите на чувствата му — зрението, слухът, вкусът и т. н. По тоя начин, страховата емоция ще се роди не от отвличена представа за опасността, а пред реалните доказателства на боя, като напр: видът на убитите, пжшканията на ранените, мириза на газа, праха от избухнали снаряди и пр. При това психологията казва още, че страховата емоция се развива по-бързо под влиянието на слуховите впечатления, от колкото под влиянието на зрителните такива.

След горните мисли, не е трудно да се намери критерий за интересувания ни вжпрос: какъв нравствен отрицателен ефект произвеждат различните средства за поражение? Тоя критерий ще бжде: а) самата изстребителност на машината, б) физиологични впечатления, що тя произвежда върху бойците, като на първо място поставим: слуховите. Ще добавим още, че относно данните по: първата точка, нарочно ще се ограничим с минимума в последующите редове, тжй като за материалната изстребителност могат да се намерат редица данни в нашата военна литература.

Страхово действие на машините за поражение.

1. Скорострелна пушка. Действителност на стрелбата е голяма, ако сждим по полигонни опити; достига на 1000 крачки до 15.5% загуби в непрекъснатата редица мишени; на 800 крачки — 21%; на 600 крачки — 28%; на 500 крачки — 35%; на 400 крачки — 38%. Обаче, истинската действителност в боя е много по-малка от указаната (средно — 4 пжтя). При това, под влиянието на психически прояви, максималната действителност на огня е на една определена дистанция, на около 300—400 к. от стрелеца. След това, колкото по се приближаваме към него, толкова пораженията се намаляват. И вече на 50—60 кр., тая поражаемост е равна на нула (считаме за излишно да потвърждаваме горните мисли с примери от историята: всяки, който е ходил в атака, сам а наблюдавал указания характер на пехотния огн).

Причините за горните явления сж чисто психични. А именно: под влиянието на страховата емоция цялия организъм на стрелеца се поражавя. Мускулите на ръцете почват да треперят; главата (а с нея и цялящето се око) се клати; паметта отслабва и забравя да следи движенията на против-

ника (явлението моноидеизм); зрението губи своята острота; появява се нужда от бързи движения, които се изразяват в честа стрелба, без мерене, дори без прикладване. Освен това, чувството на страх кара стрелеца да си крие главата в окопа (илюзия на закритие), зад бруствера. Това обстоятелство пжк се отразява върху насоката на пушката: дулото ѝ се повдига, и куршумите летят в небето.

Всичко гореизложено трябва да се има пред вид от един фортификатор. Той не трябва да забравя, *че бруствера на окопа не дава никаква подпора на пушката за по-добра стрелба*, конструиран тжй, както рекомандуват нашите учебници и официални ръководства. Налагат се ред видоизменения с оглед, щото оржието да бжде механично, независимо от волята или движенията на стрелеца задържано в желаемото направление през цялото траене на стрелбата ¹⁾, щото главата на стрелца в боя да бжде или закрыта (щитове, бойници, чували с пржст), или най-малко маскирана през сжщия период време (храсти, слама, висока трева). Само по тоя начин ще може да се намали вредното влияние на страховата емоция, върху бойната действителност на пехотния огжн.

Що се касае непосредствено до страховото действие, внушавано от последния, то можем а ргог да кажем, че това действие е незначително, стига да си спомним ония условия, от които то зависи. Верно е, че материалното изстребление, причинявано от пехотния огжн е огромно. То достига до 90% от всички загуби през Франко-Пруската война и 86% през Руско-Японската ²⁾. (За общо-европейската война, през нейния маневрен период — Добруджа, 0/0, по наши наблюдения, се приближава кжм оня, указан за Руско-Японската война; през позиционния период — той е значително по малжк. Положителни сведения, впрочем, ни липсват).

Обаче, *сжзнанието за смжртната опасност бавно се трансформира в чувство*, благодарение на слабите вжнкашни вжзбудители: раните от пораженията сж малки, много често дори относително безболезнени; слуховите впечатления на близки дистанции — незначителни; липсват обонятелни вжздействия и т. н. По тоя начин, *изисква се джлго време до като сжзнанието за опасност придобие чувствена основа*, през което време, именно, се нанасят огромни загуби.

¹⁾ През време на войната, самите войници си изджлбаваха едно тесно и джлбоко легло в бруствера, гдето закрепваха пушката си. По идея това е вярно; изпжлненето, обаче, не бе рационално: магазина се пжлнеше сжс пржст; липсваше свобода за отваряне и затворяне затвора; беше неудобно пжлненето на пушката.

²⁾ Да не забравяме, при това, че в казаните епохи главното оржие за борба е била пехотната пушка.

Всички участници в бойни действия ¹⁾ единогласно подтврждават слабо морално впечатление на пехотния огжн.

²⁾ *Автоматична пушка и картечница*. Страховите свойства на тия пехотни оржия сж огромни. Преди всичко равномерното, методичното тракане на картечницата, сжставляващо такжв поразителен контраст с общата разпаленост на боя, действува угнетяваще. Ако прибавим и факта, че мисълта на боеца е постоянно заета с неминуемата смжрт, що картечницата сее заедно с своите куршуми — ще ни е ясно (да не забравяме и грамадните загуби, що причинява картечния огжн), защо сжзнанието за опасността се превржща тврде скоро в чувство на страх ³⁾. Ние тврдим, осланяйки се на впечатленията от войната, че една атака срещу стрелящи картечници е невжзможна. Не толкова благодарение изстребителността им, колкото благодарение психическия ефект, що те вжзбуждат.

Автоматичните пушки заемат вжв всяко отношение средата между обикновен пехотен огжн и картечен такжв. Нашето мнение е, какво автоматичната пушка в недалечно бждеще ще замести магазинната такава, като по-скорострелна (20 пжти), достатжчно портативна и главното с много по-силен страхови ефект.

³⁾ *Ржчни бомби и метателни гранати*. По своята конструкция ржчните бомби биват два вида: 1) с малжк заряд и здраво чугунено тяло, което се пржска на малки парчета с достатжчна смжртоносност и 2) с голям заряд и тжкостенно тяло. Пжрвите имат голям материален ефект. Вторите — малка изтебителност и голямо ужасяване ³⁾. Страховите свойства на последните се джлжат на силния трясжк при избухването им, придружен с видими ефекти (пушек, прах, мириз; нощем — пламжк). От психическа гледна точка *бомбите с голям заряд сж за предпочитане*. Използувайки именно това тяхно вжздействие, армиите на воюващите джржави употребяваха през войната преимуществено тоя сорт бомби. Но в желанието си да не изтжрват и материалната поражаемост, конструираха метателните гранати, които обемат, както страховите, така и изстребителните свойства на ржчните бомби. Като средство за близжк бой, тия гранати сж незаменими.

¹⁾ В случая изключваме ония, които сж били ранявани от пехотни куршуми, по причини ясни за читателя.

²⁾ През време на войната най-храбрите ми телорезачи, които отиваха спокойно под пехотен огжн или под град от снаряди, кжм неприятелската телена мрежа — винаги се отказваха да настпват под картечен огжн (атаката на Кубадин на 18 септември 1916 г.; патраулни нападения на фронта Братиндол—Червената стена през 1917 год.).

³⁾ Като образци на двата вида могат да служат: бомба „одрин“ (или яйцевидната) и бомба „бухалка“.

4. Огнепржскачки. Това ново оръжие за поражение, се използва за пръв път в последната война, ако не смятаме огневите противощурмови средства на класическата древност и единичните използвания през руско-японската война. Нямаме данни за моралния ефект на огнепржскачките. Обаче, сждейки по въздействието на войниците, които предполагат да срещнат огнени струи при своите патрулни нападения, предполагаме, че страховото въздействие на огнепржскачките е твърде голямо. Верно е, че в случая играеше чувствителна роля изненадата, но все пак очакването да бждеш облян с пламъци и да изгориш жив, не може да не терзае и гнети психиката на боеца.

Огнепржскачката е оръжие на бждащето.

5. Полско с. с. 75 мм. оръжие; леки полски гаубици — 10.5 см. и 12 см.; тежка полска гаубица 15 см.

Материалното действие на полската артилерия няма да указваме. Ще се ограничим само сж следните мисли:

а) Мощността на артилерията постоянно се увеличава. До къде може да стигне това увеличение — никой не може да предугадае. И ако до сега фортификацията е противопоставяла на артилерийския огън сжпротивителната маса на разнородни материали, в бждаще тоя метод е изключен в полския бой. Фортификацията трябва да признае, че традицията ѝ, да противопоставя на увеличаващата се крещендо артилерийска мощност, защития с абсолютно сжпротивление е вече безсилна.

б) Тенденцията на конструктивните усжвжршенствувания артилерията е несамо по отношение нейното разрушително действие (мощност на снаряда, скорострелност, действителност, далекобойност и пр.), но и по отношение маневренната ѝ стойност. Това обстоятелство сжщо така трябва да се взема пред вид от фортификацията на бждащето. Защото от една страна то гарантира, какво в бждните полски боеве ще играят сжществена роля и оръдия с големи калибри (от 15 см. до 35 см., а може би и по-голями); и от друга страна елемента „време“ с който разполага фортификацията, за усилване полската позиция, против мощната артилерия, ще бжде незначителен. Тежките оръдия ще се движат заедно с пехотата, следователно, още от първия момент на боя, псзицията трябва да бжде годна да им се противопостави.

Що се касае до страховото действие на артилерията, то без колебание твърдим: то е огромно. В сжщност, по нашето мнение, силата на артилерията не е в нейната материална изстребителност, а в нейната абсолютна способност да ужасява.

Зловещото виене на снарядите; оглушителния трясък на взривовете; вулканите пржст и пушек на местото на удара; сжскането и виенето на парчетата; мириза на барут, на из-

горяло; страшните разкъсани рани; видят на убитите с откъснати крака, разтворени окжрвавени гръдни кошове, смазани черепи, — всичко това сж такива вжнкашни вжзбудители, щото и най-хладнокръвния, и най-загрубялия нравствено човек не може издържа. Сжзнанието за опасност почти без междинни етапи се превржща в чувство на опасност, т. е, в страх¹⁾.

Гранатата на удар и фугасната граната имат най-голям морален ефект. „Действително. човек знае, че вероятността да бжде ударен с цел снаряд при стрелбата на удар не е голема, но самият факт, че такъв удар е възможен (к. авт.), а ефекта от него грозен и унищожителен, терзае непрекъснато духовните сили и понижава силно морала на войските вжв време на обстрелването им“²⁾. „Стрелба с бризантна граната по-живи цели особено много се цени по моралния ефект, който произвежда по тях. Тази стрелба е по-проста от шрапнелната, а главното — много бжрза, и в едно кратко време вржх целта се изсипват голямо количество гранати, чийто експлозии страшно гнетят душите на настжпващите. Рядко сж частите, които могат да издържат едно по-продължително движение, следено от такъв гранатен ураган. Обикновено, движението се спира и хората по инстинкт залягат, макар и сжвжршенно на открито“³⁾. Лично ние, осланяйки се на бойни преживевания и наблюдения твърдим, че най-силното нравствено терзание бойците изпитват (дори закрити в сигурни убежища) при обстрелването им с фугасни гранати. Всяко по-близко попадение кара хората, скрити в галерии, да се свиват и замржзват. Всички признаци, макар и в слаба степен на страховата емоция, настжпват твърде бжрзо. Дълго време след стрелбата войниците с недоумение и с некакво страхопочитание се спират пред грамадните ями от фугасни попадания. Разрушенията пжк, причинени от тех, предизвикват истински душевен трепет в ония, които ги изследват, макар това изследване да става вжн от всяка опасност. Такъв е моралния ефект от фугасните гранати по отношение на хора, които не сж из-

¹⁾ Виж стр. 40 от „Дойранската епопея“ — м-р Недев — гдето се описва артилерийската подготовка по предната Дойранска позиция през август 1916 г.

Ако вземем, като мериво за моралното действие на артилерийския огън, числото на погжделите бойци, натжкваме се на потресни факти: напр. — защитниците на предната дойранска позиция сж дали на 15.VIII.1916 г.: 13 — убити, 174 — ранени и 11 — обезумели; на 16.VIII: 54 убити, 183 ранени и 23 — обезумели; на 17 август: 40 убити, 129 ранени и 35 — обезумели (гл. сжответно стр. стр. 43, 45 и 47) Цитираните числа дават: обезумелите сж повече от 50% от убитите и повече от 10% от общите загуби!

²⁾ „Поуки за артилерията“ от г.-м. Славчев, стр. 15.

³⁾ „Движението на пехотата под артилерийски огън“ от майор Луков, Воен. Журнал 1921 г., № 9 и 10 стр. 803.

ложени на прека опасност. По отношение на войски, които търпят непосредствени загуби от тоя вид огън, моралното впечатление е още по-силно.

Биха могли да се приведат редица примери и случки в подкрепа на твърденията ни, обаче — при наличието на многочислени и регистрирани наблюдения още от 1878 г. и при пресните спомени що изживената война остави, — това е излишен труд¹⁾.

Шрапнела има по слаб морален ефект. А за войски с боен опит, калени и прикрити — почти никакъв. Обаче, за открито движущи се вериги, нравственото впечатление е силно. Виенето за снаряда във въздуха; звънливото му пръскане, винаги изненадващо; сжскането на запалката и по-големите парчета; прахът, които повдигат куршумчетата, падайки на земята; тежките по някога рани — всичко това иде да роди страхът. Ние сме наблюдавали, как вериги, стройно настъпващи под рояк пехотни куршуми се разбъркват (едни залягат, едни тичат напред, едни продължават своята равномерна крачка) след едно, две сполучливи шрапнелни попадения²⁾.

Видът на огъня оказва силно влияние върху страховете впечатления. Огън рядък, методичен, бавен, разрушителен, със своята равномерност, монотонност приспива нервите, а не ги възбужда. Тоя вид огън има най-малко морално въздействие. Бойците дори привикват към него до толкова, щото престават да му обръщат внимание³⁾. Най-големото влияние има огън, който се произвежда на урагани, разделени с повече или по-малко продължителни паузи, (тук попадат: унищожителния, обезпокоителния, възмездния огънове). Психологически, това се обяснява с внезапността, която е следствие на контраста между паузата и урагана. Липсва еднообразието във външните възбудители⁴⁾, което кара нервната система да

¹⁾ Ще споменем само, какво лично сме наблюдавали батареи, които продължават да стрелят под шрапнелен огън, и които прекратяват стрелбата с първия удар на фугасна граната. Сжщото сме констатирани и по отношение наблюдатели, поставени в абсолютно сигурни закрития: и те напускат своя пост при амбразура с падането на първия фугас.

²⁾ Един от моментите на най-силно изпитания от мен страх бе в атаката на с. Первели (19.X.1916 г.), когато вражески шрапнел се пръсна не очаквано за мен над мястото, гдето бях залегал във веригата.

³⁾ Село Магарево (битолски сектор) се обстрелваше с разрушителен огън на едно тежко оръдие (21 с. м.). Стрелбата трая цел ден. Моят другар пор. Ин. и аз, изморени от работа, най-безгрижно почивахме в една несжборена къща. И трябваше да падне снаряд в сжседния ни до прозорците двор за да ни накара да се стреснем и напуснем селото.

⁴⁾ От тая гледна точка, полезно е да се сменяват снарядите: от фугасна граната да се преминава към шрапнел, към граната на удар и т. н.

бъде постоянно на щрек, да се изтощ ава, да се хаби. Пароксизмите в огъня сж най-доброто средство за да се възбуди страховата емоция.

Що се касае до преградния огън то неговото морално значение е сжщото, както и на изкуственните препятствия. Понякога, той е оня фактор, който изменя настроението на „психологичната гълпа“, що атакува. И тогава шурма е отбит. Понякога пък, неговото намесване остава без ефект върху атакуещите автомати, и тогава неговата огнева завеса се минава лесно и безспирно¹⁾. По нашето мнение, преградния огън само тогава може да окаже положително значение, когато той се проявява изненадано. Даден рано, преди да се почне шурмовото движение, той не се забелезва от атакуещите групи, тжй като се проектира върху разрушителния огън срещу неприятелската позиция. Даден късно — той е безпредметен.

Еднаж, преградния огън действа чрез изненаждане, т. е. има преобладаващ психичен, а не материален ефект — неговата гжстота, наситеност не играе такава грамадна роля, каквато ѝ приписват. И за произвеждането му трябва да се ангажира не само леката артилерия, но и тежката полска артилерия²⁾. Ще добавим още, че преградния огън по отношение морала на защитниците на една позиция винаги оказва — подобно изкуственните препятствия — и едно отрицателно психично въздействие³⁾ (гл. стр. 37).

Местността играе сжщо така значително влияние върху страховете впечатления от артилерийския огън. Планините, въпреки факта, че дават по-добро закритие, отколкото равнината, способствуват да се увеличи гнетущето психическо въздействие от огъня. Взривовите произвеждат едно гжрящо, продължително ехо; снаряда поражда не само сжс своите парчета, но и с камъните, откъртени то мястото на избухването. Планината, сама по себе си, възбужда нервите, карайки всяко възприятие да

¹⁾ Ето какво казва автора на „Дойранската епопея“ за преградния огън на англичаните през време бойевите — април и май 1917 г. — при Дойран, след като описва високия дух на контр атакуещите бжлгари: „Този огън (преградния) не беше ефикасен. Некой наши поддржки минаха неговата зона без всякакви жертви, а други дадоха слаби жертви. Изобщо, той не беше тжй страшен (курсив наш), както ние бяхме свикнали да си го представляваме“ (стр. 92).

²⁾ „Когато в преградния огън взимаше участие и тежката артилерия — материалното и моралното сжкрушение на противника биваха по-голями“ — стр. 93 от „Дойранската епопея“, м-р Недев.

³⁾ Не веднаж сме слушали, как пехотата оправдава своите несполучливи отбранителни действия с това, че преградния огън не бил даден на време! Като че ли отбраната може да бъде обезпечена чрез преграден огън от устрема на една атака. Просто човешкия страх тжрси своите оправдания. И което е най-печално — винаги ги намира.

бжде по остро, по-пжлно. Равнината, макар че дава малко закрития, намалява страховите свойства на огня; опасността се вижда по определено и местността позволява тя да се заобиколи; много от снарядите се забиват толкова дълбоко, щото избухването им е камуфлетно, т. е. без видим ефект; строевете могат да бждат най-разнообразни, а следователно най-подходящи за унищожение на страховите въздействия. Гората играе същата роля, както и планините.

С това приключваме изследването страховото действие на полската артилерия, без да сме могли да изчерпим темата.

6. Минохвжргачки — това оръжие, получило бойното си кръщение за пръв път през последната война, е конструирано като че ли нарочно за страхово въздействие (средните и тежки минохвжргачки). Мина с заряд от 13 или 45 килограма¹⁾ — естествено ще има невероятен морален ефект. Ако прибавим огромните разрушения от фугаснодействующите мини; тяхното зловещо — заканително съжание при летението; силното раздрусване на терена при попаденията — ясно ще ни стане, защо минния огън твърде често се употребява изключително за угнетяване психиката на бойците. Обаче, трябва да добавим, че конструкцията на минохвжргачките е твърде несжжвжршена за сега. Има много да се желае. Бждещето ще поправи и допълни всичко — то и ще използва напжлно минохвжргачките.

7. Газ. Има различни видове газ: раздразнителен, отровен, задушавач и т. н. За боеца, обаче, съществува само един газ — тоя, който носи смжрт. Истинската опасност се замества с фиктивна такава и то в максимални размери.

И ние, които изследваме страховото въздействие, сме длжжни да джржим сметка само за тоя последен вид газ. Спомняме си, каква тревога бе обхванала целата ни бригада²⁾ (заедно с щаба на дивизията) при първото известие за евентуално газово нападение. Такова не се изжрши, обаче, дълго време ние всички, до последния войник, не се разделяхме и ден, и нощ с маските си. Пазехме ги повече от очите си, проверявахме ги, изпитвахме ги в „смжрдящите бараки“. И всичко това само под влиянието на отвлечената представа за смжртна опасност. Ясно е, ако би настжпила самата опасност, какжв морален ефект би произвела тя.

Газът е средство, което иде да допълни качествата на артилерията. Няма скрито място за газа. И най-дълбокото скривалище, и най-скжтаното убежище — именно за това, че сж дълбоки и скжтани — се напжлват с газ — отравящ, задушващ, угнетяващ, разнебитващ нравствено. А сегашната

¹⁾ 15 с. м. полска гаубица има снаряд с максимум 9 кгг. разпржсвателен заряд.

²⁾ 1/4 бригада.

фортификация не предвижда никакви сигурни мерки за борба с разлагащето въздействие на газа! Неотложим длжг е на военно-инженерното изкуство да намери начин за противодействие на газовите вжлни¹⁾.

Газът и гранатата (на удар и фугасната) сж бждните снаряди на артилерията. Който не взема това пред вид, заблуждава себе си, мами другите и подготвя пораженията.

До тук изследвахме ужасяването, наречено от нас косвенно (функция от изстреблението). Сега ще пристжпим кжм непосредственото ужасяване — ужасяване чрез маневриране, при това изключително от точка гледище на полската фортификация.

Страховото действие на машините за движение.

1. Танк. За страховото действие на танковете нямаме положителни данни. Ако сждим по ефекта, произведен от няколко бронирани автомобили, които се опитаха да приближат позициите на 4-а дивизия в Добруджа (1.XII.1916 г.²⁾, ще трябва да заключим, че това средство за движение не може да внуши почти никакжв страх, макар да бе ново, т. е. присжщи му бяха свойствата за изненаждане. Ако сждим, обаче, по сведенията, с които разполагаме от западния германски фронт³⁾ (гдето танка технически бе най-сжжвжршен и се използва в най-широка степен), длжжни сме да установим силното морално въздействие, което танковете сж предизвиквали било в своите войски (в положителна страна), било в редовете на противника (в отрицателна посока).

Теоритически погледнато, страховото действие на танка, може да се прояви изключително срещу една позиция, не организирана за противотанкова борба. Тогава, победното шествие на чудовищната машина, която бжлва огън и смжрт, без да бжде сама уязвима — неминуемо ще ужаси защитата. Но ако позицията е добре нагодена за танково противодействие — тогава, обратно, атаката ще изпита неотразим душевен гнет. Обжрнати мощни коли, безпомощно тжркалящи се в пржстта; вулкани от огън, избухващ от запален танк, от гдето ужасена бяга прислугата му; безсилието

¹⁾ В убежището боеца трябва да бжде запазен не само материално, но и морално. И, ако противника стреля с газови мини и снаряди по цели дни (имало е случаи и недели), то естествено, че при сегашната си конструкция убежищата с примитивни противогазови средства не ще могат изпжлнят своето предназначение.

²⁾ Виж: Действията на III армия в Добруджа през 1916 г. от генерал¹⁾ Тошев. Стр. 279 и 280.

³⁾ Виж статиите от подполковник Панов: „Танковете в войната“ и „Развитието и сжвременното състояние на танковото делов Франция“ в Воен. Журнал за 1921 год. кн. кн. I и III.

на танка да преодолее някое по-сериозно препятствие — всичко това вредно ще се отрази върху шурмующата пехота. Тя инстинктивно търси закрила и подкрепа в по-силната от себе си машина, а намира последната: безпомощна, гореща, разбита.

Пред вид на всичко гореизложено, танка¹⁾ по своите страхови действия при една добре организирана противотанкова отбрана, е машина, която се нуждае още от големи и съществени усъвършенствувания.

Като средство за маневриране на бойното поле, обаче, танка и в наше време има грамадно значение (те са, един вид, придружаващи батареи и опорни пунктове в бойния ред на пехотата). Това обстоятелство, най-вече, не трябва да се изпуска из пред вид от полската фортификация.

Аероплани²⁾. Непосредствения изстребителен ефект от дейността на аеропланите е незначителен. Моралният, обаче, е огромен. Особено това се касае до пехотните машини и ония за бомбардировка (тука вжнкашните възбудители сж непосредствени; наблюдателния аероплан действа винаги косвено). През мартенските боеве на Червената стена (1917 год.) ние лично (заедно с гарнизона на позицията) изпитахме голям душевен гнет, вследствие на това, че два французки пехотни аероплани се виеха, стреляйки, много низко (100—120 м.) над терена, без, впрочем, да причинят какви и да е материални загуби. Войските сж длжжни в даден случай да се крият, иначе неминуемо ще бждат поздравени от вражески артилерийски ураган. И тая безпомощност, и тая пригода да се криеш — угнетява, деморализира.

Аероплана за бомбардиране влияе не само с това, че заставлява бойците да очакват възможното поражение (състояние на тревожно очакване, гл. стр. 31), но влияе още и с страховия ефект на взривовите от въздушните бомби (разпржсквателен заряд, по-голям от тоя в тежките мини); а сжщо и с вида на разрушенията и пораженията.

Аероплана (подвижна наблюдателна станция и батарея) е една от най-силно действующите морално машини за движение. Честта за активна борба с аеропланите се пада върху артилерията, картечниците и самия аероплан. Фортификацията, по своята сжщност, може да се противопостави само пасивно. Първо, чрез намаляване страховите реакции; после:

¹⁾ Ние говорим за танка такжв, какжвто бе през Европейската война, а не за танка на бъдещето.

²⁾ За да бждем абсолютно реални, нарочно не взимаме в внимание, евентуалния аероплан на бъдещето, който ще може да вдига по цели взводове (а може би и роти), да ги пренася в тилжт ни и пр. И най-вярната фантазия е вредна за една студия, която гони едно критично изследване.

чрез затрудняване наблюдението; трето — чрез съпротивлението срещу разрушенията от аеропланните бомби³⁾

До тук разгледахме страховите действия на ония машини за движение, които предизвикват „непосредствено ужасяване“ (чрез маневриране) на самото бойно поле⁴⁾. Обаче, деморализацията може да се достигне и чрез движение на стратегическото поле. В тия случаи, паниките сж неизбежни — войските или се предават безславно, или се хвърлят в гибелно бягство.

Такова бе моралното въздействие на 3 бжлгарска армия в 1912 год. Такова бе влиянието на обхождащата армия на Куроки при Ляо-Ян; такова бе първото впечатление на добруджанските войски при известието за ромжнския десант при с. Рахово. Такава бе, накрай, оная нравствена катастрофа, що претърпя победоносната до тогава руско-ромжнo-сржбска армия при Добрич, (7.IX.1916 г.), щом в тилжт ѝ се появиха две дружини и няколко картечни ескадрона от сжстава на бжлг. конна дивизия⁵⁾.

Кои сж машините за стратегическо маневриране? — това сж: железниците, камионите, вжжевисящите линии и пр. Ако по-голямата част от тях се нуждаят от едно специално и длжготрайно техническо нагодяване, което не е по силите на полската фортификация — все пак една група от тия машини (камиони, мотоциклети, велосипеди, преносни дековилки и пр.), може и трябва да се използва в сжвременния полски бой. Сжщо тжй, както се използват много по-сложно и бавно инсталирващи се средства за поражение и връзка. И понеже, крайния резултат от проявата дейността на тия машини за движение е решающ за изхода на боя, затова длжжност е на полските инженери да включат тяхната постройка в укрепените позиции. Нещо повече: там именно трябва да бжде сжсредоточено вниманието им, а не в сапйорното укрепяване. И ако последното можем да охарактеризираме с израза: пасивен елемент в полско-инженерното изкуство, първото — инсталирване машините за движение — трябва да назовем неговият активен елемент.

Нам ни се струва, че една полска позиция, колкото добре и да е укрепена с чисто фортификационни постройки,

¹⁾ Привжрзните балони не разглеждаме, понеже от точка гледище на фортификацията, те не са нищо друго, освен вдигнати в въздуха наблюдателни пунктове. Держаблите в полския бой нямат почти приложение.

²⁾ За бронираните влакове не говорим, понеже тяхното използване на Балканския полуостров е изключено за длжго още време.

³⁾ Виж, цитираното сжчинение на генерал Тошев, стр. 73 и след.

не може да прояви напълно своят ефект, ако вътре в нея и зад нея няма цяла мрежа от технически нагодявания за действие с всички възможни средства за движение. Тогава само, отбраната ще има възможност да маневрира по фронта и в дълбочина; да маневрира сигурно, бързо и без умора за войските; да маневрира т.ж., че да може да парализира преимуществата, що има атаката, обладавайки инициативата в военните действия.

V

Тактически норми ¹⁾.

(Укрепени позиции).

Общо-европейската война за лишен път подчерта двата основни характера на полските военни действия: „подвижния“ и „позиционния“ ²⁾ — (по терминологията, установена през войната, без да разглеждаме, до колко тая терминология е вярна, точна и характерна). Основната разлика между тях е в тактическата и стратегическа обстановка.

Споровете, кой вид военни действия е нормален, и кой е изключение — нямат място, както за настоящия момент, така и за близкото бъдеще. Защото, при обширността и разхвърляността на бойните театри — тия два вида се взаимно свързват и допълват. Само при такова, именно, условие е възможно да се реализира принципа за частната победа, било в стратегически мащаб, било в тактически. Невъзможно е навсякъде да бъдем по-силни от противника (особено това е справедливо за България). Следователно, налага се необходимостта в една посока да действуваме „подвижно“ за да тжрсим и добием победата, а в същото време на друг фронт или участък да водим „позиционна война“ ³⁾, с цел да печелим време.

¹⁾ Изложените в настоящата глава норми не сж официално установени. Съществуващите: „Упътване по бойната служба“, „Устав за об. и д. на Б. пехота“, „Устав за полска служба“, а сжщо и ред наставления, инструкции, уставы и пр. за използване на артилерията, конницата, минохвъргачките, щурмовите дружини и т. н. в боя подлежат на изменение. Тия изменения, до колкото се простират нашите сведения, сж още в началния си период — период на събиране материали. Затова изводите на настоящата глава не представляват нещо узаконено; те са плод на лична бойна дейност и критически анализ.

²⁾ За другите видове полски военни действия (малката война, четническа дейност и пр.) няма да говорим, като немащи права връзка с предмета на студията.

³⁾ Под израза „позиционна война“ разбираме „отбранителна

За предмета на студията е важно да се изтъкне, че полската фортификация еднакво може да бъде повикана да изиграе своята роля и оправдае своето назначение, както при позиционни действия, така и при подвижни такива. И понеже тия два вида военни действия, могат и сж длжжни да се преливат един в друг, затова полската фортификация трябва да намери общи за тях принципи и методи, въз основа на които да укрепява полските позиции. Това правило слагаме, като изходна точка за последующите изследвания. По тоя начин, никаква бойна постройка, наложена в момента на подвижния бой, няма да бъде излишна или вредна при позиционния. И обратно: никаква бойна постройка, сжорждена през време на позиционната дейност, не трябва да пречи за преминаването към подвижна такава.

И тжй, от точка гледище на фортификацията, делението на военните действия на „позиционни“ и „подвижни“ няма място. Инженерното усъаване терена и бойците и при една и при другия вид трябва да почива върху едни и сжщи принципи, форми, дори детайли. Но тжй като разликата между тях, по отношение военно-инженерното изкуство, е все пак чувствителна (време, материали, технически средства и пр.), затова трябва да установим, че за фортификацията идеалната обстановка, гдето тя ще може да се прояви напълно и широко, е позиционната война; тогава, когато, подвижната война, сжс своите ограничения по време (а следователно и във материали, и средства), дава твърде неблагоприятни условия за дейност. Толкова по сжвжршенни, затова, трябва да бждат методите на фортификацията.

След горните встжпителни бележки, пристжпва се непосредствено към скициране тактическите норми на полския бой ¹⁾.

Една армия (или част от нея) се отбранява. Друга армия (или част от нея) напада. Количественото, а най-вече качественото отношения регулират тая неизбежност. Целта на всяка атака е да унищожи противника; целта на отбраната е да печели време ²⁾.

¹⁾ Няма да говорим за тжй наречения срещен бой, т. к. елементите на фортификацията не играят почти никаква роля за неговия положителен или отрицателен изход.

²⁾ Твърди се, че „целта на отбраната е да се разстрои противника чрез огън; да го омаломощи, разнебити чрез фортификационна организация и при това с най-малко жертви и сили — след което да се премине в настжпление за крайното му унищожение“ (упжтване по бойната служба, ч. I стр. 21). Колкото и да е красива тая формула — тя е неестествена; тя напълно противоречи на историята и психологията. Отбраната има своя *raison d'être* само тогава, когато тя дава възможност другаде да се напада (сжщото упжтв. ч. I стр. 9); или тогава, когато се вече за обща отбрана, когато чрез нея се мжчат да спечелят време било за политически интервенции (нашата война в 1912—1913 г.), било за стратегическо усилване на армията (Франция в 1914—1915 г.).

Атаката разполага се можжщо средство: инициативата и с всички логични последици от нея (свобода на маневрирането, свобода по време и място и пр.). Отбраната действа по волята на противника. Всички нейни „свободни решения“ (!) не сж нищо друго, освен реакции, повече или по малко сполучливи против дейността на атаката.

Затова, именно, отбраната предварително се примирява с ред неизбежности: първо, с възможността да отбие пред своя фронт една добре организирана атака; второ, с необходимостта на пункта и в момента на атаката да бъде материално по слаба; трето, с вероятността, щото една част от отбранителната зона да попадне в ржцете на противника; четвърто, с неизбежността решителната борба да се даде на известна дълбочина от позицията.

Тия наложителности заставяват тактическото разположение на войските, както в атаката, така и в отбраната да бъде ешалонирано в дълбочина. При това, наситеността с войски и материални средства в различните зони на указаната дълбочина е твърде нееднакво. До като първите линии играят ролята на охрана и наблюдение, вторите такива се сжстоят от повече или по-малко сжстени маси (шурмови колони, поддржжки, резерви), които именно се намесват в решителния момент. Тук вече сблжскването гжрди с гжрди венчава победата или санкционира поражението.

И тжй, картината на сжвременния бой за овладяването на една укрепена позиция ще има горе-долу следния типичен вид:

Атака:

1. Разузнаване по целия фронт — подземно, земно и въздушно.
2. Сжсредоточаване необходимите сили и средства към избрания пункт на атака; маневриране (нощем, в мъгла, сж железници, без да се оставят следи).
3. Далечна подготовка на атаката — демонстрации (огневи, маневрени, бойни); приготвяване изходна шурмова позиция (инсталирване допълнителни средства за поражения, връзка, наблюдение). Пристрелване артилерията.
4. Непосредствена подготовка на атаката — (твърде често липсва за да се постигне изненадата) — чрез мощен

Да се разчита, че атаката ще се изтощи до толкова, щото отбраната — такава, каквато е била — ще може да премине в настжпление, е най-малко наивно. Отделните случаи, които сж отбелезани от историята, сж изключения. Анибал при Канна и Наполеон при Аустерлиц, сж изтржвали победата чрез отбрана, но и света познава един Анибал и един Наполеон.

Истинската цел на отбраната е: да спечели време достатъчно за да се намесят резервите (пресни войски, които не сжставляват част от гарнизона на позицията, нито пжк сж неин частен резерв), щето именно назначение е да унищожат атаката и нейните поддржжки.

земен и въздушен огън (обикновен, газ) се разрушават от една страна машините на отбраната и нейните фортификационни постройки, от друга — *се убива духът на защитата*. Прави се пробив, както в мъртвата сила на позицията, така и в нравствените устои на бойците.

5. Самият шурм, който не е нищо друго, освен едно сравнително безнаказано заемане очищения при подготовката терен. Под протекцията на огнения валеж (преградния огън), който предшествува шурмующите вълни; под закрилата на танковете, пехотните аероплани, придружаващата артилерия, които доунищожават уделелите съпротивителни гнезда на отбраната, атакующата пехота става господар на неприятелската позиция (първата зона).

Всички тия етапи образуват първия период от шурма на укрепена позиция. Период, който се характеризира с една мегидичност, бихме казали: математическа точност — логична последица от инициативата, ск оято разполага атаката. Повече или по-малко време; повече или по-малко материални средства; по-добра или по-незначителна подготовка; по-мощен или по-слаб удар — всичко това е плод на *оная тактическа обстановка, чийто ключове сж в ръцете на атаката*.

✓ Сжвсем не е така за *отбраната*. Тя е лишена от починът. И това обстоятелство е именно, което я стеснява. На подготовителния, истински маневър от страна на атаката — отбраната не може с нищо да отговори. Тя става, един вид, безучастен зритель на утрешната си тежка съдба. Защото: удачни и разнообразни демонстрации (на бойното поле, чрез пресата, чрез неутралните страни) дават една не-сигурност за отбраната, която я заставява на всеки евентуален пункт за атака да бжде готова да отбие нападението. *А, желайки да бжде навсякъде еднакво силна, отбраната става, в сжщност, навсякъде еднакво слаба*. Тактическото разположение на нейните войски по фронта неизбежно става кордонно, т. е. такова, каквото бе за последен път при Фридрих Велики. Без сама да сжзнава, отбраната подготвя своето поражение.

Непосредствената подготовка на атаката почва. Море от смърт се изсипва върху позицията: земен огън, газ, въздушни бомбардировки. Едва сега, и то все още не с пълна сигурност, отбраната може да вземе своите противомерки. Обаче, времето, с което се разполага, е твърде ограничено. То не трае по дълго, отколкото е нужно, щото мощните съвременни средства за разрушение и ужасяване да проявят своя ефект (от няколко часа до едно денонощие, рядко повече). По тая начин, към момента на шурма, на мястото на пробива, отбраната ще може да противопостави само гарнизона на позицията си, усилен, може би, с близки поддржки. Пристигането на стратегическите резерви, дори на по-дълбоко разположените маневрени войски е невъзможно.

силни бойци, отбраната противопоставя своите малобройни, изнурени, ужасени защитници.

Ясно е, че първия период на боя за укрепена позиция неминуемо ще се свърши несполучливо за отбраната: войските й сж по-малочислени и главното — с по-ниска нравствена стойност¹⁾.

И тъй, атаката е заела първата линия на съпротивлението. Нейното по-нататъшно развитие зависи от живата й сила (маса и устрем): или ще се закове за известно време върху своите придобивки, или пак ще продължи безспир напредването си. И в двата случая, отбраната е длъжна да прояви своята мощ. В тая, втори период на борбата могат едва да се намесят всички активни елементи, с които разполага отбраната: контр-атаката, повратното нападение, контр-офансивата. И като резултат на маневрирането, се начева ржковашен бой. Тактическото ржководство на действията и моралните сили на бойците решават сега успеха или поражението.

Изложената до тук картина на съвременния бой за укрепена позиция иде да установи истинската роля на фортификацията в полската война, а именно:

1. За първия фазис на боя: полската фортификация е длъжна да изравни неравновесието в силите на атаката и отбраната. С средствата, с които разполага, тя трябва да подготви терена, върху който ще се развият бойните действия така, щото численото надмощие на атаката (в хора и машини) да не оказва значително влияние; и още — и това е най-главното — да запази моралната стойност на защитниците до ония размери, каквито те сж имали преди да прибегнат към отбрана.

2. За втория фазис на боя: полската фортификация е длъжна да подготви зоната, върху която ще се развие решителната среща, за едно сигурно, скрито и безопасно маневриране с поддржките, резервите. В сжщото време, подобно маневриране за атаката да бжде затруднено и опасно.

Тоя смисъл на полската фортификация е изразяван и до сега с едни формули, колкото нехарактерни, толкова понякога и неясни. Така, „Упътването за организиране на полските позиции за упорита отбрана“ (стр. 1) казва че целите на полската фортификация сж:

1. „Пестене на сили.
2. Намаляване на собствените и увеличаване неприятелските загуби и
3. Използване на местността по такъв начин, щото бойната обстановка да бжде благоприятна за нашите войски и неблагоприятна за неприятелските.“ (?)

¹⁾ Независимо от това, що се изтъкна за психичното състояние

Подполковник Драганов в неговия учебник по фортификация казва:

„Фортификацията има за цел да улесни войската в решение на поставената ѝ бойна задача, като ѝ даде от една страна удобства за действие с огън и движение, а от друга страна я предпазва от противниковия огън и пречи на противниковото движение“.

Всички тия формули не подчертават най-важната цел на полската фортификация: да економисва душевните сили на бойците. Тия формули не се интересуват от нищо друго, освен от материалните фактори, забравяйки, че успеха на полския бой зависи 85% от моралния елемент.

След като изтъкнахме истинската смисъл и назначение на полската фортификация въз основа тактическите норми, да видим, до колко съществуващите инженерни похвати и методи, изразени чрез укрепените зони ги осъществяват.

За да ни бжде ясно всичко последующо, ще си позволим да нарисуваме следната картина. Една армия се отбранява; друга армия, количествено еднаква, напада. И двете страни се отказват от услугите на полската фортификация. Тогава, очевидно е, че моралните сили и по-доброто командване ще победят в тая среща. Да си представим сега, че армията, която се отбранява, решава да усилва своето разположение (обладавайки със време и материали) със средствата на полската фортификация. Почва се постройката на укрепените зони: предпозиционна зона, главна зона, тилна зона. На всякъде изникват съпротивителни гнезда, опорни пунктове, препятствия и пр. Земята се изравя от горе и от долу, покрива се с бетон, желязо, дърво, камани... С една дума, създава се една мощна позиция, струваща милиони левове и колосален човешки труд. Закрила се зад фортификационните постройки, отбраната, сигурна в своя бжден успех, чака атаката, уверена в победата си. Но какво става? — Атаката, събрана в един юмрук, удря в една само точка от фронта на укрепената позиция. По всички останали участъци нападението е слабо, а може би, то дори и липсва. Срещу силите на една армия (атака) се противопоставят силите на една незначителна част от отбраната (да допуснем полк, бригада). Ясно е, че пробива ще успее. Но нищо, отбраната има резерви. С тях тя ще унищожи разстроения вече шурм. Обаче, уви! и резервите, в същност, липсват! Защото, построената позиция е ангажирала две трети, (ако не и повече) от отбраняващите се войски, било по своя фронт, било в своята дълбочина. Да се оставят фортификационните постройки, макар и съвсем необезпокоявани, без гарнизон, е невъзможно: това е и опасно, и не логично (защо се хаби толкова труд, пари и енергия за тяхното въздигане?). Така че, като маневрирующа армия, отбраната разполага само с $\frac{1}{4}$ (в най добър случай $\frac{1}{3}$) от своите сили, при това раз-

хажрляни на няколко места зад своя фронт. Тяхното намесване става съобразно с пристигането им към мястото на пробива, т. е. обикновено по части. Атакующата армия, все още по-многобройна и вече с увеличена морална стойност (първите щурмови съпечелени), лесно помита изпречилите ѝ се поддръжки и резерви. В резултат — укрепената зона рухва: войските в лево и в дясно на пробива отстъпват без да съ взели участие в боя, с душа преизпълнена от яд и покруса. Отстъплението, отначало бавно и методично, скоро се обръща в безпорядъчно и бързо, ако не от друго, то поне от това, че всяко отстъпление неминуемо е свързано с деморализация, материални загуби и униние¹).

Ще подкрепим нашите мисли с примери от войната.

1. През март 1917 г. французите (около полк пехота в първа линия) атакуват нашата позиция на Червената стена. Фронта на атаката се отбраняваше от две роты ($\frac{3}{16}$ дружина), подкрепени с една рота дружинна поддръжка. Така че, първия шурм се посрещна от 3 роты, които естествено, биват пометени. Съседните две роты, заковани към своите окопи, помагат само огнево. Целия останал фронт на полка ($\frac{1}{16}$ др. и 3 роты от $\frac{3}{16}$ дружина) е безучастен зрител на тежкия бой, който разнебитва борците от 3 дружина. Полка имаше една рота полкова поддръжка, която поведена от полковия командир в контр-атака се унищожава (командира на полка, полковник Илиев — убит). В резултат: срещу силата на атаката (9 роты), цел полк на отбраната (12 роты) поставя само 4 роты (и то на три пята: най-напред 2-те роты от позицията, след това дружинната поддръжка, след това полковата). Естествено, боят бе загубен от нас.

2. Патрулно нападение при с. Братин-дол през септември 1917 г. Щурмуват около една рота на фронт, заема от нас с 2 взвода. Нападението успява, като заема три реда окопи. 2-та взвода на позиция унищожени (взети повечето в плен). Взвода, който е ротна поддръжка — също. И преди да се намеси част от полковата поддръжка (една рота) — французите опразват окопите под влиянието на артилерията, след като ги държаха два дена. Резултата: една рота ата-

¹ Нарисуваната картина е справедлива не само за армии или за група такива, но и за войски с малки размери — дивизия, полк, дружина. Дори за последните тя е по-ясна. Напр.: един полк, ако прибегне към средствата на полската фортификация, ще изхаби минимум 2 дружини за гарнизон на позицията си, а една дружина ще остави в резерв. А противника ще го атакува на фронт от 1—2 роты. И колкото по-добре се е укрепил полка, т. е. колкото повече фортификационни постройки е сжордил и заел, толкова по-малко войски ще може да привлече към пункта на атаката. Така че, полка на атаката ще се срещне в първия момент от 1—2 роты и после още най-много с 4 роты (друж. от резерва и една рота друж. поддръжка), изпречили му се по части. Ясно е, че атакуващия със по-силен морал ще разгроми 6 роты с по-слаб морал (първите атакуват, вторите се отбраняват).

кува част от фронта на една дружина, укрепена по правилата на фортификацията. Задачата си постига, защото срещу себе си винаги намира по-слаби числено и морално части.

3. Пробива на Добро-поле, разгледан (въпреки грамадния мащаб, който трябва да се употреби в случая), от точка гледище изложените по-горе мисли, също така иде да потвърди тяхната справедливост.

4. Почти всички бойове водени в Манджурия доказват същото¹⁾. На край, грамадната офанзива на съглашението през лятото 1918 г., венчава нашите мисли с ореола на истината. Топенето на германските резерви²⁾, които не могат да спрат атаката; размера на самите тия резерви, които единствено дават стратегическата свобода на действия, и които съставляваха в началото на офанзивата 42%, а към края ѝ едва 1,08% — всичко иде да потвърди справедливостта на изказаната мисъл, която сега формулираме така:

„Съществуващите методи и правила на полската фортификация, пред вид съвременните тактически особености на боя не усилват материално отбраната, а я отслабват“. Фортификацията такава, каквато е, лишава войските от свобода на маневриране, закрепостява ги към себе си, убива настъпателния дух³⁾, с една дума: *излага отбраната на поражение, без да е дала възможност всичките нейни сили да вземат активно участие в борбата.*

Тая мисъл не е установена от нас. За пръв път ние я чуваме чрез горещите апели на брошурата: „Мираж Руско-Японской войны“. И колкото повече наблюдавахме, колкото повече изследвахме — толкова повече се убеждавахме в нейната истина. По някога ни се струва дори, че понятията се обхрват: вместо фортификацията да служи, като мощно средство на тактиката, става обратното — тактиката се приспособява към фортификацията; преобръща се, един вид, на функция от последната!⁴⁾ А трябва да бъдем ис-

¹⁾ Гл. книг. на капитана от закаспийския пионерен батальон Б. Н. Жилцов: „Мираж Руско-Японской войны“, изд. 1909 г. или статията на В. Полянский: „Заметки по полевому инженерному делу“, Инж. Журнал, год. 1906, кн. 11 и 12.

²⁾ В. Журнал за 21 год., кн. 6 стр. 569—585.

³⁾ Гледай глава III.

⁴⁾ Да си спомним, как заемахме за отбрана позициите си: въпреки здравия разум, като че ли нарочно в противовес на него: еднъждъ си имаме окоп, картечно гнездо... — трябва да държим това място. А че противника ни бие, тормози — нищо, нали сме на война! Ако отстъпим 100 крачки, 1000 метра ще економисаме и сили, и енергия, и морален дух — но не, това е невъзможно: тук имаме окопи, галерии, препятствия!... Всеки един от нас е наблюдавал такова жертвуване тактиката пред несжрушимия олтар на фортификацията! Аз ще се огранича да укажа, като пример, глупавото и безумно (други изрази не намирам) разположение на $\frac{1}{8}$ бригада от в. „Полковник Илиев“ до село Братинцов (Битовския район).

кренни и справедливи: за успеха на отбраната, фортификацията не играе по-съществена роля, от тая на артилерията. Зарад последната, обаче, никой не жертвува своето тактическо разположение. Заслужава ли тогава фортификацията по друго отношение?...

И тъй, съществуващия „идеал“ на полска укрепена позиция (укрепени зони), описан още в глава II — съгласно всички наши до сегашни изводи — не може да се обясни иначе, освен като едно съляпо, хипнотизирано преклонение пред съпротивителната сила на мъртвия материал. За нас лично, тоя „идеал“ е логично наследство на фортификационната традиция, която кара в областта на полския бой да се копираат принципите на крепостната война. Традиция, показваща само липсата на разбираня, на идеи, на творчество от страна на полските инженери. Традиция, която при Вобан и неговите ученици бе достигнала своя разцвет и безмислие.

Какво иска отбраната, прибъгвайки към услугите на военно-инженерното изкуство? — отговарят: да се усили до толкова, щото да бие атаката¹⁾. Дори да се допусне, че тая формулировка е верна и точна, все пак трябва да признаем, че съществуващата фортификация вместо помощ, ѝ принася вреда. Защото:

1) Жртвите постройки не могат да увеличат сами по себе си количествено отбраната. В същото време, те не дават възможност да се економисат войски от фронта и дълбочината, за да се формират по-мощни резерви. Дори напротив, те карат тия войски да се разхвърлят и раздробят по цялата площ на позицията; толкова повече, колкото по-добре е тя укрепена.

2. Командуването на отбраната се изплъзгва от ръцете на пълководеца. Той става зрител, прост зрител на великата трагедия, която се разыгрва пред очите или съхът му. И в края на крайщата, той ликува при успех, не от него спечелен; или проклина поражението, не по негова вина станало. Един Анибал, Цезар, Наполеон никога не биха разхвърляли и раздробили своите войски така, както принуждават укрепените зони. Само главнокомандующ, който няма вяра в себе си, напуска по тоя благороден начин своя пост, предоставявайки на отделни ядра да грабят победата, или да мъкнат позора на поражението.

3) Укрепените зони намаляват качествената стойност на войските, по причини, изложени в глава II и III.

4) Укрепените зони жертвуват военното изкуство, чийто представител е тактиката, пред олтаря на своята материална мощ.

¹⁾ Ние казваме: да се укрепи материално и морално до толкова, щото да спечели достатъчно време, необходимо до като се намесят стратегическите резерви.

Е добре, каква трябва да бъде укрепената позиция? Как трябва да реализира фортификацията своите цели, чийто ползи и значение никой не може да отрича? За да отговорим на тоя въпрос, трябва добре да си спомним и разберем, каква е ролята на полската фортификация.

Най-напред: укрепената позиция никогаж не може да разбие атакующия, нито дори да го разстрои до толкова, щото унищожението му да бъде възможно от самия гарнизон на позицията. Това е работа на живи сили, на резерви. После: назначението на полската фортификация е чисто пасивно: да укрепи позицията и бойците до толкова, щото с минимум сили да се спечели онова време — което е нужно за пристигането на всички резерви (а не отделни дружини) към решителните пункт и момент.

Тия идеи, могат да се реализират само при такова тактическо разположение, щото максимум 30% от войските да бъдат в I линия (охрана и наблюдения). А всичко останало — резерви. Първите по-малобройни, но усиленни фортификационно, имат назначение в боя да печелят време, отстъпвайки терен¹⁾. До тогава, до когато вторите — повече или по-малко съжстени маси — пресрещнат настъпващия противник и го разгромят чрез контр-атака

Съответно на това тактическо разположение и действие, полската позиция трябва да бъде разчленена в дълбочина на следните зони:

1. I-а зона, която ще наречем „пасивна“, гдето се извършва първия фазис на боя и която изпълнява ролята на охрана и наблюдение (при сериозни действия винаги се принася в жертва на атаката).

2. II-а зона, която ще наречем „активна“, гдето сж разположени участъковите поддржки и гдето се решава боя за укрепената позиция (вторият му фазис) и

3. III-а зона, която ще наречем „маневрена“, гдето сж разположени дълбоките резерви, които, използвайки напълно машините за движение, бързо се притичат към застрашеният пункт за да решат в полза на отбраната боята (заедно с участъковите резерви).

Не му е мястото още да се разгледа в пълна подробност една така укрепена позиция. Това ще направим на края на книгата, след като изследваме отделните фортификационни форми и постройки. За сега ще се ограничим с една обща характеристика на предлаганата укрепена позиция.

¹⁾ Особено добре изпълниха своя дълг защитниците на предната „Дойранска позиция“ през септемвий 1918 г. Те всички почти се пожертвуваха, отстъпвайки към главната линия на съпротива, но задържаха два дни противника. Ако предната позиция бе укрепена и отбранявана по методите, предлагани от нас — резултата пак щеше да бъде същия, обаче жертвите щяха да бъдат неизмеримо по-малко.

Основната идея, върху която почива нейното право за съществуване, е движението. Всичко маневрира: от първия часовой — до най-дълбоките маси; по фронта, напред и назад¹⁾ Фортификационните постройки, в пасивната зона, трябва така да бъдат направени, щото да не закрепостяват отбраната, т. е. тяхното попадение в неприятелски ръце да не дава никакви преимущества на атаката, и ако може дори, да ѝ причинява загуби и морален гнет. Цялия гарнизон на първата линия, разхвърлян в зоната си на отделни групи и машини, чрез маневриране, напускайки при необходимост своите опорни точки, се притича към опасния пункт. Заобикаля от три страни фронта на пробива; ту насяда, ту отстъпва; щипе, хапе, боде, жертвува се дори — за да отстъпи, най-накрая, към активната зона. И ако тия войски, облягайки се на разхвърляните всъде в пасивната зона опорни точки (точки, а не групи или пунктове); използвайки напълно незначителността на отделните свои групички или машини, като средство да бъдат невидими и по-малко пораждаеми; действайки в най-широк размер подвижно и индивидуално — могат да задържат противника с цената на своето унищожение, няколко часа, половин ден, до като той премине първата пасивна зона, те добре и достатъчно сж си изпълнили ролята.

Втората зона е зона на решителни действия. Това е центъра на тежестта на цялата позиция. Преди всичко, характерното в нея е изобилието на пжтищата, най-вече фронтални. Участковите резерви, по цялия фронт на отбраната, използвайки тия пжтища, напускат своите сектори, и се стичат към пункта на пробива. Облягайки се, след това, на опорните групи, те пресрещат атаката. Начева се ръкопашен маневрен бой. И ако отбраната не ще може да отхвърли нападающия противник, задържа го, до като пристигнат по-дълбоките резерви от третата маневрена зона (това е работа на няколко часа, при наличието на достатъчно машини за движение в тая зона). По тоя начин, отбраната винаги ще има една твърде голяма доза от активност в своите действия — единичек залог за успех.

Фортификационно, позицията ще бъде уредена така: първата зона — малки, но изобилно разхвърляни съпротивителни постройки, свързани огнево; мрежа от ходове за съобщение и маски; локални преграждания чрез изкуствени препятствия. Втората зона — система от линии за движение (ходове, потерни, шосета, пжтища, дековилки, вжжевисящи линии); солидни опорни групи, като оси за маневриране.

¹⁾ Не отричаме, че това искане, както и други, които ще изложим по-долу (напр. искането за индивидуална упорита борба) се нуждаят — за да бъдат реализирани — от съответни мирновременни обучения и възпитания.

Третата зона — само линии за движение — фронтални и радиални.

В предлаганата позиция, която не е нищо друго, освен едно видоизменение от укрепените зони, завещани от последната война, липсват всички недостатъци, които имат последните. Тя е в съгласие с психологичните закони на войната и боя; подчинена е на военното изкуство¹⁾ и като важен залог за победа обладава активност — нещо, което липсва почти напълно в укрепените зони.

¹⁾ Изчерпателно ще бъде изразено и доказано всичко това в приложение № 1, где то е разработен един схематичен проект на укрепена позиция по указаните норми.

VI

Фортификационни форми.

Елементите на всяка укрепена позиция, изпълнението на които е предоставено на полската фортификация, са:

1. Окопи¹⁾
2. Изкуствени препятствия,
3. Блиндажни постройки,
4. Опорни групи²⁾,
5. Сжобщителни линии и
6. Домакински и снабдителни служби.

Да разгледаме и установим формите на тия елементи от точка гледище най-вече психологическите фактори на войната и боя.

I. Окопи.

В глава II ние споменахме, че съвременния бой изпълзува окопа повече, като средство за прикрито движение, отколкото, като стрелкова позиция. Поясняваме: окопа, като бойна постройка, естествено, трябва да бъде нагоден към огнева самоотбрана, обаче, при една добре укрепена позиция, той служи преимущественно за сжодщение. Така че, правото си за съществуване окопът в наше време, вече гради не върху своите огневи качества, а върху удобствата, които дава, като най-евтино, бързо и винаги възможно средство

¹⁾ Под името „окопи“ ние обединяваме „стрелковите окопи“ и „ходовете за сжобщение“, т. к. функциите и на двата вида форт. постройки в съвременния бой, сж едни и сжщи, а следователно и тяхната форма трябва да бъде една и сжща.

²⁾ Вярно е, че опорните групи сж комбинации от първични фортификационни постройки. Ние, обаче, разглеждаме „опорната група“, като самостоятелна, макар и сложна форма, поради особеното нейно значение в съвременния бой и поради простия факт, че не всяко групиране на отделни елементи може да даде в резултат „опорна група“. Това групиране — ясно е — трябва да се извърши върху строго определени принципи, които дават особен и характерен смисъл на комбинацията: „опорна група“.

за прикрито (а следователно и относително безопасно) движение. За да си обясним подобно изменение в назначението на окопа, ще трябва да си спомним съвременните тактически методи на атаката, формирани още от руско-японската война. Нападащата артилерия стреля по окопа до последния миг; до тогава, до като първият шурмующ войник не навлезе в него. При такова положение, ясно е, че заемането на окопа и отбиването атакуещите вълни с пушечен огън пред окопа е невъзможно. Заемането на последующите (II и III) линии окопи за огнева пехотна борба е също така невъзможно: липсва за това време, преградния огън пречи, самите линии, обикновено, сж разрушени, психологическите условия на момента (най-важното) не позволяват подобни действия¹⁾. Опитът от последната война напълно потвърждава нашата теза: всички бойове на южния фронт (ние не говорим за единични или локални патраулни нападения) сж се разигравали вътре в отбранителната позиция, а не пред окопа. Изхода на боя се е решавал или чрез контр-атака или чрез артилерийска стрелба, но никогам не чрез пушечен огън от окопа.

Ако прибавим към горните разсъждения и ония доказателства, що приведохме в глава IV за да изтъкнем, че бруствера такъв, какъвто го рекомандува фортификацията, не дава удобство за добра стрелба, а напротив почти унищожава на близките разстояния действителността на пушечния огън — ако прибавим и тия доказателства, напълно ще признаем, че окопа в укрепената позиция е загубил своите свойства на стрелкова линия, като се е превърнал в средство за прикрито движение. (В неукрепената позиция — тук ние разбираме онова бойно разположение, гдето войските сж използвали своят носим шансов инструмент за самоокопаване — окопа служи, естествено, и като едничко средство за по добро огнево действие²⁾. Това обстоятелство

¹⁾ В момента, всички се групират при началника или най-храбрият за да се хвърлят в контр-атака. Време за разсъждение и сложни действия, каквото е заемането на окопите, няма.

²⁾ В руската периодическа литература преди войната (в „Руский Инвалид“, бр. 165 от 910 г.) П. Николов рекомандува при самоокопаване да се строи окопа така, че да се стреля не над бруствера му, а встрани от него.

не трябва да изпускаме пред вид при организиране една укрепена позиция.

Това обстоятелство е именно, което определя месторазположението на окопа върху една височина. След последната война надали ще се намери фортификатор, който да настоява, щото окопа да се разполага на „бойния гребен“. Спорът е по настоящем: пред или зад топографическия гребен трябва да се строи първия стрелков окоп. Упътването за организиране полските позиции (У. О. П. П.) настоява, че „най-удобното място за отбранителните линии били задните склонове на хълмовете, близо до гребените“¹⁾. Упътването по бойната служба (У. Б. Сл.), пък заповедва: „пехотната окопна линия трябва да бжде на самия гребен или малко зад него, но никога не на предния склон“ (към противника)²⁾. Обаче веднага добавя: „на предния склон пак се прави окоп (и телена мрежа), но се заема само от наблюдатели. Той е лжжлив окоп, а не боен“. По тоя начин, ясно личи неустановеността на официалните възгледи по тоя толкова важен въпрос.

Нашето мнение е: първия окоп трябва да се разполага по самия топографически гребен. (Всички останали зад него). Защото: така той е най-малко уязвим за неприятелската артилерия. Има тил, следоват., в паузите на боя съобщението между него и дълбочината на позицията е, във всеки случай, прикрито. Позволява едно добро, ако не фронтално, то странично наблюдение. Маскировката му от земно наблюдение е най-лесна — извадената пръст може да се хвърли почти всичката назад, и неговата (на окопа) приспособимост към терена е най-добра. Такова разположение има само едно неудобство: главите на стрелците (наблюдателите) ще се проектират върху светлия фон на небето (наблюдението е отдолу), вследствие на което ще се демаскира неговата линия. Тоя недостатък, обаче, се отстранява твърде лесно чрез „вуалировката“, за която ще говорим по-долу. Това неудобство, впрочем, само по себе си, трябва да признаем, че отпада, еднаж сме приели, че окопа, обикновено не е стрелкова позиция, а ход за съобщение.

Разположението на окопа по самия топографически гребен позволява да му дадем профил, различна от оная, рекомандувана от У. О. П. П. Последното настоява да се правят „бойните окопи и ходове за съобщения дълбоки и

В случая, заедно с много добрата маскировка, се намалява и поражаемата площ близо 4 пъти, следователно, трябва да се предполага, че и материалните загуби ще се намалят съответно, т. е. икономията в душевните сили ще се увеличи. По тоя начин, указания метод за самоокопаване, съгласуван с психическите фактори на боя, заслужава нашето внимание. (Полк. Полянский, цит. сжчин.).

широки“ (стр. 10), като „всички стени на изкопите и насипите бждат полегати“ (стр. 30) и, като образец, дава профил с 2^{·20} м. джлбочина и 3^{·60} м. горна широчина (сжца стр.). Преди всичко, треба да кажем, че на практика никога визираната джлбочина не може да ограничи широчината от горе с 3^{·60} м. — тя винаги надминава (и то доста чувствително) 4 м., така че стените на изкопа получават наклон около $\frac{4}{3}$. Подобен полегат изрез не може да предпази от гаубичен шрапнел. Така че, окопа, като осигурително средство, единствено, против шрапнела и бризантната граната губи своето значение. За маневрената война — това е сжществен недостатък, който теорията на полската фортификация не може да остави без корекция. Затова именно, ние предлагаме предния срез на окопния изкоп да има наклон не по-голям от $\frac{5}{1}$ — $\frac{3}{1}$. Тоя наклон, естествено възможен в пжрвите дни на постройката на окопа, ще трябва да се поддържа впоследствие с изкуствено обличане от чимове или земленни торби¹⁾. Що се касае до задния, тилния срез, то неговата полегатост трябва да бжде възможно по-голяма с цел да се открие вжтрешността на окопа за артилерията на отбраната. Тая идея, може би за пржв път лансирана в бжлгарската военна литература, е заимствувана от нас от цитираната вече книга на Б. М. Жилцов. Вжпроса е там, че всяка фортификационна постройка, трябва да бжде направена така, че, принасяйки полза на отбраната, в сжщото време да не дава никакви облаги на атаката, в случай, че бжде заета от нея. Само при такова условие е възможно онова маневриране (заедно с напускане инженерните сжоржения), за което настоявахме в глава V, и което едничко освобождава войските от закрепостяването им към позицията²⁾.

Откривайки окопа от към тила, ние сжвжршено не намаляваме неговите качества, като закритие. Защото: 1) против цял снаряд окопа и така не предпазва; 2) против шрапнела — защитата се достига с предния срез, а не

¹⁾ Никакво обличане с камани, греди, тжжжк слой бетон, летви и пр., както рекомандува У. О. П. П. (стр. 34 и 35) не сж допустими, т. к. тия начини нямат абсолютно сжпротивление и следователно ефекта от тяхното разрушение ще влияе психично отрицателно (гл. стр. 34).

²⁾ В книгата си „Дойранска епопея“, м-р Недев, извличайки поука от бойвете през август 1917 год. на Дойранския фронт, казва: „Забелеза се от действието на артилерията, че при избора на позициите за батареите, най-главното условие е да се добие възможност да се бият всички линии окопи от полските, тежките и планинските орждия“ (стр. 52). Сжщото бе констатирано и през време бойовете на Червената стена през март 1917 год., когато всички контр атаки бяха несполучливи, само защото артилерията (изнесена много напред) нямаше възможност да ги подготви.

Еднаж това е така, налага се и фортификацията да отиде на среща на тая необходимост, т. е. всички фортификационни постройки

с тилния; 3) поражаемостта от бризантната граната, попаднала непосредствено зад окопа, не се увеличава, по простата причина, че в тая посока (назад от мястото на падането), почти не хвжрчат парчета (те хвжрчат най-вече в страни и тука закритието ще достигнем чрез сжответно разположение на окопа в план). 4) против куршума, картечницата и др. такива, закритието се достига, както и против шрапнела, с предния срез.

Да видим сега, дали отварянето на окопа към тила е в сжгласие с психологичните фактори на боя. Ние изтжгнахме, че всяко закритие действува морално вредно, ако стеснява кржгозора за наблюдение и свободата на физичните движения. Следователно, отварянето — макар и към тила — на окопа не може, освен да парализира неговите отрицателни досегашни психически вжздействия. И действително, всеки участник на войната е изпитвал онова гнетущо чувство, що джлбоките окопи произвеждат. Мириза на пржст; това, че от всякжде си заобиколен с земя (отпред, отзад и в страни от траверсите); сжзнанието, че излизането от тая, един вид яма, е мжчно — всичко това неволно навежда мисълта, че окопа е един готов гроб, който неумолимо чака своята жертва¹⁾. Толкова повече, че тая вероятност е твжрде голяма (а това винаги се помни!), стига да попадне наблизко цял снаряд.

Отварянето на окопа унищожавя — ясно е — всички тия черни мисли, плод на страховата емоция. Това отваряне има и цял ред други, чисто вжнкашни удобства: 1) намалява количеството на изкопа, ако окопа е на топографическия гребен. Толкова повече, колкото склона на хжлма е по-стржмен. 2) Дава свобода за движение по окопа, особено в джждовно или зимно време. 3) по-лесно се маскира от вжздушно наблюдение чрез вуалировка и по незабелязано преминаване от сянка към светлина. 4) Реставрирането му след разрушения е по-лесно и бжрзо²⁾.

Относно джлбочината на окопа, ще кажем: за прикрито движение сж необходими минимум: 1^{·80} м. За предпазване

¹⁾ Не веднаж сме чували такива изрази от войниците: „копаем си гробовете“, „окопа — това е братска гробница“.

²⁾ Стрелбата назад от окопа, което поставят като непременно условие за да бжде и задния скат стржмен, по наше мнение, не е нищо друго, освен едно платонично и теоритично пожелание. Такава стрелба сжвжршено противоречи на психологията на боя. И после: ако отделни храбри стрелци ще пожелаят да стрелят назад, те винаги могат да се вжзползват от гранатните ями. Защо ли пжк да тжрсят специален окоп? Ще имат ли време за това? Ще се досетят ли, на край, за това? Ние лично, нигде и никога не сме констатирали стрелба от окопа назад. По простата причина, че, обикновено, окопите сж разрушени към момента, когато могат да се използват като позиция за огжн към тила.

от шрапнелни поражения — $1^{.50}$ м. (теоритически $1^{.00}$ м.). Вжз основа на тия цифри, ние препоръчваме изкопа да се прави джлбок не повече от $1^{.50}$ м., а насипа — 20 см. Общо закритие — $1^{.70}$ м., което още не закрива изправен човек. По пжлното затулване ще достигнем чрез вуалировка, която сметаме, като неразделна част от окопа. Вуалировката е маска — от клони, насети житни растения, мрежи с забучени треви и пр. Поставена по цялата джлжина на окопа с височина 30—35 см., тя маскира не само движущия се по окопа, но и стрелеца (наблюдателя) с стжрчаща глава над бруствера. И ако си спомним значението на „илюзията за закритие“ относно икономията на душевните сили, ще ни стане ясно, защо вуалировката напжлно може да замести една по-голяма от $1^{.50}$ м. джлбочина на изкопа. В сжщност, самият окоп, колкото и да е джлбок, не е нищо друго, освен една „илюзия на закритие“ (той запазва само от бризантни парчета и от шрапнела). Така че, дали тая илюзия ще се достигне с земя или вуалировка — от точка гледище психологичните закони е безразлично¹⁾.

Тук му е мястото да кажем, че щитовете, чувалчетата с пржст, каските и пр., не са нищо друго, освен все сжщата „вуалировка“, все сжщата „илюзия на закритие“. За това тяхното използване в боя трябва да бжде максимално и постоянно. В тая посока би трябало да дойдем до онова положение, щото да включим в снаряжението на войника земленните торби, а в бойния обоз — щитовете; да обучим войските кжм най-рационално използване тия средства, както при атаката, така и при отбраната.

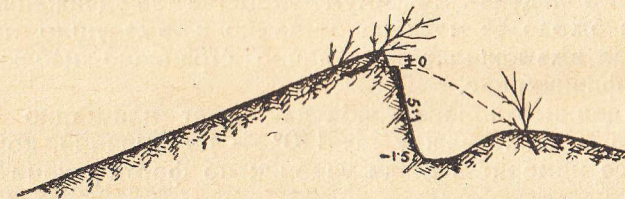
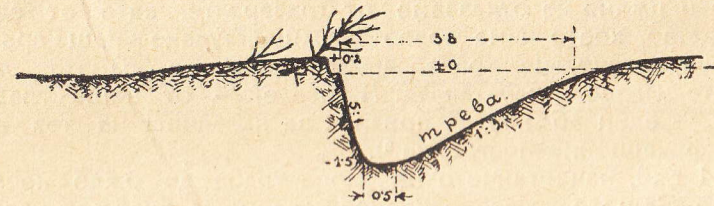
В полза на тезата ни „по-плитжк изкоп, усилен с вуалировка“, говорят и следните обстоятелства: 1) Окопа, както изтжгнахме, е загубил в сжвременния бой своето пжрвенствующе положение, за това неговата по-солидна направа не може да се класифицира, освен, като непроизводително изразходвани труд и време. Това време и тоя труд трябва да се използват с много по-добри резултати за изграждане на други, по-сжществени и по-важни фортификац. постройки (например, блиндажни такива). 2) По-малката джлбочина на изкопа дава вжзможност за по-добра маскировка от вжздушно наблюдение, което е твжрде важно. 3) Излизането и влизането в окопа е лесно и доста удобно — нещо, от голямо значение за хода на сжвременния бой²⁾. 4) Вуалировката

¹⁾ Биха могли да се приведат милиони примери за това, че бойците еднакво спокойни се крият, както в окопа, така и зад джрво, купа слама, фий, джсчени огради, камени стени и пр. Това се обяснява с липсата на критически анализ през време на боя.

²⁾ Не са необходими специални стжпала, както налага У. О. П. П. които като по-сложни работи, мжчно се прилагат (по психологични причини) в боя. Простотата и еднообразието — само те сж в сжгласие с моралните закони на войната (глава III).

позволява бжрзото и без труд построяване „лжжливи окопи“ по топографическия гребен. Достатжчно е за това да се набучат клони, храсти или нещо подобно, а зад тях да се сHEME чимовия слой или да се изоре една ивица, широка до 2'00 м. 5) Профила на окопа става извжжредно упростен. Ако трябва да се стреля, застава се непосредствено на джното, след като се подложат предварително 2—3 земленни торби. Последните, както и самия стрелец, няма да стесняват движението, понеже задния срез е полегат.

Всички гореизложени мисли сж изразени в следните чертежи:

Начертанието на окопа в план може да бжде само едно: кремалйерно. Права линия или слабо извита сж недопустими не само поради слабата странична защита, но (и това е по-сжществено) поради отрицателните психични прояви, що тия начертания обладават. Виджт на разрушенията, убитите, ранените не се локализира с нищо, така че тяхното вредно вжздействие вжрху останалите бойци може напжлно да се про-

яви. Следователно, чупките на окопа играят не само ролята на материални прекъсвачи, но и на психични такива. От тая гледна точка, колкото тия чупки са по на често — толкова по-добре.

Траверсите, така безразборно използвани през войната, в сжщност, сж сжвжршено безполезни и дори вредни. Защото: 1. Те увеличават с най-малко 100% непродуктивна работа общата такава¹⁾. 2. Демаскират окопа (с насипаната вжрху тях пржст) за наблюдение от земята. 3. С рязкото преминаване от сянка към светлина, което дават, откриват окопа на вжздушния наблюдател. 4. Движението покрай траверсите е затруднително (стржмни завой) и отекчително (боеца се уморява от постоянното, на всеки 10—12 кр., тяхно заобикаляне). 5. Разбиването и трасировката им е сложна и мжчна. Вжв време на бойни действия или нощем — тя е понякога и невжзможна. Пред вид всички тия причини, ние категорично и пжлно се отказваме от траверсите, като от едно наследство, което няма право за сжществуване в наше време. Толкова повече, че траверса, запазвайки отбраната, дава сжщите изгоди и за атаката. А това е, — от наша гледна точка — един абсолютен признак за негодност на тоя вид фортификационна постройка²⁾.

И тжй, начертанието на окопа трябва да бжде кремалйерно. Защото, всяка крачка от него може да бжде използвана за стрелба; явява се, като най-кратко разстояние между фланговите точки; може цялия да се открие за огня на отбраната, в случай, че бжде зает от противника; най-лесно се приспособява към местността; прост и еднообразен е; запазва добре психически и материално от странично унищожение; обладава максимум удобства за движение; най-лесно и бжрзо се маскира от земно и вжздушно наблюдение; дава вжзможност за отлично странично наблюдение и огнево фланкиране.

Отделните колена трябва да бждат най-малко 10 кгр. джлги, а жгжлжт между тях 120° — по причини, които могат да се намерят в всяки учебник по фортификация.

¹⁾ Един пример: Имаме окоп 150^x . Ако положим 10^x огнена линия и 5^x широчина на траверса, получаваме общо само 100^x окоп и 45^x траверси. Обходните ровове, около 9 тех траверса, джлги най-малко по 5^x — всичко $9 \cdot (5+5+5) = 135^x$. Така че окоп, джлжг всичко 150^x , има огнева линия само 100^x , а ходове за сжобщение (непродуктивни при това) — 135^x . Ако огнената линия е 12^x , тогава в тоя окоп ще имаме всичко 8 траверса по 5^x широки $= 40^x$. Обходните ровове: $8 \times 15 = 120^x$. Следователно на 110^x огнена линия, непродуктивна работа — 120^x .

²⁾ Змиеобразното начертание, като сложно, а значи неподходящо (по психологични причини) за сжвременния бой — не разглеждаме. Ние считаме, че това е кабинетно мждруване, което както бе и в действителност — не може да има приложение на практика.

Зигзагообразното начертание е разновидност на кремалйерното.

И тжй, резюмираме нашите изводи. Окопа е по-скоро средство за сжобщение отколкото огнева позиция. За това неговото место никога не може да бжде пред топографическия гребен. Това разположение и непременно необходимост да се поражават вжтрешността на окопа, ни заставляват да го правим плитжк и открит към тила, с начертание в план кремалйерно. За да се достигне, обаче, по-добра маскировка, използваме вуалировката с подржчни средства. По тоя начин, прикривайки бойците; давайки им свобода на физично движение и по широко наблюдение; установявайки най-простата форма (в профил или план) — ние напжлно реализираме психологичните изисквания, установени от нас по отношение стрелковия окоп.

II. Изкуствени препятствия¹⁾.

В глава III-а, разглеждайки психологията на боя в неговите последни периоди, ние изтъкнахме, важната роля на изкуствените препятствия, като психична преграда. Роля, която особено пжлно се проявява, ако може да бжде придружена с елемента внезапност, неочакваност. Обратнo на това, материалната стойност на препятствията в сегашния бой е — както споменахме — почти спаднала до нула. Защото: 1) сжвременната мощна артилерия с абсолютна сигурност и сжс сравнително малжк разход бойни припаси, може да разруши и най-солидното препятствие и 2) преминаването през препятствията при една добре организирана атака, колкото бавно и да се извжршва, е почти безопасна работа (артилерията все още действа разрушително; танковете сж почти неуязвими в тоя момент, прикрити с изкуствена мжгла, огнена завеса и пр.). Вжв всеки случай, ние твжрдим, осланяйки се на лични наблюдения и психологичен анализ, че ако преградния артилерийски, картечен и минен огжн сж допустнали противника до линията на изкуствените препятствия, тяхното форсиране е неизбежно²⁾.

Ако прибавим към горното и оная отрицателна хипнотизаторска роля, що препятствията, сжобразно сжс своята материална сила, произвеждат вжрху духа на отбраната, ще ни стане ясно, защо ние цениме изкуствените прегради изключително по техната психична стойност. Казват още, че изобилието от солидни препятствия карало противника да развжрля своят разрушителен огжн, т. е. преградите проявяват и добжр косвен материален ефект; но да видим, дали

¹⁾ Тука разглеждаме само телените и експлозивните препятствия.

²⁾ Виж. кн. на генерал Тошев: руските атаки в 1916 год. сж бивали винаги отбивани на 100—200 крачки от препятствията; и бжлгарските войски, докопали се до противниковите мрежи, винаги сж напжлвали и в окопите им.

тая „печалба“ за отбраната заслужава жертвите, що ѝ се принасят. Първо: колкото повече атаката е принудена да разсейва своя огън, с цел да разруши препятствията (а не трябва да се мамим, че атаката ще пожали средства да унищожи онова, що ѝ пречи), толкова по-продължителна, или по-интензивна ще бъде артилерийската и минна подготовка на щурма; следователно, толкова по-сигурно, толкова по-рязко ще се проявят последиците от „тревожното очакване“. Сжмнително е тогава, дали отбраната получава някакви облаги? Ние твърдим, че — напротив — отбраната губи и то в оная именно област (моралната), която се явява доминирующа в полския бой. Второ: отбраната може да разчита на успех само тогава, ако напълно прояви своята активност чрез движение. Препятствията, преграждайки пътя на атаката, сжщо така преграждат пътя на защитата. По тоя начин, последната може би, без сама да сжзнава — се лишава от единичното си средство да спечели боя.

Пред вид на всичко гореизложено, ние настояваме: материалното значение на изкуствените препятствия може да има смисъл, а значи и да се реализира, само на ония участъци от фронта, гдето сигурно се знае, че липсва тежка или многобройна артилерия. На всекжде другаде — препятствията трябва да бъдат психични.

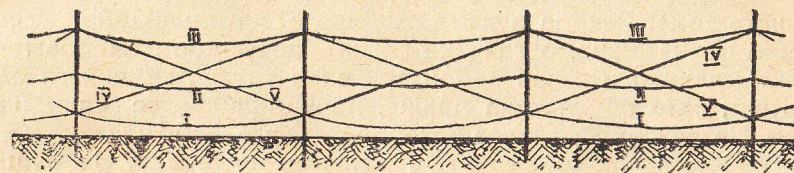
Последното е възможно най-вече, ако препятствията сж невидими (да действуват изненадващо). От тая гледна точка, ние сме готови напълно да жертвуваме тяхната материална сила на сжпротивление за сметка на възможно по-голямата им невидимост. Така че, препятствия по-широки от 6 крачки, като мжно приспособяеми към терена, ние, по принцип, изключваме. За това, именно, ние рекомандуваме, като най-добро земно препятствие от тел, „стобора“ — единичния, двоен, троен и т. н. Във всеки случай, във вътрешността на позицията това телено препятствие трябва да получи максимално развитие. Пред първата линия на охранението, естествено, стобора трябва да се превърне в 4-редова мрежа (6 крачки).

Начина на плетенето мрежата не е указан в никое наше наставление. Затова, позволяваме си тук да опишем предложението от нас през 1918 год. в пионерната школа в село Загоране (XI армия) метод, който — след произведени пред комисия изпитания — даде добри резултати:

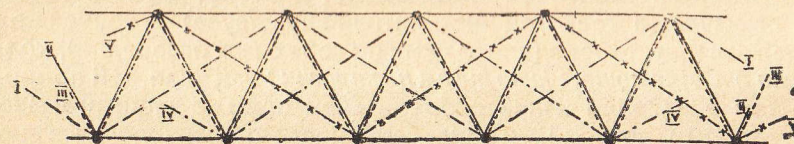
Преди всичко, мрежата трябва така да се плете, щото нито един телоплетач да не бъде изолиран от своя окоп. За това, изграждането на препятствието става последователно от противника към своя тил; най-напред: I ред, после първата междина, II ред и т. н., като винаги сапйора стои зад жицата.

Изплитането на първия ред почва от земята (долу) към върха (горе) на коловете с 3 или 5 (ако сж дървени) хори-

зонтални жици, и след това с две диагонални — всички хлабави:

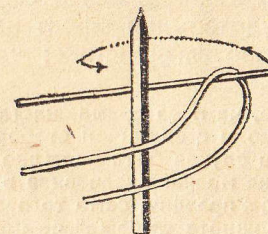

Междината се плете така: първата жица диагонално между I и II ред, вързана само долу, през кол; втората сжщо диагонално, на всяки кол, вързана ту горе, ту долу. Третата на кръст на втората (в вертикална плоскост), и сжщо, като нея.

Четвъртата, към своята страна (II ред) долу, към противниковата (I ред) горе, през кол. Петата на кръст на I и IV жици в хоризонтална плоскост, пак през кол и вързана само горе.

Такова плетене дава най-гъста мрежа с най-малък разход на време и материал.

Самото заплитане около кола става с помощта на примка от телта и една железна пръчка, служаща, като лост (гл. черт.).

След това неволно отстъпление, повржщаме се към нашата тема. Рекомандуваме стоборите, като най-добро психично препятствие, осланяйки се на следующите съображения. Отдалеко и с най-добри зрителни тръби, те винаги се струват, като обикновена мрежа, проектирайки се един на друг. Независимо от това, стоборите, като най-гъвкави, могат най-лесно да се скрият в гънките на терена. Въздушното пък наблюдение, гдето световите ефекти играят решителна роля, неминуемо ще приеме стоборите (благодарение на сянката що хвърлят), като широко препятствие. (Лично ние сме изучавали въздушни фотографии, за това твърдим че подобна илюзия е неизбежна). Следователно, в командването на противника стоборите и мрежата предизвикват, вследствие тяхното еднакво възприемане, едни и същи психични и умственни реакции. В самите бойци тия реакции (като изключим умствените, които почти липсват през време на боя) не могат също така да не бъдат идентични¹⁾. Едно, защото липсват критични способности; и второ, защото боеца се страхува (а това той инстинктивно чувства) не толкова от мрежата или стобора (които сами по себе си сж безвредни), колкото от мястото, гдето те сж построени: той знае, той помни, че там е насочен цялия отбранителен огън на защитата. Ако си спомним на край, и ония особености в психологията на боя в неговия последен период, когато материалната сила не може да се прояви почти никак — напълно трябва да възприемем, като най-добро, економично, солидно, бързо-строяще се и съобразно психологичните закони телено препятствие: стоборите.

Примките, отделните опжнати телове и пр. сж колкото добри, толкова и не солидни прегради. Ще изтъкнем, при това, че те напълно реализират принципа на невидимостта. Затова, като помощно средство — те сж винаги желанни.

Най-добро препятствие, обаче, което напълно отговаря на всички изисквания, които ние установихме — това сж фугасите. Независимо от това, че те сж невидими, следователно, обладават с чудотворния ефект на изненадата; че те имат грамадно страхово въздействие; че те напълно и не-

¹⁾ Ние си спомняме, че през време настъпването към Кюстенджа, срещнахме руски окопи с единичен стобор пред тях. Психичните реакции във войниците в случая бяха напълно идентични с ония, които широката Кубадинска мрежа предизвика в същите войници. И когато се узна, че окопите сж празни, само тогава доброто настроение и качките по повод нищожната „мрежа“ се появиха между бойците.

Ние си спомняме още и следните думи на първия ни преподавател по дълговременна фортификация, полковник Голенкин: „Опжнете един канал и можете да бъдете сигурни, че уплашения противник ще сметне вашата играчка за солидна телена мрежа.“

забележано изиграват оная роля на въжкашен фактор, който обржща устрема на атаката в паническо бягство; че те сж-вжршено не пречат на собственното маневриране на длжж и на шир — независимо от всичко това, те имат и едно ценно за отбраната качество: фугасите сж активно препятствие, т. е. не се нуждаят от странична огнева защита; те сами в себе си носят огжнят и материалното унищожение.

Фугаса, тжй както се конструираше до тая война и през самата нея, не можеше да даде никакъв резултат: проводниците към него се кжсаха от артилерията¹⁾. Затова налага се да се измени конструкцията на подземния фугас. Ние предлагаме следната форма, която заимствуваме от „минната война“. От подходящи подземни закрития подвеждаме минни ржжави с минимални напречни размери 80×80 см. към местото, гдето ще се постави обикновения или усиления горн. Изработва му се камара, която за да не се възпламени от фугасно действующите снаряди трябва да бъде на определена дълбочина (тая дълбочина дава заряда за горна). Прокарават се по минния ржав проводниците, прави се забивка, инсталира се минна станция в сигурно закритие, и препятствието, обезпечено и скрито е готово за действие²⁾. Един обикновен горн от 1100 клг. бомбит, заровен на 10 м. дълбочина в растителна почва, трябва да бъде инсталиран минимум 75 крачки в страни от бойните постройки на отбраната. Неговата зона за въздействие върху атаката ще бъде: материална с радиус — 30—50 м., а морална минимум 200 м. Ако дълбочината на мината е 6 м., тогава заряда е 240 клгр. бомбит. Район на материалното и морално действие съответно: 20—30 м., и 100—150 м.

Ние считаме, че препятствията във вид на предложените горнове (термина „фугас“ изоставяме, като несъответствующ), сж абсолютно наложителни в една позиция, която претендира да е пжлно и добре организирана. Време за устройството на горновете има достатъчно (едно бетонно орждейно гнездо изисква повече време и работници — заедно с приготвянето на материала за него, отколкото инсталирането на един горн).

Ще приключим въпроса за препятствията, без да говорим за другите видове такива, с следующите мисли. И най-

¹⁾ Гл. кн. на г-л. Тошев, стр. 280 (боя за капонира К. 234 на 1. XII. 1916 год.), също и статията на полковник Атанасов във В. Журнал кн. 4 за 21 год. стр 358 (позицията на 6-а дивизия при Кубадин).

²⁾ Тия препятствия, еднаж пехотата ще си строи окопите, мрежите и пр. трябва да бъдат предоставени на пионерите. В 917 г. молих да ми се разреши да подведа минни ржави към противниковата позиция отстояща на 80× от нас на в. „полк. Илиев“ (Червената стена) за да я разруша с усиления горнове, обаче, не ми бе позволено, под предлог да не предизвикаме към същи действия (минна война) и противника

слабото материално препятствие, стига да не бъде познато на противника, или пжк да е скрито от него до последния момент, ще обладава грамаден морален ефект (изненада). Затова усилията на фортификацията не трябва да бъдат насочени към увеличаване абсолютното съпротивление на препятствията (напр. железните колове да се зазидват в бетонни основи), а в изнамиране нови видове прегради, макар и с незначителен материален ефект, или пжк в откриване начини за тяхната невидимост.

III. Блиндажни постройките.

Ние установихме, изследвайки психологията на боя, че едно от истинските, макар и прикрити назначения на закритията е: икономия на душевните сили на бойците през периода на тревожното очакване. След това, ние изтъкнахме, че досегашните конструкции (гл. У. О. П. П.) на блиндажните постройките, лишавайки защитниците от наблюдение и свобода на физично движение, предизвикват едно вредно самовнушение, което най-вече се проявява в халтавото и бавното излизане от закритията непосредствено преди контр-атаката. Малките, изолираните закрития, които налагат раздроблеността на защитата, също така дават широко поле за действие на страховата или тревожната емоция. По-нататък, ние поставихме, като непременно условие: всяка фортификационна постройка да бъде открита за артилерията на отбраната за да позволи (чрез напускане) пълната свобода на маневриранията. По този начин, ние сме формулирали вече условията, на които трябва да отговаря каква и да е блиндажна постройка. С оглед на тия условия ние трябва да корегирате формите на съществуващите закрития или да установим, при нужда, нови.

Обаче, преди да пристъпим към тая наша задача ще изтъкнем предварително следното: на стр. 34, базирайки се върху признати психологични закони, ние заключихме, че всяка една постройка, която при разрушението натрупва, събира в куп страхови впечатления, е напълно вредна по отношение запазването на душевните сили на отбраната. Такива постройка сж тжй наречените „леки блиндажи“ — т. е. блиндажи, запазващи от шрапнелен или бризантен огън. Затова, ние, по принцип, изключваме наличието на такива закрития в една укрепена позиция.

И тжй, всички блиндажни постройките трябва да удовлетворяват на условията:

1. Да имат добро наблюдение. Тая необходимост се достига чрез прокарване в тавана специални тръби за периферно наблюдение — чрез вертикални кланденци

тията с изкуствен таван чрез поставяне тръбите при самата постройка на тавана. Естествено, че тия „кумини за закрито наблюдение“ едновременно ще служат и за много други цели, които няма защо да изброяваме тук. Ако могат да се направят 2—3 и повече такива кумини — толкова по-добре (това е особено лесно за блиндажите с изкуствен таван).

Подполковник Драганов, изхождайки от принципа за самоотбраната на закритията (следователно различна от нашата изходна точка) пише: „необходимо е да погледнем на устроеното по-рано в разните блиндажи закрито наблюдение, като на безусловна необходимост“¹⁾. Толкова повече се осмеляваме да твърдим, че блиндаж, който не дава възможност за кръгово, с перископ наблюдение от вътре — е постройка недовършена и то в една от съществените свои страни²⁾.

2. Да имат свобода за физично движение и да парализират вредното психично влияние на раздроблеността. Тия две условия, трябва да признаем, че много мъчно можем да реализираме със средствата на полската фортификация в пасивната зона. Много по-лесно и по-сигурно в случая, би действувало едно мирновремено обучение и възпитание, превърнало се в привычка, в инстинкт. Все пак, полскоинженерното изкуство може да препоръча за ешалонирани в дълбочина зони подземното съединение на отделните закрития е потерне. Ние бихме разрешили въпроса така: вместо да се строят изобилни, но изолирани блиндажи без предварителна връзка, — да се изградят по малко по количество и размери постройките, обаче по между си да се свържат с потерни. Признаваме, че по този начин ние предизвикваме бойните действия да стават не само на земята и в въздуха, но и под земята. Обаче, без да претендираме за яснотство, иска ни се да вярваме, че това действително така и ще бъде в бъдеще³⁾. Какви преимущества (освен казаните психични) има едно подобно подземно развитие на съобщенията? Първо: маневриранията — тоя важен тактически фактор — сж по-сигурни и винаги възможни; второ: чрез странични отвори (амбразури) при хълмиста, а още повече планинска местност, може да се достигне едно иде-

¹⁾ Курсив — автора. Цит. учебник, стр. 97.

²⁾ Тжй наречените наблюдателни блиндажи, т. е. закрития с амбразури, имат само ограничено поле за наблюдение. За това, всички наши мисли се отнасят и към тях в еднаква степен, както и към другите видове закрития.

³⁾ Нещо подобно сме имали вече и в миналото, ако съдим по откъслечните сведения за фортификационната организация на Вердийон.

ално фланкиране ¹⁾; ако има достатъчно изходи от подземната мрежа, макар и на съвършено открито място (вж от окоп или ход), появяването на защитниците винаги може да бъде ненадейно за атаката, т. е. сполучливо за отбраната; инсталирането на горновете е удобно и лесно; напълно се неутрализира влиянието от затрупванията на входовете в закритията, тая твърде често катастрофална възможност за всеки блиндаж; пленяването на скрилите се вътре защитници е невъзможно; влиянието и примера на началника са обезпечени и лесно могат да се проявят; борбата с неприятелския газ е осигурена чрез отлична вентилация при незначителни технически нагоявания, и на край, хигиеничното и домакинско устройство ²⁾ но закритията и подземната мрежа е в крайна степен възможно и удобно.

Пред вид на всичко гореизложено, ние си позволяваме да препоръчаме: за сметка на надземните прикрития и съоръжения (окопи, прелятствия, ходове) да се изградят системи от потерни, чийто съприкосновения с терена по възможност да бъдат осигурени с блиндажни постройки. Тия подземни мрежи ще представляват отначало отделни възли от закрития, които с течение на времето ще трябва да се свържат.

Тоя начин на фортификационното организиране, който пренася центра на тежестта под земята, не ще и дума, ще обладава възможната идеална маскировка.

На края, обаче, сме длъжни да повторим нашата оговорка: подобни инженерни действия могат да намерят приложение само в активната зона, а в нейните опорни групи. В „пасивната зона“, гдето всичко се гради на индивидуалната борба и отвореността за артилерията на отбраната, тия сложни подземни закрития — не могат да имат място.

3. Откритост на фортификационните постройки за артилерията на отбраната. Тая отвореност ние разбираме в смисъл: фортификационното съоръжение да може да се противопостави на атакующия разрушителен огън, а в същото време да бъде разрушаемо, ако потряба, от огъня на отбраната, та чрез това да дава свобода на своите защитници да го напускат (за да реализират принципа за маневрирането). Тая идея може да се разреши по следния начин: най-чувствителното място на всяки блиндаж — това са входовете му. Те именно трябва така да се строят, че да

¹⁾ На позицията на 6-а дивизия имаше един тунел, от който с специален ржав и амбразура се излизаше на ската на хребета, успоредно с II линия окопи, вървяща по него. Поставената в ржавака картечна играеше винаги решителна роля в всички бойове.

²⁾ Вентилация, осветление, почивка, вода, нуждници, кухня, складове и пр.

бждат съвършено открити към нашия тил. Това налага за галериите: а) дълбочината на площадката пред входа да не бъде повече от 2 до 2½ метра¹⁾; б) нейния тилен срез да има наклон минимум $\frac{1}{1}$; в) ржавите да не се подвеждат с наклон по-голям от 45°; г) самата галерия да се строи на место открито и поражаемо от към тила; д) входовете да не се запушват с нищо друго, освен с платнени врати (служещи, като противогазово средство). За блиндажите с изкуствен таван се предявяват същите условия. По някога, възможно е подставянето на тилните им стени под прав артилерийски изстрел (съответна конфигурация на терена).

С изложеното приключваме изследването на нашата тема: влиянието на психологическите фактори върху формите на блиндажните постройки. Длъжни сме да добавим още, че comodността на вътрешното устройство на закритията играе грамадна роля по отношение икономията на душевните сили. Макар такива незначителни детайли, като удобни висящи койки, скамейки за сядане, полици за раниците, маси, дори простото ерендосване на джските — произвеждат по някога необяснимо за повърхностния наблюдател положително морално влияние. В тая област, дълг е на всеки началник да работи без умора. Също такава длъжност е на всеки конструктор да обшие тавана и стените на закритията с материя или материал, които поглъщат слуховите впечатления от експлодиралите на близо мини и снаряди (особено в блиндажите с изкуствен таван). Иначе, оглушителния трясък, резонанса от него, раздрусването от експлозията — действуват потресающе върху защитниците. Впрочем, всичко това е детайлна разработка, която споме-наваме тук на късо.

¹⁾ През войната практикувахме вратата на галерията да има напречен размер 1'40 на 1'00. С това икономисвахме 0'50 м. от дълбочината на площадката пред входа, така че подвеждахме галерията от окоп, джлбок 2—2½ м (осигурителна бетонна плоча 1—1½ м. дебела). Естествено, навътре галерията получаваше своите нормални размери.

VII

Фортификационни форми и условия.

(Продължение).

I. Опорни групи.

Последната война създаде един нов термин в областта на полската фортификация и тактиката — термина „опорна група“. До общо-европейската война в разговори, литература, заповеди се трактуваше изключително за „опорни пунктове“. И науката, макар след дълги лутания, можа да определи, че под тоя израз трябва да се подразбира оная „позиция на определена тактическа единица, която удовлетворява на условията за упорита самоотбрана и взаимна отбрана, и която е разположена на тактическо важно место“¹⁾. Изхождайки от това определение, наложено от тактиката, съобразно с целите, които тя поставя на опорните пунктове (да бъдат действителна *опора* на определен участък от позицията), — полската фортификация лесно и бързо разреши въпросите за формата, съставните им елементи и пр.

Да видим сега, какво трябва да се разбира под думите: опорна група? Естествено, най-напред ще трябва да се отнесем към тактиката, изразена в лицето на официалните издания. Обаче, в У. Б. Сл. (и трите части) — нигде се не споменава за опорни групи; а в У. О. П. П. в няколко реда само се казва, че се строят „опорни пунктове“, които биват два вида: по-големи (да се подразбират ли „опорни групи“?) — затворени окопи, или такива, построявани при използването на села, горски парцели и пр., и по-малки, като отделни местни пунктове, малки окопчета, трапчета, малки горски парцели, съборени къщи, плетища и пр., и — толкова²⁾. В тия данни (които ние не можем да приемем

¹⁾ Ипатович — Горанский „Полевая фортиф.“, часть прикладная стр. 66. Също учебника от Маресев, Ильяшев и Коханов.

²⁾ В „полската пионерна служба за всички родове войски“ ч. I (самоокопаване в боя) изд. 1915 год. — която макар и не отменена

дори в техната пълнота) не се намират що годе положителни основи за да може техника да разреши правилно задачите си. Нови наставления няма — те тепърва ще се създават. Изчерпателни определения в периодичната литература същщо няма (почти всякога се смесват изразите: „опорен пункт“ и „опорна група“) — за това дълг ни се налага, най напред, сами да изследваме въпроса, да поставим тактическите цели на опорните групи и след това чак, да се ангажираме с определение на тяхните форми. При тия условия, грешките сж неминуеми от точка гледище съществующите — едни или други — тактически схващания.

В глава V ние поставихме следните цели на опорните групи¹⁾:

1. Да служат, като *опора* на войските, които пресрещат атаката;
2. Да служат, като *бази* за маневриране на бойното поле;
3. Да служат, за упорно *сжпротивление*, до като се намесят всички резерви.

По тоя начин, значението на опорната група обема в себе си изцело функциите на опорните пунктове и — освен това — придобива нова такава: да служи, като ос на тактическо маневриране.

И тжй, тактиката предявява следните искания от опорните групи:

1. Да бждат годни за упорна вътрешна и кръгова — външна отбрана;
2. Да обезпечават фронта, фланговете и тила на маневрирующите войски.
3. Да бждат нагодени за взаимна огнева и маневрена отбрана, и
4. Всичко това да се достигне с минимум жива сила.

официално, се счита за остарела и не меродавна вече — се среща термин „укрепена група“, а именно в § 19: „позициите, предназначени за сжпротива, се сжстоят от *укрепени групи* (курсив навсекжде наш), сжстояща се всека една от *един* или *неколко* опорни пунктове организирани от войските назначени да ги заемат“, и още в § 85: „Разстоянието между укрепените групи трябва да бжде таково, че да може да се обстрелва с обикновен артилерийски огън (1500—3000 м.), а разстоянието между опорните пунктове — да не надминава 800 м., сиреч таково, което да се обстрелва с добжр пехотен огън“.

От тия цитати се вижда, че нашите опорни групи немаат нищо общо с „укрепените групи“, нито в своята тактическа основа, нито по оная роля, която и едните и другите трябва да изиграят в боя, нито дори в фортификационно отношение. За това именно, ние не се спираме на тях.

¹⁾ Формулите, предлагани от нас сж (сжответно изменени), сжщщите, които военното изкуство предявява към крепостния форт. По тоя начин, ролята на опорните групи в полския бой е идентична с ролята на дълговременния форт в крепостната война въобще. Това сравнение облекчава твърде много разбирането на последующите наши мисли.

Считаме, че реализирането на тия цели е по силите на сжвременната отбранителна тактика и полска фортификация. И — изхождайки от тях именно — ще градим по-нататжшните ни разсждения.

А. Мястото на опорните групи в укрепената позиция.

Преди всичко, и това не се нуждае от доказателства — те трябва да преграждат или запушват тактически важни посоки. Безмислено е да се строи опорна група на такъв участък от фронта, който, по явни причини, не може да бжде атакуван от противника (зад езеро, зад голям лес, непроходимо блато и т. н.). Опорната група трябва да служи, един вид, като магнит за усилията на шурма, да ги притеглява към себе си, да ги предизвиква. За това: *опорната група се разполага на тактически важните места*, които противника по никой начин не може да остави без внимание.

В дълбочината на позицията, опорната група, сжгласно целите, които ѝ се предявяват, не може да се строи другаде, освен в „активната зона“. В пасивната зона тяхното присъствие е изключено, защото: 1) намирайки се непосредствено до неприятеля и обладавайки една голяма сила на сжпротивление, те винаги ще трябва да бждат заети от своят гарнизон. Следователно, бойното разположение ще стане кордонно по целия фронт, нещо, което — както изтжкнахме — носи само поражение; 2) центжра на тежестта на отбранителния бой ще се пренесе в пасивната зона, а това ще облекчи атаката (действие с артилерията, танковете, газ и пр.), в смисъл, че ще ѝ позволи лесно да неутрализира силата на опорната група; 3) маневрирането за отбраната — единичжк залог за успех — се затруднява, понеже то ще може да става само в дълбочина, а не и по фронта, и защото маневрирующите войски стават по-малко (трябва да се извади гарнизона на опорн. групи); 4) на край, психичните реакции сж винаги такива, щото, еднаж мината линията на първите опорни групи с бой, по-нататжшното сжпротивление почти изчезва, дори и да има втора, трета линии опорни групи.

Последната точка, която трябва да бжде особено меродавна, подсказва, че излишно е да се строят опорни групи и в третата „маневрена зона“. Ако атаката може да преодолее — тжй или иначе — „активната зона“, нейното (на атаката) пълно заджржане по-нататжк е малко вероятно: липсват достатжчно войски, и тия които сж на лице, имат слаб морал (дълбоките резерви, ако не сж взели участие в боя, могат само да предотвратят пълната катастрофа). Ние считаме, че отбраната незабавно — при подобни обстоятелства — трябва да признае, че боя е загубен за нея и да начене преследването на единичката цел: *час по-скоро — под прикритието на дълбоките резерви или слаби ариергарди — да изтегли победените си войски за да ги укрепи подлъпно окуражи та*

да може на нова позиция да даде нов отпор, с надежда за успех. Защото, в края на крайщата, не е загубения терен, който санкционира поражението, а загубените морални ценности ¹⁾.

И тжй, ние считаме, че мястото на опорните групи е само на тактически важните места в „активната зона“, — и то разположени на една „огнева линия“, т. е. така, че те всички взаимно да се обстрелват, било по фронта, било в дълбочина (с други думи, всички опорни групи да могат едновременно да се намесят — макар и само огнево — в боя).

Б. Вид на опорните групи ²⁾.

Когато въпроса се касаеше за опорните пунктове, то техния вид се определяше до Европейската война твърде ясно по формата им: група окопи, затворен окоп, горски парцел, село и пр.

Подобно определение по отношение опорните групи е несъстоятелно (впрочем, то е несъстоятелно и по отношение опорните пунктове). Защото, от тактическа гледна точка не всеко село, не всяка група окопи, не всяки горски парцел и т. н. могат да служат, като опорна група. Изисква се, най-малко и преди всичко, както казахме, те да бждат на тактически важни места.

Военното изкуство ни учи, че всеко сражение на големи части, се разчленява на отделни бойове за местни предмети. Това правило е достатъчно, без да се има нужда от допълнителни разсъждения, да разреши и поставения по-горе въпрос. Ето защо: видят на опорните групи, по нашему, се определя от видят на местния предмет ³⁾ или групата такива.

След казаното, веднага трябва да разрешим един нов въпрос: кои местни предмети сж годни, като опорни групи? Правилен отговор ще получим, като установим: първо — тяхната минимална големина (величината на гарнизона им ⁴⁾), и второ — техните съставни елементи.

¹⁾ Въз основа на тия съображения, ние настояваме втората укрепена позиция (ако има възможност, което е малко вероятно) да се строи не по-близо от половин преход — 15 километра. Ние предпочитаме дори по-голяма дистанция — 20 километра.

²⁾ За формата на опорната група не може да се говори, понеже тя е плод на местни условия и обстановка. Всеко шаблонизиране ще бжде безполезно, дори вредно. Верното разбиране основните идеи, които излагаме; правилната преценка на всички бойни фактори, и индивидуалното творчество на фортификатора — ето залозите за изнамиране най-правилната форма на опорната група във всеки отделен случай.

³⁾ Тоя термин, ние разбираме в най-широка смисъл. Затова „изкуствените опорни групи“ не са нищо друго, освен един от начините за фортификационното усиление, местните предмети. Следователно, за нас е невъзможно съществуването на опорна група, като комбинация от инженерни постройки, без наличието на местни предмети.

⁴⁾ Употребяваме думата „гарнизон“, макар че в случая на защитниците на опорната група не приписваме оная неподвижност, що има

Гарнизона на една опорна група, т. е. оная тактическа част, която през време на боя ще я заеме, трябва да бжде достатъчен, за да може да изпълни своето тройно назначение: за упорита самоотбрана (сжпротивление), взаимна отбрана и силна база за маневриране. Ние сметаме, че реализирането на тия цели е по силите, най-малко, на дружината. По-слаби тактически единици (рота и взвод) не биха могли да изпълнят с успех тая задача, едно, поради малочислеността им, и второ, поради отсъствието в тях достатъчно машини (орждия, картечници, минохвъргачки). В случая, за абсолютна икономия на силите не трябва да се настоява, по простата причина, че гарнизона на опорните групи едновременно с маневрирующите поддржки и резерви и във връзка с тях води боя.

Ако войските от пасивната зона трябва да бждат свободни от закрепостяване към терена (и фортиф. постр.), то войските от активната зона трябва върху и в нея да победят или бждат победени. Впрочем, това привързване на тия войски към опорните групи е относително: то трае само толкова, колкото продължава боя, и то изключително за оная участък, гдето тоя бой се води.

И тжй ние настояваме: гарнизона на една опорна група не може да бжде по-малък от пехотна дружина с съответно число машини за поражение.

От тука става ясно, че само оная местни предмети, които дават достатъчно плацдарм за огнево и маневренно действие на подобен гарнизон сж годни за опорни групи, — напр., група върхове, горски парцели, паркове, чифлици, достатъчно големи населени пунктове ¹⁾, върх с хребети и т. н. Малки по-площад (в план) местни предмети, като отделни къщи, градини, кантони, плетове, ограда, гробища, могили и пр. — не могат да служат като опорни групи ²⁾,

¹⁾ Полски села — дървени къщи, сломени покриви — неминуемо ще се заемат от войските в течение на боя, въпреки категоричните запрещения от теорията (особено руската — Буйнишки, Голенкин, Ипатович — Горански; бжлгарската „Полска пионерна сл. за всички родове войски“, ч. I изд. 1915 г. — сжщо запрещава използването на местните предмети — § 75). Последната е безсилна да спре оная жажда от фиктивни закрития, ако няма действителни, която обхваща духът на бойците. Така че, пожеланията на теорията си остават само платонични, кабинетни умозаклучения. Най-повърхностното изучаване историята потвърждава горната неизбежност. Ето защо, фортификацията е длжжна да приведе в отбранително състояние полските села, еднаж те сж включени в позицията, иначе, инженерните им недостатъци (пожари и малката сжпротивителна сила), могат да изиграят пакостна роля през време на борбата, когато неизбежно ще се проявят техните тактично и психологично значения.

²⁾ Това не пречи, естествено за техното пълно използване от фортификацията на отбраната.

дори и за това, най-после, че те подлежат на бързо и пълно разрушение от противниковата артилерия.

Съставните елементи на опорните групи могат и трябва да се определят само въз основа тактическата роля на последните. Ние видяхме, че тя се изразява чрез формулата: „сжпротивление, база, опора“. Следователно елементите на опорната група трябва да позволят: 1. Упорита вътрешна и кръгова — външна сжпротива. Това може да се достигне чрез няколко линии на огнева отбрана (пехотни, картечни и минохвъргачни гнезда); чрез маскирани препятствия пред фронта (горнове) и вътре в групата (стобори); чрез прикрито движение в нейния плацдарм (ходове, окопи, маски, потерни); чрез обезпечено наблюдение, снабдяване, връзка; чрез сигурно запазване от неприятелския огън и пр. Външната кръгова отбрана се достига чрез готови войскове групи за контр-удар от състава на гарнизона, винаги в ръцете на началника и винаги подвижни (незакрепостени към фортификационните постройки; един вид резерв на опорната група); чрез огнева помощ от съседните опорни групи и чрез дейността на маневрирующите войски. Нелогично е „горжата“ на опорната група (т. е. полигона, обрнат към собствения си тил) да се прави с еднакво мъжтво сжпротивление, както онова на фронта и фланговете: това би противоречило на основния наш принцип — винаги да се действа чрез движение, чрез контр-атака (в случай на инцидентно заемане некое опорна група от противника). Отварянето в най-широка смисъл на думата, също такава, каквото рекомандуваме за всека отделна фортификационна постройка в пасивната зона, трябва и в тоя случай да намери място.

Важното е да се изтъкне, че — тжй като в активната зона се решава участта на боя, и тжй като опорната група трябва да бжде база за маневрирующите подржки (да им обезпечава било фланга, било тила, било дори фронта, ако не сж успели да се сжсредоточат и развжрнат) — затова, ролята на опорната група е чисто пасивна за общия ход на боя. Следователно, нейната сжпротивителна вътрешна сила трябва да бжде максимална. А както изтъкнахме в гл. V, методите на рекомандуваните до сега фортификационни укрепления най-добре решават тая задача. По тия причини, ние считаме, че опорната група (но само тя!), по принцип, трябва да има такава инженерна организация, каквато рекомандуват укрепените зони за цялата позиция. Естествено, формите на съставните постройки трябва да се изменят, както указахме в гл. VI.

V. Опорната група трябва да позволява взаимна огнева и маневренна отбрана.

Огневата взаимна отбрана може да се достигне чрез специално построени и предназначени фланкиращи, капо-

нирни батареи (картечни, минохвъргачни, орждейни). Ние подчертаваме думите „специално построени и предназначени“ батареи, защото само при такава организация е възможна взаимната огнева помощ. Да се разчита на добрата воля на гарнизона, вжобще, да сждействува с огънжт си на сжседите е в пълно противоречие с психичните закони на боя. В случая, действа явлението моноидеизъм, за което вече споменахме в гл. III. Това явление, узаконено от психологията, се проявява, както знаем, в сжсредоточаване вниманието към най-близката, непосредствена опасност, макар тая опасност и да не бжде най-големата; или пжк, в преследване една фиксирана цел без да се забележат други такива, може би по-опасни, що обстоятелствата сжздават. Ето защо, ние смело твжрдим, че гарнизона на опорната група, в случай че бжде ангажиран в бой, никогаж не ще се сети сам да изпжлни назначението си: да фланкира подстжпите на сжседите. Сжзнанието му е победено от чувството за самосжхранение, естествено — той ще забрави своята длжжност.

Тия мисли, потвжрдавайки нуждата от специални фланкирующа батареи, в сжщото време подсказват, че те трябва да се строят тжй, че да имат ограничено поле за наблюдение (само в желанната посока, но и към тила) и действие; да бждат дефилирани зад вжрхове, маски, закрития, да бждат маскирани не само фортификационно, но и тактически.

И тжй, от точка гледище на тактическите изисквания, опорната група трябва да обладава елементите:

- 1) Пехотни и машинни линии за огнево сжпротивление.
- 2) Изобилни външни и вътрешни препятствия.
- 3) Удобства за вътрешно маневриране.
- 4) Сигурни закрития за гарнизона и за всички бойни служби (наблюдение, връзка, снабдяване, противоаеропланни средства и пр).
5. Редюит на групата с подвижен вътрешен резерв.
6. Специални фланкирующа батареи¹⁾.

Установените съставни елементи на всяка опорна група идат да потвжрдят нашата теза, относно нейния вид: само ония местни предмети, които обладават достатжжна големина (по фронта и джлбочина) могат да изпжлнят тая роля.

Г. Опорните групи от точка гледище психоложните закони.

За да бжде изследването ни по закономерно, позволяваме си да класифицираме опорните групи на:

¹⁾ Всички тия елементи ние намираме групирани в крепостните фортове. Така че, нашето твжрдение, какво опор. група в полската война и фортовете в крепостните действия изпжлняват еднаква роля, получава едно добро доказателство.

а) групи с естествена маскировка — населени пунктове, залесени площици и

б) групи без такава — върхове, хребети. (Това различаване е изкуствено, то гони само удобствата в изложението).

Най-напред ще кажем, че боят винаги ще наложи замането на местните предмети, дори и в тоя случай, ако шабовете заповедат по някои причини точно обратното. Магнитната сила на местните предмети се крие в тяхното топографично командване или в тяхната, естествена маскировка, които по своето същество, се явяват в пълна услуга на душевното състояние на бойците през време на боя.

Илюзията на закритие за себе си, що дават местните предмети (под дървета; зад и в къщи; зад върхове и хребети) комбинирани със широк кръгзор към неприятеля — това съ достатъчни външни фактори за да бъдат войските неминуемо привлечени от тях.

Ако вземем пред вид, обаче, въздушното наблюдение, ще трябва да признаем, че местните предмети от 2-а група (върхове и хребети) се нуждаят от особено инженерно нагояване, от изкуствена маскировка. В това отношение, те значително отстъпват на 1-вата група местни предмети. Тоя недостатък, най-вече, ще се прояви в първите дни след замането една позиция за отбрана.

Преследвайки все същата илюзия на закритие, ще е необходимо първата линия на съпротивление да се дефилира в известна дълбочина от покрайнината на местния предмет. Никога тая първа линия не трябва да се разполага пред външния контур или по самия него¹⁾.

(За върховете: — виж стр. 67).

Благодарение на икономията в душевните сили, която местния предмет от 1-вата група дава (илюзия на закритие), отбраната му е винаги упорита. Историята потвърждава това заключение. Толкова повече, следователно, тия местни предмети, могат и трябва да се използват, като опорни групи.

II. Маскировка.

Разглеждаме маскировката, като фортификационна форма на закритие, въпреки съзнанието ни, какво, има голема доза изкуственост в случая. Това правим с едничката цел да подчертаем за лишен път огромното морално значение на това инженерно средство за борба.

В същност, широко погледнато, всички фортификационни построения в една укрепена полска позиция съ маски. Защото, както споменахме, закрития с абсолютно съпротив-

¹⁾ Има и една чисто материална причина, която заповедва същото, а именно: леснотата за артилерийско разрушение.

ление е физически невъзможно да се изградят в полето. Като почнем от окопа и свършим със скривалището против 15 с/м гаубичен снаряд, всичко не е нищо друго, освен една „илюзия на закритие“, т. е. маска.

Тоя възглед, може би, тръже категоричен на първ поглед, е напълно верен. Не само неприятелската артилерия с калибр по-голям от 15 с/м е, която го санкционира, но и ред други фактори. Например: психологичното състояние на бойците — работници, които много пъти жертвуват здравината пред бързината; честата нужда, щото тактическите изисквания да бъдат удовлетворени за сметка на техническите и пр. По тоя начин, една построика, възхваща сигурност по своите размери и вид, може да бъде унищожена без ясни причини.

Всичко в една полска позиция е маска. Тоя извод, обаче, не трябва да служи като стимул за бездействие от страна на фортификацията. Защото, макар че психичната ценост на едно фиктивно закритие и на едно истинско такова съ почти идентични, материалната им стойност — напротив — е тръже различна. Неоспоримо е значението на сигурните блиндажи, затова творческата работа в техната област трябва да се подтиква от една неизтощима строителна фантазия.

Ние сметаме, че маскировката е едно от най-важните фортификационни средства. Тя трябва тъй пълно да се проявява, щото бойните полета, действително, да бъдат „мъртви“. Никакво видимо движение; никаква бойна работа, която може да се забележи! Ако е невъзможно истинско скриване (нощем, под земята, под дървета, в згради) — наложително е прикриването. С всички средства, по всевъзможни начини — тактическа, физическа, психическа маскировка. Само така, фортификацията може в нашия век да изпълни своята роля; нещо повече: само тъй отбраната ще е в състояние да се увенчае с успех.

Ние не преувеличаваме, като поставяме успеха на отбраната в зависимост от добрата маскировка. Ние сме напълно убедени в това. Ето защо препоръчваме — при недостиг от време или материали — да се градят маски, вместо закрития със съпротивление. Една позиция, добре организирана в това отношение, т. е. добре маскирана, макар и без никакво обезпечаване закритие е за предпочитане дори пред позиция със солидни убежища, но разкрити или полуразкрити (това е все едно) за погледите на неприятеля¹⁾.

На край, подчертаваме, че маскировката е едничкото средство за борба на фортификацията с въздушното наблю-

¹⁾ Един умен неприятел — а трябва да предполагаме, че той винаги е такъв — може по разположението на не маскираните построения да установи точно нашето бойно разположение, нашия план за действие и пр. Възможен ли е тогава успех?

дение. Значението на последното, знаем по опита на войната, е огромно. Толкова по ревностно трябва да бъде полско — инженерното изкуство в изнамиране нови средства за прикриване. Ние съзнателно се ограничаваме да изброяваме съществуващите начини за маскировка. Това би било излишно повторение. Изтъкваме само, че всяки метод, който изисква минимум време, минимум материали и е прост в конструктивно отношение, не може да не бъде използван.

III. Успех в работата.

Всички данни, които могат да се намерят в учебниците или наръчниците по фортификация до преди войната, дават едни цифри за успеха в работата, които ние не можем да признаем в тяхната пълнота, най-вече за това, защото установяването им се е базирало върху мирновременни опити. А ние знаем, че работоспособността в боя по психологически причини е твърде различна от работоспособността при спокойна обстановка.

В последния по време учебник по фортификация¹⁾, издаден в 1921 год., е приложена следната таблица (№ XI) за средния успех на работата в кубически метри:

Почва	Инструмент	Растителна	Песчлива	Глинеста	Камениста	Забележка
Пехот. лопата		0.30	0.50	0.30	0.10	В камениста почва работата се произвежда с кирко-мотика, но в краен случай трябва да се копае само с лопата.
Воз.(пион.)лоп.		0.60	0.70	0.50	0.20	

След това в ред забележки се казва, че тия данни трябва да се намаляват на половина или да се увеличават с толкова в зависимост от условията (благоприятни или не, материални и психични).

Възприемайки по принцип указаните цифри, които напълно се сходят с личната ни бойна практика, ние все пак си позволяваме да допълним и редакционно изменим горната таблица по следния начин:

¹⁾ Цит. вече записки от подполк. Драганов, изд. на Военното Училище.

ТАБЛИЦА I.

за успеха в работата с возим и носим шансов инструмент

Успех в м ³ от един работник в 1 час	Инструмент	П О Ч В И			
		Растит.	Песч.	Глинес.	Камен.
Слаб Среден Усилен	возим	0.30	0.35	0.25	0.10
		0.60	0.70	0.50	0.20
		0.75	0.75	0.60	0.25
Слаб Среден Усилен	носим	Съотношение между лопатите и кирките			
		3:1	1:0	2:1	1:2
		0.20	0.25	0.10	Работа невъзможна — вместо изкоп се правят насили.
0.30	0.40	0.20	0.10		
		0.40	0.50	0.30	
		Съотношение между лопатите и кирките			
		3:1	1:0	2:1	1:2

Забележка: Продължителност на работата за един работник с носим инструмент — максимум 3 часа (или на 2 смени, нормална работа — 6 часа).

Под думите „слаб успех“ ние разбираме успеха на оная работа, която се извършва от поддръжките (не лично за себе си); или при заблаговременно укрепяване; или в тила на позицията; или от уморени и покрусени войници. Под думите: „усилен успех“ разбираме успеха при работене лично за себе си, при ясно съзнание за нуждата от дадена фортификационна постройка; при работене под огън; при работене непосредствено след бой. В всички останали случаи — успеха е среден. По този начин, като основа в тая лицата, ние слагаме психологичните фактори. Материалните такива (горещина, студ, нощ, дълбочина на изкопа и др.), по наше мнение, почти не играят роля. По тая проста причина, че те са безсилни в сравнение с проявите на първите¹⁾

¹⁾ Да се не изпуска из пред вид, че общо взето, успеха в работата е показан минималния, на който може да се разчита. Един класифициран земекопач, например, дава за растителна почва успех в 1 час от 0.70 до 1.00 м³.

Що се касае до успеха на работата при постройката на изкуствени препятствия, то ние се отказваме да дадем какви и да е цифри, защото: едно — влиянието на психичните фактори тук е най-разнообразно и не може да се установи¹⁾, и второ, защото в нашата армия няма определен начин за изграждането на препятствията; всеки работи тжй, както намира за най-уместно и продуктивно.

Ако се прилага указанията от нас начин за плетене 2 реда мрежа, то при пълно работно отделение (състои се от: 1 офицер — трасировач и началник; 1 подофицер, направляющ и помощник началник; 8 колопреносвачи и колонабивачи, по 4 за всеки ред; сжщите тия работници заякоряват наведените, недобре забити колове след оплитането и сжстят мрежата с хвжргане в нея на отрезки тел; след това, на всяка жица по 3 души, от които двама размотават катушката, а един завжрзва телта, следователно за 2 реда мрежа — всичко 15 жици — 45 човека плетачи. Целото работно отделение: 1 офицер, 1 подофиц. и 53 редника) може да се достигне — денем, железни колове, далек от противника и при опитни работници — успех изразен с до $\frac{1}{4}$ погонни километра в час. Нощем, при сжщите условия: 150 погонни метра а час. Тия цифри сж максималните, които при опити сж достигнати (материала за работа бе складиран не по-далек от 100 метра по целата дължина на мрежата).

Успеха в работата при копането закрития по минен начин зависи — вжн от известните условия (работници, инструмент, грунт и пр.), — в голема степен, от психичните фактори. Напр., забележано е, че *обстреляни войски*, дават по-голям успех в работата (15 пехотен полк на Червената стена след мартенските бойове; защитниците на предната Дойранска позиция след августовската, 1916 г. офанзива на сжглашението; 3 армия след неудачната атака на Кубадинската линия през септември 1916 г.), отколкото войски не участвували в бой. После: през време на артилерийска стрелба или огнева подготовка за атака, която се очаква — успеха на работата сжщо се увеличава. Ако се появи сжревнувание (а това е дело на началниците) между две работящи групи — успеха се увеличава и т. н. Пред вид всичко гореизложено, ние не се наемаме да дадем цифри, които могат да се считат меродавни при всяка обстановка. Все пак, ние указваме:²⁾

¹⁾ Имал сжм не еднаж случай през войната едни и сжщи телоплетачи една нощ да изградят мрежа с максимален успех, а следующата, без да се е изменила обстановка, да се приберат в бивака си без да сж забили един кол, без да сж опжнали една жица.

²⁾ По личен опит

1. Числото на работниците в една смена е максимум 3 — 4 човека на ржжав (двама копачи или миньори, сжщите закрепят рамите и един или двама преносвачи, било на ржст, било на рами).

2. Работно време — цяло денонощие (3 смени).

3. Среден успех на работа в денонощие при растителна, слабо глинеста или песччлива почва (ржжави с размери 1.80×1.20) до 2.00 м. по оста на галерията. Ако почвата е камениста — успеха се намалява на 0.50 до 1.00 м.; ако е скала (без рами) — успеха спада на 0.20 до 0.50 м. Работи се винаги с холандски рами.

4. Всека галерия да има по един входен ржжав на 10 м от своята дължина. С това се достига ускоряване в общата работа, независимо от всички други материални преимущества.

Сжзнателно не споменаваме нищо за бетонните или подривните работи. Едно, защото тяхното нормиране е тжврде трудно (обстановката и психичните фактори играят сжществена роля); и второ, защото още нямаме установени най-рационални начини за тяхното извжршване.

Преди да приключим темата, искаме да обжрнем вниманието на читателя вжрху следните мисли. Установените цифри за часовия или дневния успех на работата, колкото и да сж верни, все пак, не могат да служат, като абсолютно мерило при разрешаване една бойна тактико-фортификационна задача от по-голям по време мащаб. Психичните (както, и материалните) фактори на войната — толкова разнообразни и неизбежни — играят в случая сжществена роля, и то такащото общия резултат от работата на една определена войска част винаги ще бжде по-малжк от оная, който би се изчислил по цитираните данни. Например: една рота от 150 души, по таблицата за успеха на работата сжс шансов инструмент, би трябало в денонощие (12 работни часа) да изкопае с возим инструмент в растителна почва 1080 м³, което сжответствува на около 250 погонни метра окоп с предложената от нас профил. Следователно, за една неделя рота би трябало да изработи 1750 пог. метра окопи. Тая цифра, обаче, никога не ще бжде достигната в такжв срок. Ако пжрвия ден ротата — да предложик — щеси изкопае закритие, дълго 250 метра, то в последующите дни дневния успех ще намалява пропорционално с продължителността на работата. Така че, в края на седмицата общия резултат едва би достигнал 50% от изчисления за срока. Причините на подобно явление сж най-вече психични: еднообразието притжпява общата работоспособност на бойците.

А тая именно „обща работоспособност“ е меродавна при укрепяване или поддржжане полските позиции (проджлжите

лен период време). Също така, както часовия или дневния успех е меродавен при извършване една локална, частична работа (кжс период време).

За работоспособността ние казахме няколко думи в глава III. Сега допълваме нашите мисли.

✓ Постоянната опасност поддържа винаги работоспособността на максималните ѝ граници. Една част, която се обстрелва, дава общ успех на 10—15 ден също такъв, както и в първия ден. Въпреки умората, въпреки физическите незгоди и мъки, успеха в работата не намалява. При условие, обаче, че извършеното помага да се избегне опасността.

Разнообразието в работата увеличава работоспособността. Затова, полезно е бойците всеки 2—3 дена да сменят, било местото, било видът на работата. Еднообразието увеличава сръчността — това е верно, обаче, не е тоя път, по който тя трябва да се достигне.

✓ Ясното разбиране на назначението, целта на изразходвания труд поддържа максимална работоспособност. Ето защо, наложително е да се „губят“, макар ежедневно, по 1/2 час за да се обясни подробно смисъла на предстоящата работа. „Загубеното“, по тоя начин, време стократно ще бъде възнаградено с увеличаване общия успех.

✓ Вжнъкшият ефект от положението труд винаги оказва положително влияние върху работоспособността на бойците. Затова дълг се налага, щото конструкторите да не жалят идеи за вжнъкшо украсяване бойните постройки. Остроумни или патриотични надписи, архитектурни украшения, изяшни обшивания с подходящ материал — всички тия дребулии, при това излишни от материална точка гледище, имат огромно психично значение. Те създават една атмосфера на съревнувание, на надпреварване между отделните тактически единици; те раждат удовлетворението и гордостта от извършения труд; те карат хората да влагат своята амбиция в работата; те гждат личката суетността на човека — работник, който може да се похвали с резултатите от своя труд — с една реч, поддържат работоспособността на най-високата граница. Също такова значение имат и похвалите или наградите, особено ония, изказани от по-големи началници. Началника никога не трябва да скъпи в тая област своите удобрявания и насърчавания. И ако действителността не му дава повод кжм такива, по никоя начин не трябва да кори самите работници, или да изказва недоволството си пред тях: така, той сигурно ще убие и остатъка от работоспособността им.

Остава ни още да разгледаме формите на съобщителните линии и ония постройки, които подпомагат домакинските и снабдителните служби (елементи на укрепена позиция). Тука, обаче, влиянието на психологичните фактори или отсъства, или е идентично с онова за блиндажните съ-

ржения. По тия причини, и не желайки да повтаряме курсовете по военни съобщения, или по приложната фортификация, ние изоставяме напълно разглеждането формите на тия елементи в полските позиции.

Също така съзнателно не изследваме отделно и артилерийските, минохвъргачните и пр. фортификационни форми. Психологичните принципи за техното устройство съж — естествено — същите, както и за пехотните постройки. Следователно, изследването им би било излишно повторение.

Приложение. I.

Укрепени позиции.¹⁾

(Схеми — лист I, II и III).

Преди всичко, необходима е оговорката: предложените скици и схеми не трябва да се разглеждат, като типове на фортификационни форми и системи. Това сж само графически изрази на ония положения, които се установиха в книгата, и то за определени обстоятелства и обстановка. Всеко изменение в последните неминуемо трябва да повлече и съответните такива в първите. По тоя начин, запазвайки постоянно едни и същи идеи в основата си, фортификационните системи и форми могат и трябва да получат безкрайно разнообразни външни изразения, в зависимост от материалните и психични условия и обстановка. Това обстоятелство никога не трябва да се забравя.

Тактическите норми на отбранителния бой в голем мащаб, както ги определихме, налагат, щото полската позиция да се състои от три ешалонирани в дълбочина зони:

- I. Пасивна,
- II. Активна и
- III. Маневрена.

I. Пасивна зона.

Назначение: охранява позицията; наблюдава за противника; разнебитва и омаломощава атакующия; подпомага

¹⁾ Ние не знаем щатове за военно време. Затова предполагаме, че дивизията има 6 пехотни полка (18 дружини, 54 роти, 216 взвода, 12,960 бойци) с 24 картечни роти, 2 артилерийски полка [2 гауб. отделения — 8 батареи; 2 план. отд. — 8 бат.; 4 полски баг. — 12 батареи; всичко 112 орджия] с 2 минохвъргачни отделения [2 леки батареи — 24 минохвърг.; 2 средни отделения — 16 минохвърг.; 2 тежки отд. — 8 минохвъргачки; всичко — 48 минохвърг.]; 1 ескадрон дивизионна конница; 1 пионерна дружина [3 пионерни роти, 1 мостова и 1 телеграфна] и останалите спомагателни, снабдителни, административни и пр. войски.

Предполагаме още, че всеки полк пехота има по една батарея (6 орджия) пехотни (37 и 57 м. м.) орджия.

преминаването в общо настъпление (или повратното нападение) от наша страна; тактически маскира живота на позицията.

Метод за борба: единични действия, твърде рядко ржкопашни, често бомбови, обикновено огневи; голяма подвижност; упорито разстройване с взаимен кржстосан огнн атакующите колони, групи и машини; умирање, но не предаване; жертвуване, но не предивременно отстжпване; борба — индивидуална и подвижна, до като резервите от незастрашените сектори и от маневрената зона се притекат кжм пункта на атаката. Големи подржжки или резерви нема; всичко взима участие в боя още от пжрвия момент, сжс изключение шурмовите ядра при началниците. На помощ от активната зона, обикновено, не трябва да се разчита, освен на огнева.

Гарнизон: понеже войските от пасивната зона сж преднамерено пожертвувани още в пжрвия фазис на боя, т. е. те сж загубени за решителната среща — затова техното число, по идея, трябва да бжде вжзможно по-малко. За отряд от една дивизия — не повече от един полк; полк пехота отделя не повече от 2 роти. (Около 10—15%).

Ако противника е омаломощен от по-раншни действия, или не обладава голема предприемчивост, или местните условия благоприятствуват борбата и т. н. — гарнизона на пасивната зона може да бжде сжответно намален до $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{10}$ от целия отряд.

Джлбочина. Малката наситеност на пасивната зона с войски и машини, налага тя да бжде преди всичко в непосредствен контакт с активната зона. Желанието да се изнесе пжрвата линия на сжприкосновение с противника колкото може по-далек от главния фронт на борбата (охраната, наблюдението, маскировката и пр. се подобряват), налага джлбочината да бжде значителна. Обаче, вжзможността за огнева подржжка (артилерийска, минохвжргачна, дори и картечна), абсолютно необходима пред вид малочислеността на гарнизона, ограничава тая джлбочина. Средно взето, тя ще бжде от 1 до 2 километра. По-малка джлбочина от един километр е нежелателна. Атакующия ще се яви много по-скоро пред активната зона, отколкото подржжките и резервите на отбраната кжм застрашения пункт. По-голема джлбочина на пасивната зона от 2 километра ще лиши гарнизона й от оная сжпротивителна сила, която огнн на защитата от главната позиция (активната зона) му дава. Следователно, по-слабото противодействие ще позволи на атаката да прегази войските от пасивната зона по-лесно и по-бжрзо, т. е. ще й позволи да се яви пред активната зона по-запазена, по-организирана, по-стойка. Независимо от това, по-

големата джлбочина от 2 километра ще предизвика, логично, изнасянето на артилерийските позиции напред, нещо, което ще намали значително джлбочината на активната зона (а това не е износно за отбраната).

Тактическо разположение на войските. Пасивната зона се разбива на участжци, сжобразно с ония тактически единици, които ги заемат: полкови, дружинни, ротни, взводни¹⁾. Максималните фронтове сж 12000, 4000, 2000 и 600—700 метра. Всеки взвод поставя линия от отделни постове от по 3—6 човека на такива интервали, щото очната и пушечната вржзки между тях да бждат обезпечени. Тия интервали варираат между 50 до 150 крачки и се охраняват чрез патрулиране. Зад постове, на тактически избрано место се разполага взводната застава, която сжщо така се пржска чрез отделни групи на вжзможно по-широк фронт, като взводния командир запазва в свое разпореждане едно шурмово ядро. Дистанцията между линията на взводните застави и оная на постове се определя от взаимната подржжка и вржзка и от необходимостта, щото неприятелската артилерийска стрелба по едните да не поражават и другите. Тая дистанция, следователно, варира от 70 до 150 крачки.

Ротата, обикновено, поставя три взвода в охранение, като четвжртия взвод запазва, като подржжка на заставите. ($3 \times 700 = \approx 2000$ м. — фронта на ротния участжк). Тоя взвод се разполага на тактически избрано место, различнявайки се по фронта и в джлбочина (за да се реализира принципа на индивидуалната борба и за да се даде условия за по-добра подвижност и по-добро фортификационно усилване) на една площад от около 500×500 м. = $\frac{1}{4}$ кв. километра.

Назначението на ротната подржжка е определено от сжответните устави. Чрез отделянето й, се осигурява по-голема активност и упоритост в борбата на ротата.

Дружината отделя в охранение, обикновено, две роти, като оставя за активни вжтрешни действия третата своя рота. Между пехотните роти по линията на постове нема никакъв интервал ($2 \times 2000 = 4000$ м. — фронта на една дружина). Дистанцията между дружинната подржжка (която заема широк фронт и малка джлбочина, за да образува една по-добра сжпротивителна линия) и ротните такива, както и между последните и взводните застави е около 150—250 кр. (Вржзка и огнева помощ от една страна и избегване от едновременно артилерийско поражаване от друга).

¹⁾ При това, границите на тия единици в пасивната зона трябва да сжвпадат с сжответните граници на активната зона, които те охраняват.

Дружинната картечна рота се разпределя по целата дълбочина на дружинното разположение (около 1000 м.) — от взводните застави до друж. поддржка. При това, машините се инсталират за действие по единично, като в максимална степен се използва техната маневрена стойност. Огневата връзка между тях трябва да бъде ненарушима.

Полка изпраща в охранение и трите си дружини, между които по линията на постове няма специален интервал. Като полкова поддржка остава само 4 картечна рота, която се инсталира за действие на линията на дружинните поддржки (тая линия — гл. по-долу — е линия на енергична съпротива).

Тактическо действие.

1. В случай на локални патрулни нападения: застрашените постове напускат своите места и се отдръпват назад или в страни. Предупреждават се съседите и тилът. Взводните застави остават по местата си, готови за борба. Всички поддржки от съответните войскове единици се притегляват към нападнатия пункт. Ограничават по-дълбокото проникване на противника. С контр атака го изгонват. Артилерията и минохвъргачките от активната зона помагат.

2. В случай на бой: постове, след като открият настъплението на противника, се оттегляват на линията на взводните застави. Тук, както се каза по-горе, се дава първата съпротива — огнева и бомбова. Ротните поддржки се сливат с взводовете от охранението. Дружинните поддржки подпомагат най-изнемогналите участъци. От активната зона се дава преграден огън. Ако противника продължава напора си, то се почва едно упорито отдръпване назад — крачка по крачка, на все същите широки фронтове, под закрилата на картечните от полковата и дружинните поддржки, по посоки от по-рано установени и указани. Артилерията и минохвъргачките от активната зона не престават да дават своята подкрепа и помощ. При това отдръпване твърде много помага фортификационата заблаговремена организация на районите „ротни поддржки“.

След като противника дойде до линията на полковата поддржка (1000—500 м. от активната зона), в боя се намесват и картечните от главната линия на съпротива. Единичната цел на защитата сега трябва да бъде, колкото е възможно повече да задържи атаката, за да се даде време на своите резерви (от II и III зони) да пристигнат към застрашения пункт. Гарнизона на пасивната зона, жертвувайки се, отстъпва по указани предварително посоки към линията на опорните групи. Ако противника се опита — след като достигне последните — да се спре, затвърди и организира (а

това показва, че първата жива сила на атаката е изтощена), отбраната е длъжна веднага, без задръжки да го контратакува и отхвърли¹⁾ на изходните му позиции.

Фортификационно усиление.

а. Линията на постове: отделни стрелкови окопи, с фронт 10—15—20 крачки, осигурени с непрекъсната телена 3—4 редова мрежа, която се усилява с изобилно разхвърляни примки и с няколко телени стобори. Зад всеки отделен окоп — ход или маска до най-близкото прикритие. Патрулната пътека — маскирана. По нейната дължина непрекъснати лъжливи окопи и ходове; тук-таме — истински такива (закрития за патрулните двойки и възможност да се сменят местата на постове).

б. Линията на взводните застави, също така организирана с разликата: лъжливите окопи и ходове не съ непрекъснати; препятствията съ само телени стобори; тук-таме се среща някоя сигурна блиндажна постройка. Дълбочината между линията на постове и заставите има най-вече маскирани съобщения и редки телени стобори, перпендикулярни на фронта. Тук-таме отделни окопчета за по 5—6 човека или пригодени за отбрана малки местни предмети.

в. Района на ротните поддржки, както и дълбочините между тях и заставите (напред) и дружинните поддржки (назад) се организира: отделни окопчета или местни предмети, нагодени за отбрана; изобилни напречни и локални фронтални телени стобори; единични блиндажни постройки; прикрити съобщения по фронта и в дълбочина; широко използване маските; малки съпротивителни гнезда за картечници, гранатохвъргачки и др., нагодени за кръгова огнева самоотбрана.

г. Линията на дружинните поддржки — това е втора и главна съпротивителна позиция в пасивната зона. Тя трябва да има сравнително по-гъсто разположени съпротивителни точки, усилены с здрави телени фронтални препятствия, прикрити съобщения по фронта и към тила; сравнително гъсто разположени сигурни блиндажи.

д. Дълбочината до активната зона се организира също така, както и районите на ротните поддржки, с тая разлика, че постройките стават все по-редки; фронталните съобщения и препятствия изчезват за да се заместят изключително с напречни; маските се използват в максимални размери. На 200 метра от активната зона липсват всекакви постройки, които биха могли да дадат противнику закритие,

¹⁾ За тая контр-атака — гл. по-долу.

прикритие, или какво и да е удобство за неговото движение.

Всички постройки в пасивната зона трябва непременно да бъдат отворени за поражение или разрушение от артилерията (минохв.) на отбраната.

II. Активна зона.

Назначение: да осигури победата от решителния бой.

Метод за борба: Всички разполагаеми сили се нахвърлят в решителна близка и ржкопашна борба. Нито един войник не трябва да бъде зрител на кървавата среща. Всички стремително контр-атакуват разстроената атака (от преминаването на пасивната зона), сблъскват се гърди с гърди, умират или побеждават. Чрез маневриране се заема подходящо изходно положение с цел да се обхванат фланговете на пробива. Там именно трябва най-вече да се търси решението (пасивната зона помага за това). Фронта на щурма се запущва от опорните групи. Те също така служат за бази и оси при маневриранята.

Трябва да не се забравя: боя — еднаж приет — не може да не бъде решителен. Или се унищожава противника, или се отстъпва след разгром. Търсене средни резултати, колебания, недовършване започнати действия (контр-атаки) — неминуемо ще донесат поражението. Ако не днес, то утре.

Гарнизон. Понеже в активната зона се решава участта на боя, затова тук трябва да се разположи сравнително голем процент от войските на отбраната. Максимума на този процент е около 50% за пехотата (дивизия — три полка; полка — две дружини) и около 75% за артилерията. Ако обстановката позволява тия цифри да се намалат за сметка на войските от маневрената зона — това е желателно.

Дълбочина. Активната зона трябва да даде достатъчен плацдарм за пехотно и артилерийско действие. Следователно, дълбочината ѝ зависи, преди всичко, от силите на отряда и от възприетите методи за борба (маневрираня, контр-атаки).

Тъй като — от една страна — пехотата не води борба за терен; не се отбранява, отстъпвайки крачка по крачка, а контр-атакува от една определена линия за да победи или умре; и тъй като — от друга страна — резервите трябва да се явят към застрашения пункт по-рано от атакуещите вълни, които има да минават пасивната зона с бой — затова дълбочината на активната зона не трябва да бъде пропорционално голема.

Желанието пжк да се поражава с огън цялата вътрешност на позицията заставлява, щото артилерията на отбраната да се ешалонира, колкото може по-назад.

Тия противоположни съображения налагат да се установят едни средни норми за дълбочината на активната зона, които по наши пресметания трябва да бъдат от $1\frac{1}{2}$ до 5—6 километра. За полк — $1\frac{1}{2}$ —2 километра; за бригада — 2—3 километра; за дивизия — 3—4 километра; за армия 5—6 километра¹⁾. При това, дълбочината на активната зона се разделя на два приблизително еднаква пояса: пояс на пехотни действия (на опорните групи), гдето се произвеждат контр-атаките, и пояс на артилерийски действия, гдето съж разположени артилерийските опорни пунктове (и ония на пехотното или картечно прикритие), които служат, като опора в случай на принудено отстъпление.

*Тактическо разположение*²⁾. Зоната се разделя по фронта на дружинни, полкови и пр. участъци, съобразно с тактическите единици, които ги заемат. Всека войскова част се разполага групово, като минимум $\frac{1}{3}$ от силите си оставя, като свой частен резерв. Напр.: дружината отделя две роты в бойна част, разположени групово, като третата рота служи за поддръжка; полка заема своя фронт с две групи от по една дружина, като третата такава използва било за организиране интервалите между групите, било като частен резерв и т. н.

Максимален фронт и дълбочина на една дружина е съответно по около 1300 и 1000 м. Максимален фронт и дълбочина на един пехотен полк — съответно по около 4000 и 2300 м.; интервалите между дружините варират от 600 до 1000 м. (средно 800 м.), а дистанциите — между 300 и 500 м. (средно 400 м.).

Максимален фронт на дивизията около 12 километра, като между полковите участъци може и да нема специален интервал (освен оня между дружинните групи). В случая, допускаме едно отклонение от общия принцип за това разположение за да се даде по-голяма здравина на позицията, по добро (бързо) маневриране с частните резерви по фронта (по-малки разстояния) и по-добра връзка на пасивната зона, която трябва да бъде естествено непрекъсната

¹⁾ В записките на подполк. Драганов по приложна фортификация дълбочините при групово разположение частите съж установени: за дружина — 1000 м.; за полк — 1300 м.; за дивизия и нагоре — от 4 до 7 километра (стр. 72 и последующите).

²⁾ Всички данни съж заимствувани от цитираните записки на подполковник Драганов (преподав. в Военното У-ще), гдето ще трябва да се търсят обясненията на приведените цифри. Това въжрим, понеже нашите пресметания се сходят с нормите, установени от подполков. Драганов и понеже не жалаем да повтаряме определени вече доказателства.

(а дивизията не разполага с достатъчно конница, колоездачи и др. подобни части за да организира охраната и наблюдението за своя сметка в интервалите между полковете).

Дружините от бойната част заемат опорните групи I линия — тактическото им разположение е съобразно с бойните задачи и планове за действия. Дружините от частния резерв се разполагат групирани, винаги готови да маневрират; по некога (на фланговете, важни посоки и пр.), и те организират опорни групи II линия.

Тактическо действие. Преди всичко, трябва да се спомене, че гарнизона на участъка от пасивната зона винаги се подчинява оперативно началнику на съответния сектор от активната зона. (Дори и да сж от две различни войскови части). Последния началник е той, който установява или одобрява начините за действия на гарнизона на пасивната зона.

В случай на патрулно нападение активната зона не взема друго участие, освен да помага огнево. В некой случаи, обаче, може да се наложи изпращането на частния резерв напред за изтласкване закрепил се противник.

В случай на бой. До като се водят локалните сблъсквания в пасивната зона, общия началник трябва да реши своя начин за действия. Съобразно с него, той изпраща всички свои маневрени войски, заедно с артилерийския резерв (от маневрената зона) и всички частни резерви от неатакуваните сектори (в не редки случаи дори и дружините от бойната част на активната зона; гарнизона на пасивната такава пред неатакуваните сектори, обаче, си остава по местата) към изходните им позиции за контр-атака. Тия маневрирания трябва да бъдат приключени преди противника да е достигнал и — естествено — преминал активната зона.

В тоя подготвителен към контр-атаката период, могат да се укажат следните подробности:

За атакувания сектор.

а) Дружините бойна част заемат опорните групи за самостоятелна отбрана. Техните картечни роти се намесват в боя още до като той се води в пасивната зона (до 1000 крачки пред опорните групи; последните трябва да бъдат нагодени за подобни действия). С развитието на боя, картечните маневрират, като пренасят огъня от указаните посоки и дистанции към интервалите между групите или дори в техната вътрешност. Пехотните роти водят борбата от и в опорните групи, които не трябва по никой начин да напускат.

б) Дружините частен резерв заемат интервалите между опорните групи било за упорита отбрана, било като

изходни позиции за контр-атака. Особено внимание трябва да се обърне към фланговете на неприятелския шурм, гдето, именно, трябва да се насочи по-големата част от частния резерв. В тия посоки се разполагат и полковите картечни роти, които действуват аналогично с дружинните такива, т. е. намесват се в боя, до като той се води още в пасивната зона.

в) Артилерията, минохвъргачките и пр. от първия момент на боя не престават да маневрират с огъня си. Най-малко три пжтя те дават организиран преграден огън: пред линията на заставите, пред тая на дружинните подржжки и пред линията на опорните групи (все в пасивната зона). Основните цели, които трябва да преследват всички артилерийски машини за поражение, сж най-вече: ограничаване разпространението на атаката в страни (организирани напречни преградни огънове)¹⁾ и възпрепятствуване усилването шурмующите колони с пресни сили. Челните вжлни на атаката могат свободно да се пренебрегнат от артилерията: те ще бъдат унищожени било от картечните, било от бомбата и ножа.

За неатакуваните сектори:

а) Дружините бойна част оставят в опорните групи значителни отделения защитници (около два взвода пехота и два картечни такива). Останалите сили *по заповед* се насочват към пункта на атаката.

б) Дружините частен резерв — веднага напускат секторите си за да се притекат (по изработени предварително планове) към атакуваните участжци.

в) Артилерията (минохвъргачките и пр.), ако не може да помогне от своите позиции, премества се на нови за да вземе непременно участие в боя. Действието ѝ — от фланг — винаги може да окаже катастрофално влияние върху атаката. Нейните цели сж същите, както за артилерията на атакувания сектор.

Всички маневрирания трябва да бъдат подготвени от рано; тяхното извършване през време на боя не трябва да бъде случайно или по разбиранията на отделните началници; те трябва да бъдат организирани и ръководени от щаба на общия началник, с крайна цел: противниковата атака да бъде обхваната от фронта и фланговете.

След като контр-атакующите войски заемат своите изходни позиции, подема се — под закрилата на артилерията, минохвъргачките и пр., които масират своя унищожителен огън по дълбочината на шурма — едно бесно повратно нападение за да се умре или победи.

¹⁾ С тоя вид огън се достига: а) възможността да се съсредоточат резервите на изходните си позиции за контр-атака от към фланговете на пробива и б) артилерийската подготовка на тия контр-атаки.

Ако маневрирането с резервите и поддржките закъснева — тогава опорните групи със своята голема съпротивителна сила задържат атаката до подходящия момент. Маневрирането става, както споменахме, под охраната на пасивната зона и опорните групи. В зависимост от бързината на маневриранията, линията на контр-атаката ще бъде или пред опорните групи (редко), или зад тях (често), или на тяхна височина (най-желанно).

В случай на успех — преследването се води бесно до ония етапи, които командването е определило, обаче не по близко от противниковите изходни позиции включително, които трябва да се унищожат. Преследването в зависимост от целите, които му се поставят и от обстоятелствата, се води с всички сили или с част от тях.

В случай на поражение — начева се общо отстъпление. Пояса на артилерийската отбрана (артилерийско пехотно и картечно прикритие) и гарнизоните на опорните групи се жертвуват за да се позволи на войските да прекъснат контакта с атакуващия противник. Отстъпва се на достатъчно разстояние (15—20 километра) за да се спечели време за организиране нови отбранителни линии и войски.

Фортификационно усилване.

1. *Пехотен пояс на отбрана.* Дружините бойна част построяват и заемат опорните групи. Две пехотни роти се отделят за огнената линия; третата — подвижна поддржка на групата. Картечната рота организира отбраната с огън на междините, предлежащата местност (пасивната зона) и вътрешността на групата.

Дружините — частен резерв организират фортификационно интервалите между групите, която организация общо взето, има въжикашна форма на „линията дружинни поддржки“ в пасивната зона. Понекоега, частния резерв построява и заема опорните групи II линия (фланг, важна посока и пр.). Биваците на частния резерв се нагодяват за самоотбрана и сигурно закритие от неприятелски поражения.

2. *Артилерията, минохвъргачките и пр. заедно с пехотното и картечно прикритие* изработват своите съпротивителни гнезда, годни за самоотбрана. От тях трябва да може да се поражават позицията до опорните групи I линия включително.

Целия гарнизон на зоната изработва гъста мрежа съобщителни линии с такива посоки, каквито тактическото решение задачите по отбраната налагат. Тая мрежа трябва да бъде по-възможност отделна за пехотата и артилерията; независимо от това, рекомандува се (за по-голяма бързина в маневрирането) всека тактическа единица от дружина и ба-

тарея включително на горе да има свое специално средство за съобщение.

III. Маневрена зона.

Назначение: дава свобода за движение с дълбоките резерви на отбраната (с маневрируещите войски).

Гарнизон: Всички войски не заети с непосредствената отбрана на пасивната и активна зони. Количеството им варира от 0 до 50%, в зависимост от силите и задачите на отряда. Общо казано, дружината, полка, дори и бригадата нямат маневрируещи войски. Дивизията отделя около 30—35% от пехотата си и около 20—25% от артилерията си. Армията отделя до 50% от своите сили. Количеството на маневрируещи войски зависи, преди всичко, от бойните задачи. От точка гледище *активността* на отбраната, това количество трябва да бъде възможно по-големо.

Дълбочината на маневрената зона се определя от две противоположни изисквания: маневрените войски да бъдат по възможност вън от достигаемостта на полската (лека и тежка) артилерии на атаката и второ: да се даде пълна сигурност за своевременното явяване на кой и да е застрашен пункт от фронта на позицията. По този начин, реди фактори (тактическите цели, количеството на маневрените войски, топографията на местността, наличието на технически превозни средства и пр.) играят съществена роля при установяване дълбочината на тая III зона. Да се дадат, затова средни норми е нерационално.

В нашия случай (една дивизия), ние сме разположили маневрените войски на 2 километра зад активната зона, разчитайки, че те ще могат да се явят на кой и да е атакуван пункт 2—3 часа след като старшият началник вземе своето крайно решение.

Тактическо разположение и действие. Маневрените войски се държат масирани за да бъдат винаги готови да предприемат заповеданите движения. Те се разполагат по възможност в населени места (не обстрелвани!) на квартирни райони, или в специално избрани и нагодени биваци.

През време паузите на боя, маневрените войски почистват, обновяват своята бойна стойност и познания; готвят се към евентуални маневрени действия; изработват и поддържат съобщителните линии.

В случай на бой (патрулни нападения), маневрените войски веднъж, без особена заповед се стегат за поход и контр-атака. Така че в момента, когато се дадат директивите от старшият началник, без задржка се предприема техното изпълнение, като се гони целта час по-скоро да се до-

стигнат указаните обекти. След като общата контр-атака бжде организирана, маневрените войски, слели се с гарнизона на активната зона, я предприемат — бесно и неудържимо.

Фортификационно усилване.

Съобразно с тактическите възможности и наличните технически средства се построява мрежа от съобщителни линии от квартирните (бивачните) райони към активната зона. За всяка дружина и батарея — по възможност специално средство за съобщение (отделен пжт) за да може настъплението да става на по-широк фронт.

Квартирните и бивачните райони се организирват за самоотбрана.

За в случай на отстъпление се построяват специални пжтища (най-вече за тяжестите), които се използват и като комуникационни връзки. Числото на тия пжтища съответства на числото на пехотните и артилерийски полкове.

След горните описания, ясни стават особеностите на предлаганата позиция, която напълно реализира принципите за една активна отбранителна тактика. Скицираме ги още веднъж:

1. Отбраната е активна, понеже има максимум маневрирания с всички войски — от първия часовой до последния резерв; при това, резултатът от маневрирането е контр-атаката (повратното нападение), която не гони ограничената цел да отхвърли противника, а много по-съществена: да победи, унищожи врага или сама да бжде разгромена. Контр-атаката не е само средство за отбрана, а и за нападение.

2. Маневрирането е възможно, защото войските не се закрепостяват към фортификационните форми (разположение на последните и отвореността им за разрушение от към тила) и защото охранението (пасивната зона) дава нуждната свобода.

3. Отбраната, жертвувайки преднамерено една незначителна част (около $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{6}$) от своите войски, неутрализира мощното оръдие на атаката: *инициативата*, като своевременно се освобождава от нейните изненади.

4. Относително кордонното тактическо разположение, от което немислимо е да се избави напълно отбраната в периода на очакване боя, се неутрализира: с груповото разполагане войските; с техната голема подвижност по фронта (добри и разнообразни пжтища) и с ешалонирването им в дълбочина, която достига за дивизия до около 10 километра.

5. Движенията на поддржките, резервите, маневрирующите войски винаги могат да бждат организирани така, щото да създадат условия за „непосредствено ужасяване“ (гл. стр. 49), понеже фланговете на атаката винаги сж обхва-

нати от пасивната зона (от неатакуваните сектори). По тоя начин, щурма е заплашен не само с изтребление, но и с морално непосредствено въздействие.

6. Изтреблението и „косвеното ужасяване“ от артилерията (и другите машини за поражение) е възможно най-продължително. То трае през всичкото време, до като се мине една зона около 2 километра дълбока, преди да се стигне главната линия на съпротива. Естествено е да се предполага, че общото материално и морално унищожение в редовете на атаката, ще бжде значително още преди да се е наченала решителната борба.

7. Фортификационното усилване позицията съответства напълно на тактическите методи за действия. Нищо излишно не се предвижда, но не се и жали трудят на бойците за да се спечели победата,

Пасивната зона нагодена, изобщо, за индивидуална борба, все пак има две отбранителни линии (преграден огън и пр.): тая на взводните застави и на дружинните поддржки. Активната зона — зона на решителни действия — има също две линии на съпротива: първа — „пехотна“ и втора — „артилерийска“. Маневрената зона има една линия на опора: линията на квартирните (бивачните) райони.

По сила тия позиции могат да се градират:

1. Пехотна отбранителна линия в активната зона.
2. Артилерийска отбранителна линия в същата зона.
3. Линията на дружинните поддржки в пасивната зона.
4. Линията на квартирните (бивачните) райони в маневрената зона.

5. Линията на взводните застави в пасивната зона.

Всички фортификационни форми сж отворени за разрушение от към тила. Особено това трябва да бжде изпълнено в пасивната зона. Тук се жертвува пълното съпротивление на постройките срещу неприятелския унищожителен огън, като в замяна се използват маските и леките закрития (психически закрития). В случая, се разчита най-вече на подвижността — едно от най-лесните и сравнително добрите средства за предпазване от поражения. Такава организация се налага: от тактическите методи за борба; от малката наситеност с бойци (работници); от необходимостта атаката да не може да използва с удобства за себе си трудят на отбраната и — на край — от нуждата пасивната зона да не препятствува на повратните нападения, като създава условия за упорито отегляване на отбита атака или като изпречва физични пречки за движението напред от страна на машините на отбраната.

В активната зона фортификацията получава максимално развитие за да създаде от една страна опори в бойния ред и от друга: удобства за фронтално и в дълбочина маневриране. Отбраната, както изтъкнахме, разчита не толкова на

пасивното съпротивление (макар и твърде голямо) от страна на фортификационните форми, колкото на активната борба от страна на резервите и маневрующите войски. Затова, опорните групи играят най-вече ролята на бази за маневриране, а след това тая на прегради за неприятелска атака. И понеже решението на боя се търси чрез повратни нападения в фланг и тил на шурмующите колони, а не чрез отбиване атаките върху опорните групи, — затова трябва да се счита, че боя все още не е загубен за отбраната, ако дори тия опорни групи бъдат прегазени от противника. Победата е невъзможна само тогава, когато контр-атакуващите резерви и поддръжки бъдат отбити и унищожени.

8. Всички фортификационни елементи увеличават съпротивителната мощ на отбраната, понеже техната форма е такава, щото подпомага изпълнението бойните задачи не само материално, но и морално.

9. Войсковите части запазват своя нападателен дух: указания от нас метод за отбранителни действия в основата си има елемента „нападение“. Обучението и възпитанието — естествено — ще се водят в тая посока. И това е възможно, дори в паузите на боя, т. к. винаги има достатъчно резерви (маневрирующите войски на една дивизия сж, напр. два полка), не ангажирани непосредствено с охрана на позицията.

Постояната смена на единиците от бойните части с поддръжките и резервите е обезпечена. А това дава отпочивка, подтягане, обнова; това поддържа високите морални ценности.

10. Общият началник на отбраната винаги може да прояви своите военни добродетели и таланти: било, като правилно оцени обстановката в началото на боя; било, като уверено и твърдо насочи резервите си; било като организира една бесна контр-атака; било — на край — като сам се пожертвува в нея. С една дума: отбранителния бой не се раздробява на редица отделни срещи, неорганизирани, случайни, гдето — обикновено — умът се замества с храбростта, и гдето атаката винаги успява, — а боят е общ, с една основна идея, с строго определена тактическа цел, предизвикваща и корегираща всички действия. Тука интелекта и добродетелта си взаимно подпомагат за да грабнат победата.

Цитираните до тук особености на предлагания от нас метод за организиране полските позиции за упорита отбрана идат да подчертаят характерните преимущества, които тоя метод има в сравнение с „укрепените зони“. Основните недостатъци на последните, както знаем, сж от една страна: *пасивността и прекомерното фортификационно развитие*, които влекат след себе си раздробяване на войските, закрепостяването им към инженерните постройки, липса на ма-

невренност вжн и напред от позицията, отсъствие на общо командване и т. н. (гл. стр. 61); и от друга страна — *хипнотизирующето отрицателно въздействие, което силата на мъртвия елемент оказва върху духът на бойците* (гл. стр. 21, 22 и 61).

Тия недостатъци се парализират или отстраняват напълно чрез метода, който предлагаме. Неговото характерно преимущество: *движението* напълно освобождава отбраната от негативните страни на укрепените зони (материални или психични). До толкова, щото дори инициативата, това мъгщо оржие на атаката, не е в състояние да окаже някакво особено влияние върху крайния резултат на боя.

По тоя начин, изложения метод за организация на позициите в основата си не е нищо друго, освен все същите „укрепени зони“, корегирани, обаче, с оглед на проявените от тях отрицателни материални и морални особености.

Приложение II.

Опорни групи.

За да дадем по-ясна представа на читателя за изводите ни относно фортификационните форми, предлагаме по-долу един разработен от нас проект на опорна група върху местен предмет: група височини.

Тактическата страна на въпроса не ще разглеждаме (ще се ограничим само с техническата), като предположим, че обстановката и крайното решение на бойната задача сж следните:

1. Противник се очаква от запад и евентуално от северо-запад.

2. Гарнизона на опорната група е определен: три пехотни и една картечна роти; две — 37 м. м. противощурмови орждия, четири леки минохвъргачки, придадени от дивизионната артилерия; един взвод пионери (на лице сж — при нужда — и всевъзможни спомагателни войскови организации, като телефонни, метеорологични и др. команди).

3. Опорната група е на десния фланг на полка и в средата на дивизионното бойно разположение.

4. Пред групата (към запад) — пасивна зона, дълбочина 1800 м., заета и организирана за индивидуална борба.

5. В десно (към север) — съседната опорна група (1 дружина) е на 1000 метра интервал и на същата височина. В лево (към юг) — опорната група (сжщо 1 дружина) е на 800 метра интервал и е ешалонирана в дълбочина на 300 метра.

6. Частния резерв — една дружина и една картечна рота — е непосредствено зад групата на 800 метра, разположен на приспособен за самоотбрана бивачен район. Маневрирующите войски (две групи по полк) сж северо-източно и юго-източно от групата по на 7 километра разстояние.

Особени пречки за движението на поддржките към опорната група, а сжщо в лево и в десно от нея — нема.

7. Тактическото разпределение (гл. скица на лист IV) на гарнизона е: една пехотна рота — по фронта, заема и

укрепява най-западния върх; една пехотна рота — в десно и зад първата, заема и укрепява средния върх; третата пехотна рота — подвижен резерв, разполага се на най-източната височина; картечната рота и противощурмовите 37 м. м. орждия организират обстрелването подстъпите към групата (пасивната зона), вътрешността ѝ, и интервалите в десно и в лево от нея. Минохвжргачките — на двата фланга на групата с цели, аналогични на тия, дадени на картечниците (предимно: мъртвите за последните пространства). Пионерите — ръководят фортификационните работи, съставлявайки част от подвижния резерв.

8. Опорната група трябва да даде: условия за упорита самоотбрана; опора при маневриранията от страна на поддръжките; удобства за взаимна отбрана между групите.

Освен това, предполагаме, че фортификационните и местните условия сж:

1. Техническото усилване се започва едновременно с заемането на местния предмет.

2. Скората атака от страна на противника не се очаква, обаче групата трябва да бъде готова всеки момент да посрещне евентуална такава, макар и с не пълна фортификационна организация.

3. Инструмент, майстерски, работилници, материали — неограничено по вид и количество, складирани или устроени на самото място на работа.

4. Работници — гарнизона на групата.

5. Сезон, неприятелски действия, психическо състояние на войските и др. подобни условия — благоприятствуват работата.

6. Подпочвени води сж открити на 185 метра от морското равнище. Почва — мека глина (работи се с лопата; успех в час от един работник до 0.55 кв. м.), за изключение на най-източния върх, гдето тя е слабо камениста (работи се с кирка; успех — 0.25 кв. м.).

7. Местния предмет командува, както подлежащия терен (включително и евентуалните неприятелски позиции), така и междините до съседните групи. Земния поглед от противниковото разположение — хоризонтален.

8. Неприателя има сигурно артилерия с калибър до 15 с. м. вкл.; средни минохвжргачки; аероплани. Газови стрелби трябва да се очакват.

При тия тактически, местни и фортификационни условия и обстановка, ние установихме общата форма на опорната група в завършен вид такава, каквато е показана на черт. лист IV и V. Решението си обуславяме с всички ония общи изводи, които се прокарват в книгата; сж строга оценка на

местността и с изследване тактическите действия от страна на гарнизона в случай на бой¹⁾.

Предполагайки, че по важните заключения на книгата ни не сж още забравени от читателя, ние излагаме по-долу само ония доводи за възприетата фортификационна организация на групата, които произтичат от: 1) оценката на местността и 2) от изследване тактическото действие в случай на бой.

1. Оценка на местността. (гл. плана и фасадните профили — лист VI). Местния предмет се характеризира, като комбинация от три върха, ешалонирани един зад друг от северо-запад към юго-изток, с коти съответно 155, 165 и 155 метра. От западния и централния върхове се отделят радиално ред хребетчета, из между които ясно се очертават тия с юго-западна (от първия върх) и северо-източна (от втория) посоки. Всички склонове сж вълнообразни, прерязани с сухи дерета или плоски долчинки. Особено изпъква това по отношение най-западните скатове. Тук има шест доста дълбоки долчини, три от които, при това, сж удължени с дерета. Тия гънки сж твърде неудобни за отбраната, тъй като дават добри близки подстъпи за атакующите колонки; подстъпи, които неминуемо трябва да останат в пехотно и картечно мъртво пространство. Неудобството се увеличава, благодарение стръмните брегове на р. Ломница (която без мъжа се минава в брод), маскирани с върби (ще трябва да се отсекаат) и в мъртвото поле за пехотния и картечен огън от групата. Ето защо, налага се: а) минохвжргачките, артилерията и капонирно действующите картечници от съседните групи (и междините) да поражават указаните по-горе мъртви пространства; б) в тях да се инсталират горновете; в) надземните препятствия да се поставят на източна граница.

Централния върх (и северо-източно от него) е залесен на една обща площад от около 9 декара. Тая горичка няма да се изсича за да се използва, като прикритие (особено на първо време). Отделните дървета и храсти, обаче, разхвжрляни тук-таме по склоновете ще трябва да се отсекаат, за да не служат, като ориентировъчни пунктове за неприятеля. Материала може да се използва било в постройките, било при маскировката, било — най-подир — за горене.

Река Ена и нейния дол (заедно с дерето), естествено маскирани с върби, могат да послужат, като отлично при-

¹⁾ Всека фортификационна задача може да бъде решена по най-разнообразни начини при дадени условия и обстановка, в зависимост от творческата фантазия и жгъла на гледището на конструктора. Затова, без да претендираме, че нашето решение е най-свършено, ние — в конкретния случай — наблюдаваме не толкова на него, колкото на комбинацията от фортификационните форми, която предлагаме.

крито съобщение в непосредствения тил на предния пехотен район. Необходими ще сж специални нагодявания за съвременното заемане позициите от прикритите в должт защитници. Тук могат да се скрият от земно наблюдение и препятствията пред втората отбранителна линия.

Източния брег на тая рекичка (лесно се минава с газене) е изложен на противниковия поглед (и поражение), затова съществено се затруднява съобщението по дълбочината на групата. Това важно неудобство, отчасти се парализира от сухото дере между р. Ена и централния върх. Все пак, тук ще трябва да се организират искусствено удобства за скрито движение.

Всички хребетчета, които се отделят от западния върх към север сж по-низки и по-къси, от колкото успоредния на тях хребет, излизащ от централния върх. Затова, достатъчно е да се гарантира техното (на първите) кръжстосано обстрелване (и по-гъсти препятствия) от юг и от изток. Излишно е заемането им с отбранителни линии. Полезни ще сж, обаче, лъжливите постройки.

Близките подстъпи от към северо-запад сж открити. Централния върх има начертание в план изгодно за отбраната. Хребетчетата от него към юг, поради стръмнината им, слабото им очертание и това, че се командуват от източната височина — не заслужават да се организират като съпротивителни линии (но лъжливите окопи сж полезни). Достатъчно е да се уреди техното кръжстосано обстрелване от север и изток — нещо, на което ще трябва да се обърне съществено внимание.

От централния върх към тила води един коларски път — удобен за движение на всекакви военни тяжести. От земно наблюдение пътя е дефилиран. Необходимо е маскирането му от въздушно такова.

От същия върх почти в юго-източна посока следват две успоредни сухи дерета, достатъчно дълбоки, широки и с стръмни брегове. Това сж естествени закрити съобщителни линии. Като такива, те ще трябва непременно да се използват (укрепяване бреговете, построяване по джното път и пр.). За по пълна гаранция устията им ще трябва да се запушат с фугаси, възпламенявани по желание. Като минохвъргачни позиции — тия дерета сж незаменими.

Понеже централния върх е тактическия ключ на опорната група (той образува плацдарма ѝ, командува, осигурява фланговете ѝ и пр.), затова фортификационното му усиление трябва да бжде максимално — необходими сж минимум две линии на съпротива, втората от които да облекчава евентуалните контр-атаки на върха.

Източната височина има посока, почти перпендикулярна на общия фронт. Това обстоятелство, както и стръмнината на скатовете, по-малкото командване, каменистата почва

— заставяват да се изостави инженерната му организация, като редюит на групата (за такжв да се използва централния върх). Но понеже по такически съображения тук е разположен подвижния резерв, затова, необходими сж: позиция за личната му самоотбрана и пътища (закрити и прикрити) към двата фланга, към предните пехотни райони, към тактическия ключ, към тила. Естествени такива липсват (ако не смятаме дерето по южните склонове на върха), — ще трябва да се устроят изкуствени.

На десния фланг на групата минават шосето от Д. за Сл. и железния път от С. за П. Първото ще трябва да се разруши с оглед да не позволи удобно танково движение (но да се приготви материал за поправка или за мост). Втория може да се използва, като наличност от материали (около 200 десет метрови релси; 1300 металически траверси; 5000 болта и пр.). Всички железнопътни изкопи и насипи ще послужат било като прикрития, било дори като закрития. Естествено, към тила тия две съобщителни линии трябва да се използват за евентуалните маневрирания.

Понеже командующите и ясно очертаните пунктове на местността винаги привличат неприятелския огън, затова, по принцип, ще трябва те да се изоставят било, като наблюдателни точки, било като опорни места в групата.

2. Тактически действие в случай на бой: атаката на групата неминуемо ще се води едновременно с такава по междините. И понеже последните сж по-слабо фортификационно организирани, затова логично е да се предполага, че двата фланга на групата ще бждат обхванати от шурмующия противник. Следователно, борбата ще трябва да се води (и това е най-неблагоприятната възможност) с неприятел, който най-напред се явява пред западния (първия) пехотен район, след това насяда и по крилата за да достигне от тук било обкръжаването, било завладяването на групата (явяването на атаката от към тила е малко възможно при наличието на частните резерви и маневрирующите войски). Отбраната в това време действа приблизително така: до като противника е още в пасивната зона, той се поражаваш с картечен огън¹⁾. Предвиждайки, че неприятелската артилерия ще поддържа силен разрушителен огън по видимите и предполагаемите постройки на групата, налага се, щото указанията по-горе картечни позиции да бждат в сигурни закрития и отделени от естествените прицелни точки на противниковия огън (от окопите, препятствията и пр.). Това се достига с изнасянето им на предния скат (отлично право на-

¹⁾ Действието на противошурмовите орджия е аналогично с това на картечните: и те маневрират непосредствено и с огъня си, имайки позиции и в трите отбранителни райони и пренасяйки огъня си от пасивната зона, към вътрешността на групата или към междините.

блюдение и стрелба) при условия за пълна маскировка и сигурно блиндиране, като отстоянието им от видимите съоръжения (окопите, препятствията и пр.) трябва да бъде, по възможност, не по-малко от величината на голямата полуос на елипса от расейването при фугасна стрелба на далечни разстояния (за стрелба на удар с 15 с. м. с. гаубица Д/14 при VI заряд, на пет и седем километра, тая полуос е равна съответно на 68 и 124 метра).

Тия картечни позиции — така осигурени и тактически маскирани — служат и като нормални наблюдателни пунктове в указания период на боя.

След като противника достигне и мине линията на изкуствените препятствия — все под огъня на отбраната¹⁾ — борбата се пренася вече в вътрешността и по фланговете на опорната група. Сега гарнизона на западния връх начева близък бой (гранати, нож, бомба), а в същото време II отбранителна линия и подвижния резерв се намесват в боя, както следва:

II-та отбранителна линия, която неминуемо ще се поражават от артилерийския огън на атаката, пренесен назад, като преграден, трябва да осигури фланговете и вътрешността на западния пехотен район било с картечно действие (сигурни, тактически маскирани позиции, устроени по указанията по-горе начала), било с безопасни (най-добре подземни) маневрени ходове. Освен това, тя ще трябва да спре свободното проникване в дълбочина, по крилата, от страна на атаката. Ето защо, налага се II отбранителна линия да поведе огневи бой (пехотен, картечен, бомбови, с гранати) от предварително подготвени позиции с фронт на север и на юг, с цел да принуди противника или да изменя посоките на движенията си в неизгодна обстановка, или да го поражават на фланг и в тил, ако не стори това.

Подвижният резерв — в зависимост от развитието на боя — или помага с машините си огнево, осигурявайки фланговете на предните отбранителни линии, или се насочва за локални контр-атаки било по крилата, било към застрашените точки на групата. Първата комбинация ще има място в случай, че атаката се задържа на линията изкуствени препятствия (нещо много допустимо); втората — в случай, че тя се опита да завладее или обкръжи част или цялата група. Естествено, района на действие на подвижния резерв е ограничен с площта на местния предмет. Всекаде другаде — контр-атакуват частните поддръжки (маневриращите войски) на заплашения сектор. Пред вид горните съображения, позицията на подвижния резерв трябва

¹⁾ Ако неприятелската артилерия позволява действието с пехотен огън от някои окопи, естествено такова ще се води. Това е обаче, частен случай, рядко възможно.

да бъде свързана с множество ходове (прикрити и закрити) напред и към фланговете; независимо от това, тя трябва да има (както и първите две отбранителни позиции) по възможност осигурени, и непременно тактически маскирани картечни, минохвъргачни, гранатохвъргачни пунктове за стрелба.

Понеже контр-атаките се водят от отделни щурмови колонки и групи, затова съобщенията трябва да се организират така, че да позволяват движенията на широк фронт и да гарантират изненадата от появяването на контр-атакуещите защитници. Последното се достига чрез устройване множество изходи от подземните потерни не толкова в окопите (те сж разрушени), колкото вън от тях (тактически маскирани). А за да не може противника да ги използва, всички подземни ходове трябва да бъдат нагодени за огнева отбрана или приспособени за разрушение при нужда.

В случай, че некоя отбранителна линия падне в неприятелски ръце, необходимо е незабавно да се обсипе с минохвъргачен, артилерийски, картечен и пр. огън, подготвяващ контр-атаката. Фортификационните форми не трябва да пречат на последната, нито на нейната подготовка.

До като се води борбата в групата, безпирно, без да се обезпокояват, трябва да могат да действуват фланкирующите междините (съседните групи) батареи. Затова, наложително е, те да сж разположени възможно по-назад, в сигурни блиндажи, дефилирани зад местен предмет и тактически маскирани.

Тактико-фортификационните свойства на предложената група се изразяват в следующите степени:

1. Упорита вътрешна самоотбрана се достига чрез:

1. Даване удобства за развиване силен фронтален огън (под изстрелите на противника) по далечните и близки подстъпи на групата. И осъжмте нейни картечници, както и противощурмовите орждия и минохвъргачките могат да действуват почти още от първия момент на боя.

2. Създаване три самостоятелни, ешалонирани в дълбочина съпротивителни линии, свързани огнево и маневрено. Разстоянието между тях е такова, щото едновременното им поражаване с артилерийски огън е невъзможно. При това, втората линия, като редюит има задна окопна позиция, облекчаваща евентуалните контр-атаки.

3. Вътрешността на всека отбранителна линия е открита за поражение от страна на отбраната. Затова контр-атаките винаги могат с успех да се подготвят огнево било с средствата на групата, било с тия на сектора.

4. Фланговете на групата се охраняват и осигуряват, освен с подвижния резерв, но и от сигурни огневи гнезда,

които по количество за всеко крило сж толкова, щото позволяват едновременното действие на всички картечници и противошурмови орждия.

5. Закръглеността на фланговите участъци от отбранителните линии гарантират борбата към север или юг.

6. Фронталната атака на своя път до редюнта на групата среща (вжн от другите пречки) четири пояса изкуствени препятствия: горновете (фугасите) и телените стобори. Последните се фланкират с най-действителен картечен огън.

Съобщението по фронта на атаката се затруднява от няколко напречни пояса стобори, отстоящи средно по на 60—100 метра.

Крилата сж осигурени също с телени препятствия включително до тила на групата.

7. Надземното съобщение в площадта на групата се гарантира от изобилни маски, ходове и позиционни пътеки. По тяхната дължина, през 50—100 метра има построени закрития (окопчета, ями, лисичи дупки) за единичните маневрирования (летяща поща, ординарци, връзки и пр.).

Подземните ходове свързват всички отбранителни линии. За към първата такава водят три потерни и едно дере, на общ фронт — 200 метра; за към левия фланг — две потерни и три дерета, фронт: 400 метра; към десния фланг — три потерни (400 м.); към втората отбранителна линия — три потерни (300 м.); към тила — три потерни и три хода за съобщение (450 м.).

8. Наблюдението през цялото време на боя и във всички посоки е осигурено било от картечните и орждейните противошурмови позиции (на брой 13), било от специално построени бетонни активни скривалища (на брой — 7): две в първата отбранителна линия; 4 — във втората и едно в третата.

9. Връзката между подделенията от гарнизона на групата и назад с тила (в района на последната) е непрекъснатата, понеже телефонната мрежа е инсталирана в подземните ходове и закрития.

Сигнализацията (сжс свои аероплани, например) е възможно дори и във време на артилерийски огън, благодарение площадките пред подземните казарми.

10. За целия гарнизон на групата сж устроени специални закрития — казарми с всички възможни удобства. По количество такива има: в първата отбранителна линия — една (рота пехота); във втората — три (две за по 1/2 рота пехота и една за картечните, орждийните и минохвъргачните войници); в третата — една (за подв. резерв: рота пехота и взвод пионери).

Всички домакински и снабдителна служби сж инсталирани до или в казармите.

✓ II. Отбрана на междините и подстъпите към съседните групи. Независимо от картечните и орждейните противошурмови позиции, които позволяват стрелбата на север и на юг, има построени специални блиндиращи гнезда за капонирно действующите батареи (бетонни закрития № 1 и № 7). Те сж конструирани по законите, установени в текста на книгата.

Предварително инсталирани машини в тия блиндажи няма. Такива се поставят при нужда. Нещо възможно, т. к. маневрирането с тях, макар и от първата отбранителна линия, е обезпечено, благодарение подземните ходове.

✓ III. Осигуряване фронта, или фланга, или тила на маневриращите войски се достига с факта, че групата е годна за самостоятелна вътрешна отбрана и че с огъня си, (и при най интензивна неприятелска бомбардировка), а в некой частни случаи и с своят подвижен резерв владее междините до съседните групи.

Разпределение, последователност и продължителност на работата.

Спазвайки условията, които си поставихме в заданието¹⁾, ние — без да претендираме за абсолютна безпогрешност в нашите разсъждения — определяме разпределението, последователността и продължителността на фортификационното усиливане местния предмет, изразени в таблицата, приложена към края на книгата.

При съставянето на тая таблица, ние сме предполагали, че общата работоспособност на гарнизона е величина постоянна и равна на сбора от дневния (часовия) успех в работата. Но тъй като общата работоспособност на войските винаги е по-малка отъ казания сбор (поради редица психични, които изтъкнахме, и материални причини), затова нашата таблица няма категорично значение. Тя служи по-скоро, като мерило за относително сравнение и приблизителна оценка по време на крайното количество фортификационна работа.

Таблицата, само по себе си, не е нищо друго, освен класификация и систематизация на следния

¹⁾ Във всеки момент групата да бжде готова да посрещне неприятелското нападение, макар и с не пълна фортификационна организация; гарнизона на групата изработва всички постройки без помощ от поддръжките (маневриращи войски).

Гарнизона на групата е: три пехотни роти — 720 войника, от които работници само 600 души (83·3%); 1 картечна рота — 120 войника, работници — 100 (83·3%); 1 взвод пионери — 60 войника, работници — 50. (83·3%); 1 взвод артилериисти при 87 м/м орждия — 20 войника, работници — 12. (60%); минохвъргачи — два взвода.

Разчет на работите :

A. *I* ва отбранителна позиция. Подлежи да се изработи:

1. Окопи.

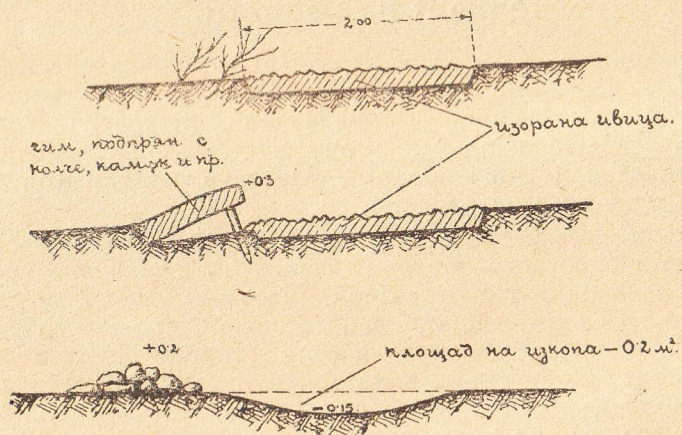
1. Окоп от западния върх на юг, с фронт към запад. Дължина 255 погонни метра. Средна площ на напречния профил — 2.25 м^2 . Изкоп всичко: 575 м^3 . Работници — 200 души. Нужно време — 6 часа.

2. Окоп от западния до централния върх, с фронт на север. Дължина — 150 пог. м. Изкоп — 340 м^3 . Работ. — 200 души. Време $3\frac{1}{2}$ часа.

3. Три хода за съобщение от окопа с фронт към запад до дерето на р. Ена. Дължина — 180 пог. м. Изкоп — 400 м^3 . Работн. — 200 души. Време — 4 часа.

4. Група окопи за охрана левия фланг, на източния бряг на р. Ена. Дължина — 90 пог. м. Изкоп — 200 м^3 . Работн. — 200 д. Време — 2 часа.

II. Лъжливи окопи строят се при набързо укрепяване по следните типове:

Успех в работата установяваме: 1 човек в един час строи до три пог. метра лъжливи окопи.

В случая, имаме обща дължина на всички лъжливи окопи и ходове — 630 п. м. Работници — две отделения. Време — 10 часа (едно денонощие).

III. *Телени стобори*. Предполагаме, че работата по градежа на два реда телена мрежа е равнозначуща с изплитането на три стобора съща дължина. Тогава имаме максимален успех в работата: пълно работно определение, ценем, в един час строи:

Двоен стобор — 300 пог. м.

Троен стобор — 200 „

Петорен стоб. — 100 „

В първата отбранителна позиция имаме:

Двоен стобор всичко — 1100 пог. м.

Троен стобор всичко — 750 пог. м.

Петорен стоб. всичко — 360 пог. м.

Работници — пионерите (50 души); ще е нужно време за изплитане стоборите съответно по 4 часа. Всичко 12 часа.

IV. *Пжтеки*. Такива трябва да се построят най-малко по дерето на р. Ена от западния върх до чешмата, и по дерето с посока към централния върх. Всичко 300 пог. м. Предполагайки, че на всеки погон. метр имаме землена работа от $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2} \text{ м}^3$. (средно, всичко изкоп около 100 м^3), ще е нужно за направата им, ако работят 50 човека, време — 4 часа.

V. *Изсичане дърветата* по река Ломница — 390 пог. м. или 130 дървета (1 дърво на всеки 3 пог. м.) и отделно разтящи: 8 дървета и 3 храста. Всичко 140 дървета. Работници 50 души. Време — 3 часа¹⁾.

VI. *Маски* било от въздушно, било от земно наблюдение, заедно с изкопаването на отделни окопчета по техната дължина за скриване единични хора, и с изработването, гдето трябва, пешеходни пжтеки.

Обща дължина на маските — 1100 п. м. Предполагайки, че успеха на работата се изразява: 3 работника в 1 час приготвяват 1 пог. м. маска, за в случая, ако работят 50 души, ще ни сж нуждни 7 денонощия.

Типовете маски сж показани в теоритическите курсове по фортификация. Ние тука ще споменем само, рато бжден евентуален образец, факта, какво французите мскираха коларския пжт Битоля — к. 1248 с една платнена авеса, дълга около 3 клм.

VII. *Закрития изработени по минненъ начин.*

1. Подземна казарма, непосредствено южно от западния върх за 200 човека (гл. схематичните чертежи — лист VII), дълга 100 п. м. с десет входа. Работници, три смени, всичко 100 души.

а) Изкопаване площадките. Изкоп — около 40 м^3 . Време — едно денонощие.

б) Изработване входните ржави, дълга по 4 м. — две денонощия.

в) Изработване сжединителния коридор — пет денонощия.

¹⁾ Гл. таблица XV от цитираните записки на подпол. Драганов.

г) Сега работниците намаляват на 50 човека (в сжщност, закритието е готово вече), и предполагайки, че успеха в работата не се е изменил, (самота работа е друга, макар и с сжщия характер), допускаме, че в едно денонощие се изкопават до 24 м³. земя, (в минните галерии 9 души в едно денонощие изхвърлят: $1 \cdot 20 \times 1 \cdot 80 \times 2 \cdot 00 = 4 \cdot 30$ м³, а 50 души — 24 м³). Всичко трябва да се изкопаят $2 \times 2 \times 100 = 400$ м³.

Нужно време $\frac{400}{24} = 17$ денонощия.

д) За укрепяване с дървени подпори, направа на нарове и пр. — две денонощия.

Всичко необходимо време 27 денонощия.

2. Потерна, успоредна на окопа с фронт към запад, от бетонно закритие № 3 през казармата (но без нея) до закритие № 6 включително, дълга 200 пог. метра с десет изхода, средно по 5 пог. м. Работници — 100 души.

а) Изкопаване площадките — 1 денонощие.

б) Изработване входните ржави — 3 денонощия.

в) Изработване самата потерна (напречни размери $1 \cdot 20 \times 1 \cdot 0$ м²). — 10 денонощия. Или всичко 14 денонощия.

3. Потерна, успоредна на окопа с фронт към север, от закритие № 3 до закритие № 4, с напречни размери $1 \cdot 20 \times 1 \cdot 80$ м², дълга 150 пог. м., с пет изхода средно по 10 метра. Работници 50 човека.

а) Изкопаване площадките — 1 денонощие.

б) Изработване входните ржави — 5 денонощия.

в) Изработване потерната — 15 денонощия. (ако ли работниците се увеличат на 80 човека, т. к. има се тая възможност, тогава времето, необходимо за изработване самата потерна се намалява на — 10 денонощия). Всичко, следователно, 21 (16) денонощия.

4. Потерна към картечно гнездо № 2, дълга 24 п. м. Работници — 20 души. Време 6 денонощия.

5. Потерна към и от картечно гнездо № 3, дълга 30 пог. м. Работн. — 20 души. Време 8 денонощия.

6. Потерна към и от картечно гнездо № 4, дълга 60 пог. м. Работн. 20 души. Време 15 денонощия.

7. Потерна към и от картечно гнездо № 5, дълга 60 пог. м. Работн. 20 души. Време 15 денонощия.

8. Потерна към и от картечно гнездо № 6, дълга 50 пог. м. с един входен ржав от окопа, дължг 10 пог. м. Работници 25 човека.

а) Изработване площадката (8 раб.) — 1 денонощие

б) Изработване входния ржав (8 раб.) — 5 денонощия.

В това време останалите две групи (17 раб.) сж изкопали: 2. 2. 6 (групи, дневен успех, дни) = 24 пог. м. от потерната. Остават още 26 пог. м., които и трите групи ще

изработят в $\frac{26}{3 \cdot 2} = 5$ денонощия. Следователно, всичко необ-

ходимо време 11 денонощия.

9. Потерна от и към картечно гнездо № 7, дълга 60 пог. м. с един входен ржав от окопа, дължг 10 п. м. Работници 25 души.

а) Изработване площадката (8 раб.) — 1 денонощие.

б) Изработване входния ржав (8 раб.) — 5 денонощия.

Останалите две групи сж в това време сж изкопали — 24 п. м. от потерната. Остават още 36 п. м., които и трите групи ще

изработят в $\frac{36}{3 \cdot 2} = 6$ денонощия. Следователно, всичко

нужно време 12 денонощия.

VIII. Минни ржави към горновете. Предполагаме, че успеха в работата, при сжщите условия споменати на страница 94, се изразява до три пог. метра по дължината на ржава, понеже напречния му разрез е само $1 \cdot 00 \times 0 \cdot 80$ м². (близо три пжти по-малжк, отколкото на мин. галерия). Работници на всеки ржав по 12 души.

1. Към горн № 3, дължина 69 п. м. Време 23 денонощия.

2. Към горн № 4, дължина 90 пог. м. Време 30 денонощия.

3. Към горн. № 5 (15 дена след почване работата към горн № 4), дължина 40 п. м. Време — 14 денонощия.

4. Към горн № 6, дължина 45 п. м. Време — 15 денонощия.

5. Към горн № 7, (може да се почне след 7 дни от начеване работата в ржава към горн № 6), дължина 15 пог. м. Време — 5 денонощия.

6. Към горн № 8, дължина 36 п. м. Време — 12 денонощия.

IX. Горнове от № 3 до № 8 вкл. (шест). Работници пионерите. Нужно време (гл. IV, г. II от Наставл. до минно-поддривните работи).

а. Зарядяване — две денонощия.

б. Направа на забивка — пет денонощия. Или всичко седем денонощия. При това, иссачи за експлозивите до минните ржави се взимат от пехотата.

X. Фугаси — един, № 12. Работници пионерите. Време — едно денонощие.

XI. Бетонни активни закрития (наблюдение, стрелба) — две, № № 3' и 6'. Пжлна кубатура (при две амбразури) за всеко закритие не по-голема от 150 м³. бетон, което дава при пропорция 1: 2: 4 около 34 куб. м. цемент. За изграждането на това количество цемент от 25 работници ще сж

нужни 11 дни. Прибавяме 9 дни за дърводелческите и землени работи, следователно всеки от горните блиндажи ще се построи за 20 дни от 25 работника¹⁾.

XII. *Бетонни картечни гнезда* — шест, от № 2 до № 7 вкл. Пълна кубатура за секо гнездо не по-голема от 90 куб. м. бетон. Пропорция 1: 2: 4. Цемент — 20 м³. За изграждането му от 12 работника сж нужни 15 дена. Прибавяме 5 дена за дърводелческите, землени и пр. работи. Всичко е потребно за секо гнездо по 12 работника в продължение на 20 дена.

Б. II *отбранителна позиция*. Подлежи да се изработи:

I. *Окопи.*

1. Окоп от закритие № 2 вкл. през централния вжрх до дерето, в което е фугас № 11 вкл. Дължина — 600 п. м. Изкоп — 1300 м³. Работници — 200 души. Време — 13 часа.

2. Окоп 2 линия, юго-източно от централния вжрх до дерето, в което е фугас № 11 вкл. Дължина — 150 п. м. Изкоп — 340 м³. Работници — 200 души. Време — 3¹/₂ часа.

3. Окоп втора линия, водещ към закритие № 1. Дължина — 300 п. м. Изкоп — 700 м³. Работ. — 200 души. Време — 7 часа.

4. Окоп втора линия от централния вжрх през и в горичката северо-източно от него. Дължина — 240 п. м. Изкоп — 550 м³. Работници — 200 души. Време — 5¹/₂ часа.

5. Ход за съобщение от горния окоп към ж. п. линия Дължина — 300 п. м. Изкоп до 700 м³. Работници — 200 души. Време — 7 часа.

II. *Лъжливи окопи.*

1. На десния фланг вкл. и хода до закритие № 2. Дължина — 360 п. м.

2. На левия фланг. Дължина — 150 п. м.

3. Хода към източния вжрх, но до седлото между него и централния. Дължина — 200 пог. м. Всичко лъжл. окопи и ходове — 710 п. м. Работници две отделения (25 човека). Време — един ден.

III. *Телени стобори.* Всичко:

Двойни — 270 п. м.

Тройни — 1380 п. м.

Петорни — 200 п. м.

Работници — 50 души (пионерите). Нужно време по отделно съответно 1, 7 и 2 часа. Или всичко 10 часа.

¹⁾ За успеха на работата при бетонните и ж.-бетонни градежи, гл. стр. 66 и послед. от цитираните записки на подполк. Драганов.

IV. *Пътеки.* По дерето, в което е инсталиран фугас № 9 (525 п. м.) и по дерето, гдето е фугас № 11 (120 п. м.) — всичко 650 п. м. Изкоп всичко 200 м³. Работници 50 души. Време — 8 часа.

V. *Маски.* Обща дължина на маските 1200 п. м. Работници 50 души. Време — до 8 денонощия.

VI. *Закрития, изработени по миннен начин.*

1. Подземна казарма, източно от централния вжрх за 100 човека. Дължина — 50 п. м. Входи 5. Работници — 50 души.

а. Изкопаване площадките — 1 денонощие.

б. Изработване входните ржави, дълги по 6 м. — три денонощия.

в. Изработване сжединителния коридор — пет денонощия.

г. Изработване спалното помещение, което има пжлен изкоп $2 \times 2 \times 50 = 200$ м³. — девет денонощия.

д. Укрепяване и пр. — две денонощия. А всичко нужно време: 20 денонощия.

2. Сжца казарма на десния фланг, непосредствено южно от шосето от Д. за Сл. Работници — 50 души. Време — 20 денонощия.

3. Сжца казарма в горичката северо-източно от централния вжрх. Работници 50 души. Време: 20 денонощия.

4. Потерна, успоредна на I окоп вкл. до бетонни закрития № 2, 4, 5 (без дължината на казармата). Дължина — 400 п. м. Входи — 20, дълги средно по 6 метра. Работници 200 души:

а) Изкопаване площадките — едно денонощие.

б) Изработване ржавите — три денонощия

в) Изработване потерната — десет денонощия.

А всичко нужно време — 14 денонощия.

5. Потерна, успоредна на II окоп на десния фланг (без дължината на казармата), вкл. с ржава до закритие № 1 и двата такива до окопа. Дължина — 200 п. м. Входи — 8, дълги средно по 6 м. Работници 75 човека.

а) Изкопаване площадките — 1 денонощие.

б) Изработване ржавите — 3 денонощия

в) Изработване потерната — 13 денонощия.

А всичко нужно време — 17 денонощия.

6. Потерна, под горичката северо-източно от централния вжрх (без дължината на казармата), дълга 150 п. м. Входи — пет от по 6 м. Работници — 50 души.

а) Изкопаване площадките — 1 денонощие.

б) Изработване входните ржави — 3 денонощия.

в) Изработване самата потерна — 15 денонощия.

А всичко нужно време — 19 денонощия.

7. Потерна на левия фланг, западно и източно от дерето, гдето е фугас № 11. Обща дължина 100 п. м. Входи — 6, от които два от окопите, дълги по 10 п. м. и четири направо от деретата. Работници 50 души, разделени на 6 групи

а) Две групи изкопават входните площадки — едно денонощие.

б) Сжщите групи изработват входните ржави — пет денонощия.

В това време останалите четири групи сж изработили 4. б. 2. = 48 п. м. от потерната. Остават още 52 п. м.,

които се издълбават от всички групи за $\frac{52}{6.2} = 8.4$ денонощия.

Следоват., всичко е нужно време — 11 денонощия.

8. Потерна от централния вжрх към източния такъв, но до седлото между тех. Дължина — 160 п. м. Входи 6, между които един от казармата източно от центр. вжрх и един от картечно гнездо № 10. Работници — 50 души.

а. Изкопават 4 входни площадки за едно денонощие.

б. Изработват 5 входни ржава средно дълги по 10 п. м. за — пет денонощия.

в. Изработват самата потерна за 14 денон. или всичко сж потребни 20 денонощия.

9. Потерна от закритие № 6 към закритие № 5. (През картечно гнездо № 9). Дължина — 135 м. Входи — пет, от които 1 от закритие № 6, 1 от картечно гн. № 9, 1 от потерната вжв втората отбранителна линия и 2 на открито. Работници 50 души.

а. Две групи изкопават и маскират входните площади — едно денонощие.

б. Сжщите групи изработват входните ржави дълги по 10 п. м. — пет денонощия.

в. Третата група изработва входния ржав от кар. гнездо № 8 — пет денонощия.

В това време (6 денонощия) останалите две групи сж изработили $2.2.6 = 24$ п. м. от дължината на потерната. Остават още 111 п. м., които 5 групи ще издълбават за единадесет денонощия. Следов., всичко сж необходимими за направата на тая потерна 17 денонощия.

10. Потерна от дерето, гдето е фугас № 10 към закритие № 5 (южно от централния вжрх) и към подземния ход между първа и втора отбранителни позиции (на север). Дължина 110 п. м. Входи — шест, два от които на открито. Работници — 50 човека.

а. Изкопаване и маскиране две площадки от две групи — едно денонощие.

б. Изработване два входни ржава по 10 п. м. от сжщите групи — пет денонощия.

В това време останалите три групи сж изработили около 36 п. м. от дължината на потерната. Остават още 75 п.

м., които всичките пет групи ще издълбават за $\frac{75}{5.2} = 14.4$ денонощия.

Следователно, всичко потребно време — 14 денонощия.

11. Потерна от и към картечно гнездо № 1. Дължина — 45 п. м. Работници — 20 души. Време — 11 денонощия.

VII. Минни ржави.

Към горн № 2, дължина 90 м. Работници 10 души. Време 30 дена.

VIII. Горнове — един, № 2. Работници пионери 10 души. Време 7 денонощия.

IX. Фугаси — четири № № 1, 9, 10 и 11. Работници 50 души (пионерите). Време — 2 денонощия.

X. Бетонни активни закрития — четири, 1', 2', 4' и 5'. Работници по 25 души, време — 20 дена.

XI. Бетонни картечни гнезда — четири, № № 1, 8, 9 и 10. Работници по 12 човека. Време — 20 дена.

B. III. Отбранителна позиция. Подлежи да се изработи:

I. Окопи:

I. Окопа и хода назад на източния вжрх. Обща дължина 500 п. м. Изкоп — 1100 м³. Работници — 200 души. Време (почва слабо камениста) — $2\frac{1}{2}$ денонощия.

II. Лъжливи окопи — от седлото между централния и източния вжрхове към окопа. Дължина — 90 м. Работници две отделения — (25 чов.), Време около 1 час.

III. Телени стобори — троен стобор, южно от източния вжрх. Дължина 300 п. м. Работници пионерите (50 чов.). Време два часа.

IV. Пятека по дерето южно от източния вжрх. — 60 п. м. Работници едно отделение. Време — 1 час.

V. Маски. Обща дължина — 800 п. м. Работници 150 човека. Време — 2 дена.

VI. Закрития, изработени по миннен начин.

1. Казарма под източния вжрх за 100 души, дълга 50 п. м., с четири входа, по два от фланговете и. Работници 40 или 50 души.

а. Изкопаване входните площадки — 1 денон.

б. Изработване входните ржави, дълги средно 6 м. — 6 денонощия.

в. Изработване казармата. Изкоп $50 \times 3 \times 2 = 300 \text{ м}^3$. На ден се издълбават 12 м^3 , (успеха при работене минна галерия от 9 работ. в денонощие до $2 \cdot 40 \text{ м}^3$). Необходимо време

$$\frac{300}{12} = 25 \text{ ден. А всичко за целата казарма } 1 + 6 + 25 = 32 \text{ денонощия.}$$

нонощия.

2. Потерна от седлото между източния и централния върхове към изток — 180 п. м. , а заедно с трите ржкави за картечните гнезда № № 11, 12 и 14 и други четири входа (всичко 7 такива), средно дълги по 10 п. м. — 250 п. м. Работници 75 души .

а. Изработване (изкоп и маска) на 4 входни площадки — 1 денонощие.

б. Изработване вход. ржкави — 9 денонощия.

в. Изработване самата потерна — 30 денон.

А всичко необходимо време — 40 денон.

VII. Бетонно активно закритие № 71. Работници 25 души . Време — 25 дена.

VIII. Бетонни картечни гнезда № № 11, 12, 13 и 14 — всичко четири. Работници по 12 души . Време 20 дена .

IX. Обща маскировка, прокопаване шосето, нагласяване ж. п. изкопи и насипи за движение и пр. — както е указано в таблицата.

Заклучение

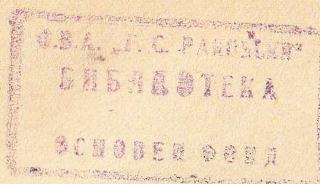
Приключвайки изпълнението на поетата от нас задача, ние не смеем да утвърждаваме, че всички наши изводи сж безпогрешни. Напротив, положително може да се твърди, че при една тактика (настъпателна или отбранителна), която се различава от тая, изложена в книгата, нормите, които ние установихме, ще бждат без почва и смисъл. Сама по себе си фортификацията е безлична. Тя се одухотворява, получава сжщност, форма, душа само след като бжде оживена от тактиката на своето време. Ето защо, принципите за укрепяване полските позиции не могат да бждат нещо неизменно. Те еволюират и най-вече под влиянието на две причини: наш образ за тактически действия и противников образ на такива действия.

Това обстоятелство непременно трябва да се помни, когато ще се анализира предложението от нас метод за укрепяване в полето. Той има смисъл и значение само тогава, когато бойните задачи на отбраната и атаката сж приблизително такива, каквито ние взехме, като изходна база за нашето изследване.

Наред с горната относителна стойност на заключенията ни, която признаваме, ние все пак сме дълбоко убедени, че пътя, който избрахме при нашия анализ, е абсолютно правилен. Разглеждането формите на полската фортификация само въз основа тактиката и средствата за движение и поражение е непълно, бихме казали: погрешно. Неминуемо трябва да се корегират всички изводи чрез сверяване с психологичните закони на войната и боя. Само така пълната картина — външна и вътрешна — на сраженията се открива в своята необятност и дълбочина. Само така творческата мисъл може да намери верния път на своята дейност и залога на победата.

Съдържание.

	Стр.
Предговор	3
Встъпителна бележка	5
Глава I. Схематично изследване историята на полската фортификация	7
Глава II. Общо-Европейската война и нейното влияние върху полската фортификация	17
Глава III. Психологични закони на войната и боя	27
Глава IV. Машини за поражение и движение	36
Глава V. Тактически норми (укрепени позиции)	53
Глава VI. Фортификационни форми (окопи, изкуствени препятствия, блиндажни постройки)	65
Глава VII. Фортификационни форми и условия (опорни групи, маскировка, успех в работата)	83
Приложение I. Укрепени позиции	99
Приложение II. Опорни групи	115
Заключение	133

Забелезани по важни печатни грешки.

Стр.	Ред.	Напечатано	Да се чете.
3	— 2 от долу	1912	1921
5	— 8 от горе	инженер е	инженер,
5	—15 „	изследвания.	изисквания.
9	—23 „	получили	получавали
10	—22 „	смиадл	снисжл
10	—24 „	осблona	шаблона
10	—25 „	жпчини	подчини
10	— 1 от долу	1920	1902
11	—13 от горе	фланкови	фланкове
12	— 2 „	XVIII	XIX
12	—19 „	редове	ровове
17	— 5 „	идеи и действително	идеи. И действително
17	— 6 „	характер и второ	характер. И после
17	—13 и 14 от горе	най-здравите организирани	най-здраво организирани
17	—14 от горе	иетоди	методи
18	—14 „	пжлна	тилна
18	—18 „	или	и
18	—21 „	ограничаваме	ограничавахме
18	—22 „	позиция която	позиция. Тилната такава
18	—26 „	начева	начена
18	—16 от долу	полски позиции	полските позиции
19	— 1 „	укрепителни	укрепени
19	— 5 „	тактическата неподготвеност	тактиката неподготвена
19	— 6 „	артилерията (техниката)	артилерията и фортификацията (техниката)
24	—20 от горе	XVII	XVIII
24	—21 „	XVIII	XIX
24	—25 „	тясната	тяхната
29	— 6 от долу	всичката	вечната
30	—18 „	огневи	основни
32	—20 „	строй. Те	строй — те
35	— 3 „	най-малка	най-рязка
35	— 2 „	могаха	могат
80	—20 „	а в нейните	и то в нейните

11
на фор-

31—35

36—

Прокопав:
шосето
35

Прот

лбаване

(с раи

лното

ение и пр.

Уджлбаг

ата, южно

Войскови единици.												
Роти	Взв.	1	2	3-5	6-10	11-15	16-20	21-25				
1-а пехотна	I	Окопа с фронт към север и запад. Окопите на левия фланг.	Трите хода за сжобщение. Лъжливи окопи Пжтеките. Изсичане дърветата.	Част от казармата 10 (до сжединителния ржавк вкл.) непосред.		Потерна, успоредна на окопа с фронт към север.		20	Бетонни картетки заедно с поте			
	II			южно от Западния връх.		Потерна, успоредна на		24				
	III			Маски в I-а отбран. позиция.		9	окопа с фронт към запад.		23	активни		
	IV			Потерна, успоредна на окопа с фронт към север.				18	№ 3 и №			
2-а пехотна	I	Окопи I линия с фронт към запад и окопа II линия от Централ. връх през и в горичката северо-източно от него (II отбран. позиция)	Всички неизработени предния ден окопи II линия и хода за сжобщение към железопътната линия (II отбран. позиция)	Маски във II-та отбранителна позиция.		10	Потерна от закритие № 6 към такова № 5					
	II			Сжединителния ржавк в казармата, непосред. изт. от Центр. връх		11	Потерна от дерето, гдето е фугас № 10 към закритие № 5		21			
	III			Сжединителния ржавк в казармата на десния фланг		11	Бетонни активни закрития № 1					
	IV			Потерна от Централния връх към Източния такъв				22	Сжедин. гори. Це			
3-а пехотна	I	Окопи I линия с фронт към запад и окопа II линия от Централ. връх през и в горичката северо-източно от него (II отбран. позиция)	Всички неизработени предния ден окопи II линия и хода за сжобщение към железопътната линия (II отбран. позиция)	Окопа и хода за сжобщение лъжливите окопи и пжтеките в III-а отбранителна позиция	Лъжливи окопи Пжтеки в II отбран. позиция	Маските в III-а отбранителна позиция	Потерна, успоредна на I линия окопи в II отбранителна позиция включително до бетонните активни закрития № 2, № 4 и № 5					
	II											
	III											
	IV						Минни ржавки (I отбранителна позиция) към:		горн № 8	19	помощна	
Картечна	1/2 рота	Бетонни и картечни гнезда № 4, № 5 и				20		Бетонно картетки				
	1/2 рота	№ 7 заедно с потерните от и към тях				15	Бетонни картечни гнезда					
Артилер. взвод при 37m/м оржд		Бетонно картечно гнездо (без потерната) № 6				20						
1 взвод пионери		Всички телени стобори (в трите отбран. позиции)		3	Бетонни активни закрития № 2 и № 5		23	3				
Минохвръ		Своите позиции във всеко отношение										

ЕЛЕНИЕ,

целжителност на фор-
ите работи.

И:						Забележка
—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	
да № 2 и № 3 и към тях. 32	Прокопаване шосето 35	Противотанкови групи на десния фланг (с район на действие, южно от шосето). Удължаване лъжливите окопи. Пълна и обща маскировка.			50	I отбранителна позиция
29 работи	Издължаване спалното помещение и пр. в казармата, южно от западния вжрх. 35					
Потерна на левия фланг, западно и източно от дерето, гдето е фугас № 11 38		Издължаване спалното помещение в казармата, що е непосредств. източно от Центр. в. 49		Направа на противотанкова		II отбранителна позиция
Потерна в горичката, що е североизточно от Централния вжрх 44		Издължаване спалното помещене в казармата в горичката, сев. из- точно от Центр. вжрх				
31 работи в казармата в в. изт. от вжрх 31	Потерна, успоредна на II-та линия окопи на десния фланг, вкл. до бетонното закритие № 1 45		Издължаване спал- ното помещение в казармата на дес- ния фланг 51	група. Удъл- жаване лъж- ливите окопи		III отбранителна позиция
25 работи. Бетонно активно закритие № 7 49						
Потерна от седлото между Източния и Централния вжрхове към изток. (свършва се на 66-ия ден; на 50-ия ден се свързва казармата под Изг. в.) 5 работи. до 66						в кой работен ден от началото на укрепването ще се свърши дадена работа
Казармата под Източния вжрх 58						
те групи 35		Обща и пълна маскировка 50				III от
30 работи № 7 35						
зидо № 1 и потерната към него 35		Бетонни картеч- ни гнезда № 11 и № 13 40		Обща и пълна маскировка на картечните позиции 50		
3, 9, 10 и 12 35						
но картечно гнездо № 14 40		Обща и пълна маскировка на позициите си 50				
те горновете направа на фугасите №№ 1, 9, 10, 11 и 12; общии ръководители на работите						
Минен ржав към горн № 2 53						

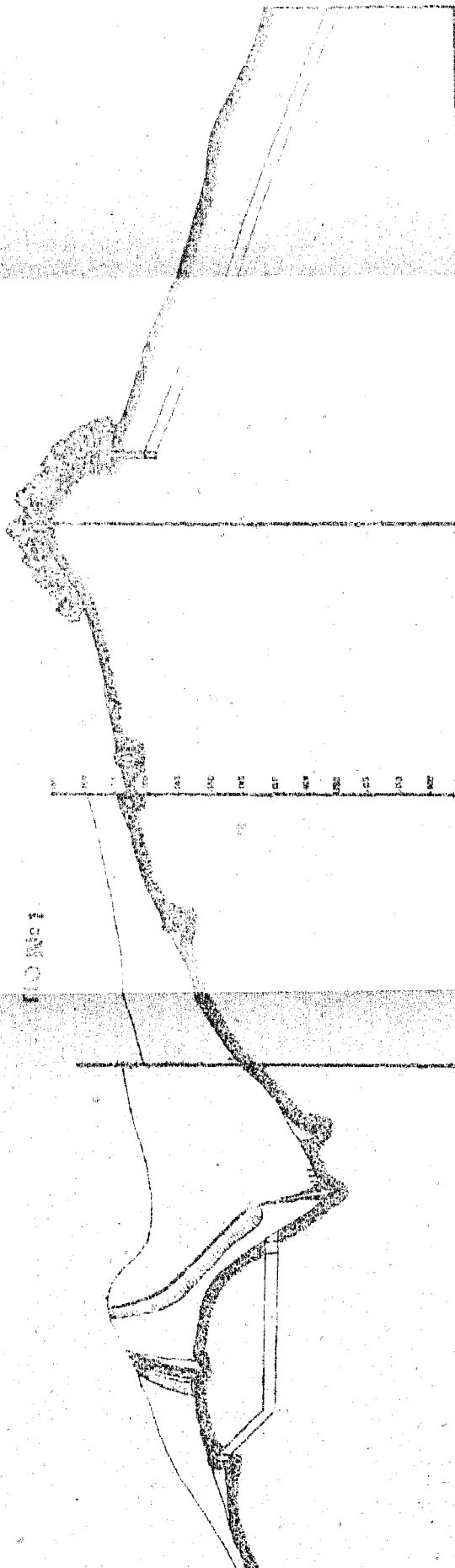
ПРОГРАММА

Лист 3

Мелитя: (38) 1:500 (39) 1:500

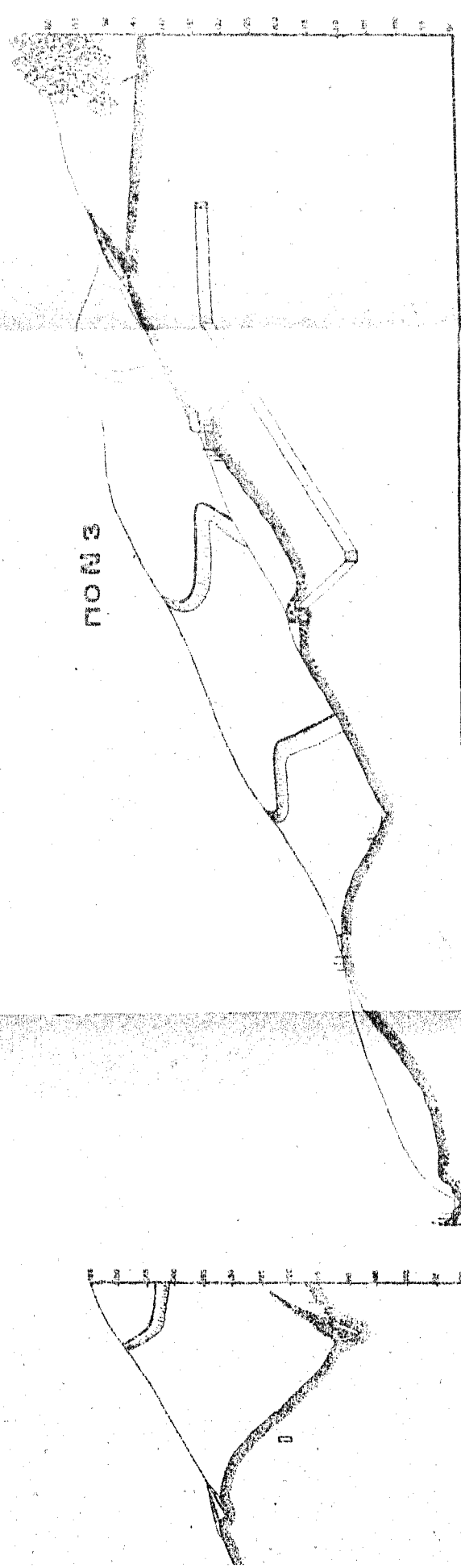
ПРОМЕТ

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

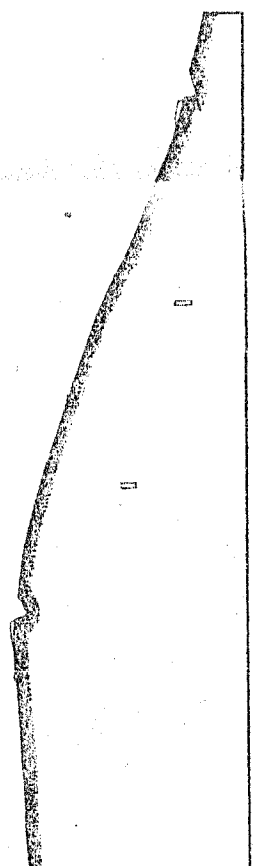

ПРОМ 3

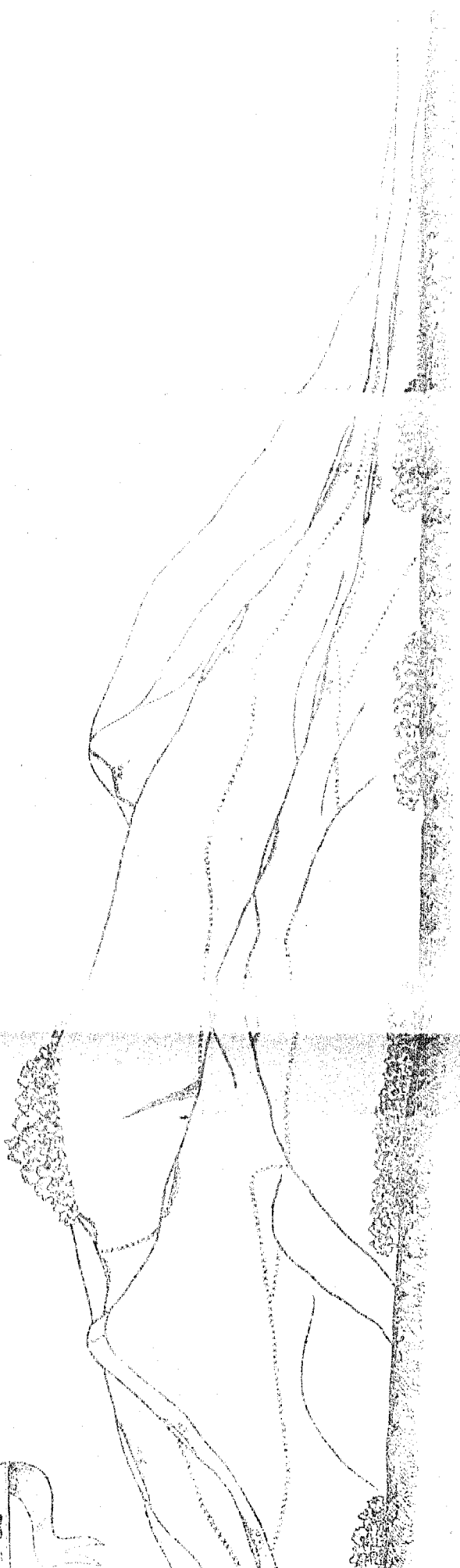
10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

9/10/1917

ROGER OT KAM SAND

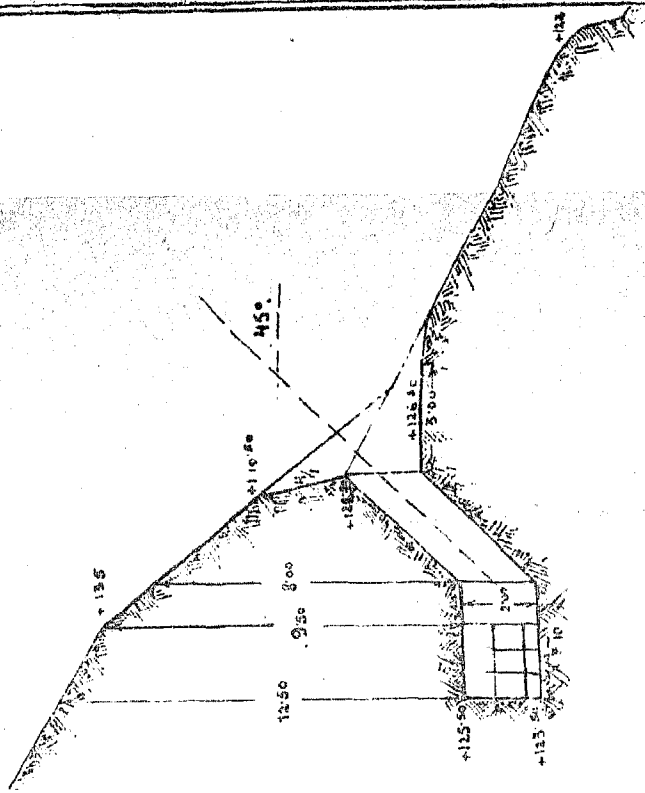

ROGER OT KAM SAND

Лист 8

схема -
- напречен разрез
на казармата южно от
западния вярх

М. 1:200

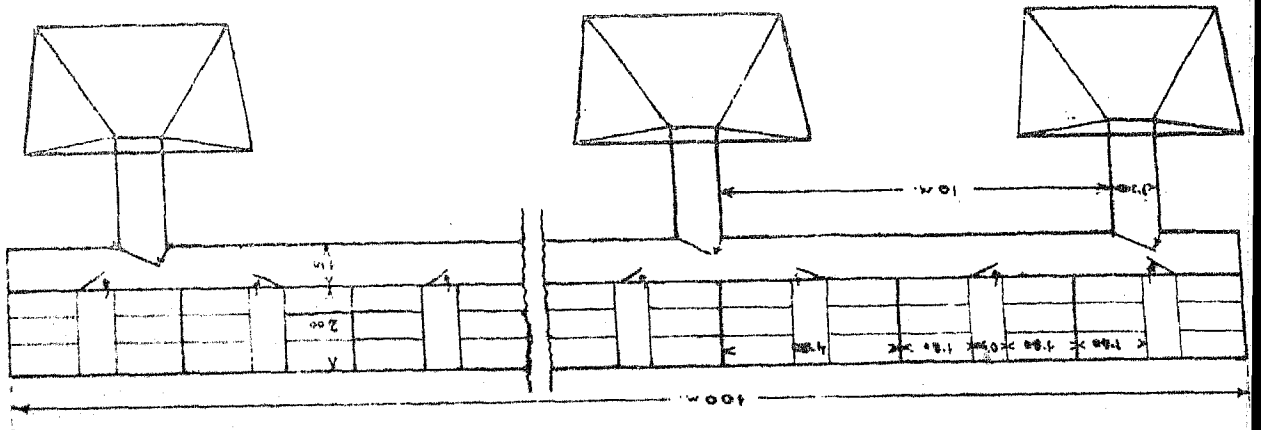

Лист 7

Схема - план

на казармата южно от западния вярх.

М. 1:200.

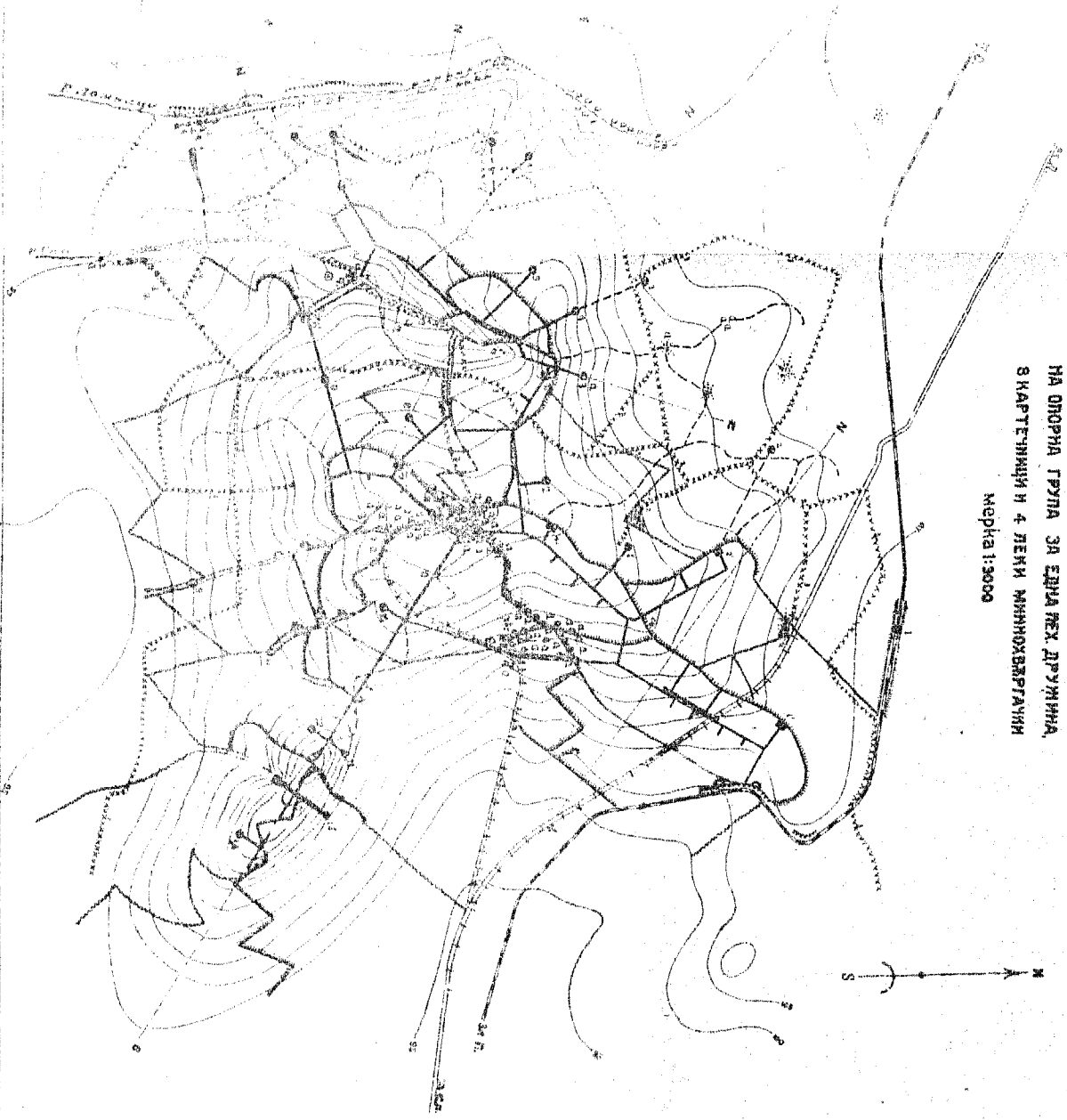

ЕОСМЗ

НА ОБОРНА ГРУПА ЗА ЕДИН РЕХ ДРУЖИНА
В КАРТЕЛИЦИ И 4 ЛЕКИ МИННОХВАРТАНИ

Мерка 1:2000

Лист 1

Обозначения:
Горы и холмы
Лесные массивы
Крепости, укрепления
Железные дороги
Автомобильные дороги
Водные объекты
Местные населенные пункты
Местные названия

СЕВЕРНО ПРЯЗ С МЕТРА

КМН КНИГАТА "ПОДСКА ФОРТИФИКАЦИЯ"

В

B5

70

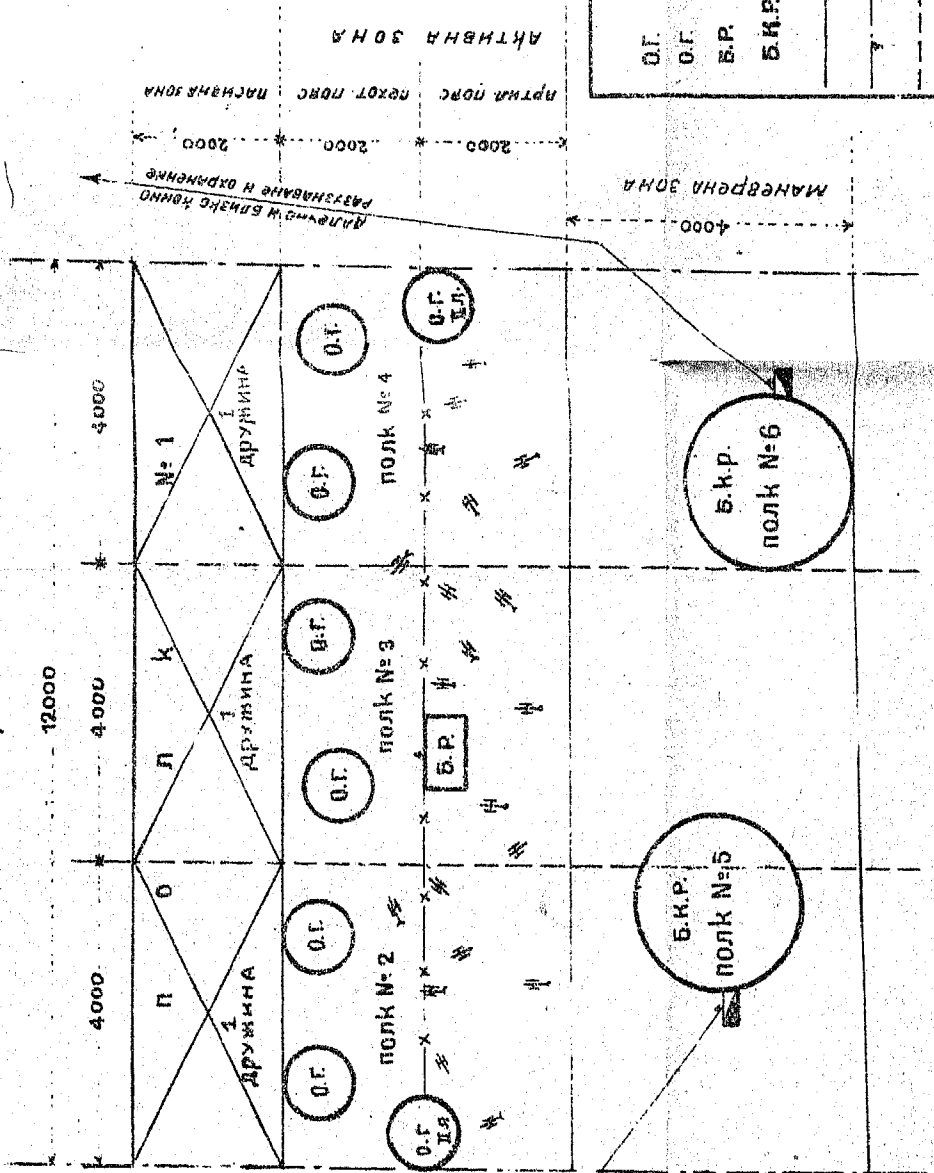
СХЕМА

НА БОЙНОТО РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА ЕДНА ДИВИЗИОНА БИВАЧНИЦА С ПРИДАДЕНИТЕ И ЧАСТИ НА УКРЕПЛЕНИЕТО

— НА ПОЗИЦИЯ

мерка 1:100000

П Р О Т И В Н И К

ЛЕГЕНДА	
○	О.Г. ОВЕРНА ГРУПА I Л.
○	О.Г. II Л.
□	Б.Р. БИВАЧНО РАЗПОЛОЖЕНИЕ
○	Б.К.Р. БИВАЧНИ ИЛИ КВАРТ. РАЙОНИ
—	ГРАНИЦА МЕЖДУ ЗОНТЕ
—	ДИВИЗИОНА ГРАНИЦА
—	ПОЛКОВА ГРАНИЦА
—	ГРАНИЦИ МЕЖДУ ПЕХОТНИТЕ И АРТИЛЕРИСКИ ПОЯСИ

ДАЛЕЧНО И БЛИЗКО КОМНО
РАЗПОЛОЖЕНИЕ И ОДРАЖЕНИЕ

☒ полска артилерия ; ☒ планинска артилерия ; ☒ гаубична артилерия